

**T.C.**  
**İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ**  
**LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**  
**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**  
**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**



**ORHAN PAMUK'UN ROMANLARINDA AİLE İLİŞKİLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**BUKET KORKMAZ**

**İSTANBUL, 2021**

**T.C.**  
**İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ**  
**LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**  
**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**  
**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**



**ORHAN PAMUK'UN ROMANLARINDA AİLE İLİŞKİLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**BUKET KORKMAZ**

**İSTANBUL, 2021**

## KABUL VE ONAY

**BUKET KORKMAZ** tarafından hazırlanan “**ORHAN PAMUK’UN ROMANLARINDA AİLE İLİŞKİLERİ**” adlı tez çalışmasının savunma tarihi 10.11.2021 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen jüri tarafından oy birliği /oy çokluğu ile İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Programı, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman

DR.ÖĞR. ÜYESİ BAHANUR GARAN  
GÖKŞEN

Üye

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÜRÜN ŞEN SÖNMEZ  
İstanbul Arel Üniversitesi

Üye

DR. ÖĞR. ÜYESİ ELİF TÜRKER  
İstanbul Doğu Üniversitesi

İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

.....

Prof. Dr. Ali AKDEMİR  
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

## YEMİN METNİ

Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**ORHAN PAMUK’UN ROMANLARINDA AİLE İLİŞKİLERİ**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10.11.2021  
**BUKET KORKMAZ**  
İmza



# ÖZET

## ORHAN PAMUK'UN ROMANLARINDA AİLE İLİŞKİLERİ

### TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

#### BUKET KORKMAZ

#### İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

#### TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

#### DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ BAHANUR GARAN GÖKŞEN

İSTANBUL, 2021

Toplumun temelini oluşturan aile kavramı birçok alanda olduğu gibi edebiyatın da konusu olmuştur. Aile kavramı roman, tiyatro ve hikâye olmak üzere birçok edebî türde işlenmiştir. İşlenen eserlerde aile kavramı aileler çeşitli yönleriyle ele alınmıştır.

Bu tezde Orhan Pamuk'un tüm romanları incelenmiştir. Romanlar, geleneksel aile ve modern aile bağlamında değerlendirilmiştir. Ailenin değişimi ve dönüşümü ile aile bireyleri arasındaki ilişkilerle ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde “geleneksel aile” hayatına ilişkin incelemeler yer alırken üçüncü bölümde ise “modern aile” kavramı açıklanarak ailenin değişimine dair örnekler incelenmiştir. Modern ve geleneksel ailenin alt başlıklarında ise roman kişileri arasındaki ilişkiler, parçalanan aile örnekleri, geleneksel aile yapısının modern dönemde nasıl değişime uğradığı, aile modelleri, aile bireylerinin sosyal ve ekonomik durumları ile eğitim düzeyleri detaylı bir şekilde ele alınarak incelenmiştir. Bu bağlamda tezde; romanlardaki aile türleri, aile bireylerini oluşturan roman kişileri arasındaki ilişkiler, ailenin toplumla olan etkileşimi belirlenmeye çalışılmıştır. Romanlarında; evlilik öncesi ve sonrasında, eşler ve çocuklar arasındaki ilişkilere de değinen Orhan Pamuk, bu ilişkileri işlerken tanışma aşaması, birliktelik, boşanma, ihanet, mutsuzluk, kıskançlık gibi durumlara, aile içi kavga ve tartışmalara yer verdiği için bu konular da incelemenin kapsamına alınmıştır.

Tezin amacı, Orhan Pamuk'un romanlarındaki aile ilişkilerini ve aile kavramını sosyolojiden yararlanarak inceleyip romanlarda yer alan aile modellerini belirlemek, yazarın geleneksel aile ile modern aile hayatını nasıl yansıttığını değerlendirmektir.

**Anahtar kelimeler:** Orhan Pamuk, roman, Türk edebiyatı, aile hayatı, geleneksel aile, modern aile, anne, baba, kardeş.

## **ABSTRACT**

### **FAMILY RELATIONS AT ORHAN PAMUK’S NOVELS**

**TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

**BUKET KORKMAZ**

**GRADUATE SCHOOL, ISTANBUL AREL UNIVERSITY DEPARTMENT OF  
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE MASTER’S THESIS**

**SUPERVISOR: DR. ÖĞR. BAHANUR GARAN GÖKŞEN**

**ISTANBUL, 2021**

The concept of family which forms the basis of society has been the subject of literature as like many other fields. The concept of family has been mentioned in many literary genres, including novels, theaters and stories. In the works, the concept of family is discussed in various aspects.

In this thesis, all of Orhan Pamuk’s novels were examined. The novels are evaluated in the context of traditional family and modern family. Information about the change and transformation of the family and the relations between family members is given. In the second part, there are studies on the “traditional family” life, while in the third part, the concept of “modern family” is explained and examples of the change of the family are examined. In the sub-titles of modern and traditional family, the relations between the characters of the novel, the examples of the broken family, how the traditional family structure has changed in the modern period, the family models, the social and economic conditions of the family members and their education levels are examined in detail. In this context, in the thesis; the family types in the novels, the relations between the novel persons who form the family members, the interaction of the family with the society were tried to be determined. In his novels; Orhan Pamuk, who also touches on the relations between couples and children before and after marriage, includes situations such as meeting period, togetherness, divorce, betrayal, unhappiness, jealousy, quarrels and arguments inside the family while processing these relations, and these issues are also included in the scope of the study.

The aim of the thesis is to examine the family relations and the concept of family in Orhan Pamuk’s novels by using sociology, to determine the family models in the novels, and to evaluate how the author reflects the traditional family and modern family life.

**Key words:** Orhan Pamuk, Turkish literature, family life, traditional family, modern family, mother, father, brother/sister.

# İÇİNDEKİLER

## Sayfa

|                                                                                           |            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>ÖZET .....</b>                                                                         | <b>i</b>   |
| <b>ABSTRACT.....</b>                                                                      | <b>ii</b>  |
| <b>İÇİNDEKİLER.....</b>                                                                   | <b>iii</b> |
| <b>ÖNSÖZ.....</b>                                                                         | <b>iv</b>  |
| <b>GİRİŞ.....</b>                                                                         | <b>1</b>   |
| <br>                                                                                      |            |
| <b>1.ORHAN PAMUK'UN ROMANLARINDA GELENEKSEL AİLE HAYATI..8</b>                            |            |
| 1.1. Geleneği Temsil Eden Figürler: Aile Büyükleri.....                                   | 12         |
| 1.2.Geleneksel Aile Kurmanın İlk Adımı: Görücü Usulü Tanışma, Birliktelik ve Evlilik..... | 19         |
| 1.3.Geleneksel Ailede Evliliğin Amacı ve Denklik.....                                     | 26         |
| 1.4.Geleneksel Ailede Eşler Arası İlişkiler.....                                          | 31         |
| 1.5.Geleneksel Ailede Otorite: Babanın İktidarı.....                                      | 50         |
| 1.6.Geleneksel Ailede Babanın Gölgesinde Kalan İlişkiler: Anne-Oğul ve Anne-Kız.....      | 54         |
| 1.7.Değişimin İlk Yansımaları: Geleneksel Ailenin Çözülmesi.....                          | 60         |
| 1.8.Kan Bağına Dayalı İlişkiler: Kardeşlik.....                                           | 65         |
| <br>                                                                                      |            |
| <b>2.ORHAN PAMUK'UN ROMANLARINDA MODERN AİLE HAYATI.....69</b>                            |            |
| 2.1.Modern Ailenin İnşası: Birliktelik ve Evlilik.....                                    | 72         |
| 2.2.Modern Ailede Evliliğin Amacı ve Denklik.....                                         | 76         |
| 2.3.Modern Ailede Eşler Arası İlişkiler.....                                              | 82         |
| 2.4.Modern Ailede Baba Figürünün Eksikliği.....                                           | 97         |
| 2.5.Anne ve Çocuk İlişkisi.....                                                           | 104        |
| 2.6.Modern Ailenin Yok Oluşu: Parçalanmış, Çözülen ve Tamamlanmamış Aileler.....          | 108        |
| 2.7.Kan Bağına Dayalı İlişkiler: Kardeşlik.....                                           | 117        |
| <b>SONUÇ.....</b>                                                                         | <b>120</b> |
| <b>TABLolar.....</b>                                                                      | <b>129</b> |
| Tablo:1.1. Cevdet Bey ve Oğulları.....                                                    | 130        |
| Tablo:1.2.Sessiz Ev.....                                                                  | 131        |
| Tablo:1.3.Beyaz Kale.....                                                                 | 131        |
| Tablo:1.4. Kara Kitap.....                                                                | 132        |
| Tablo:1.5. Yeni Hayat.....                                                                | 132        |
| Tablo:1.6.Benim Adım Kırmızı.....                                                         | 133        |
| Tablo:1.7. Kar.....                                                                       | 133        |
| Tablo:1.8. Masumiyet Müzesi.....                                                          | 134        |
| Tablo:1.9. Kafamda Bir Tuhaflık.....                                                      | 134        |
| Tablo:1.10. Kırmızı Saçlı Kadın.....                                                      | 135        |
| Tablo:1.11. Veba Geceleri.....                                                            | 135        |
| <b>KAYNAKÇA.....</b>                                                                      | <b>136</b> |

## ÖNSÖZ

Bu çalışmada Orhan Pamuk'un romanları; aile ilişkileri ve aile kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Bu inceleme, geleneksel aile ve modern aile olmak üzere iki farklı düzlemde ele alınmıştır. Tezin girişinde Orhan Pamuk'un romancılığına yer verilmiştir. Romancılığı incelenirken kendi yaşamından örneklerle romanlarındaki aile yapılarına değinilmiştir. Birinci bölümde geleneksel ailenin yapısı ve geleneksel ailenin kendine özgü değerleri aile büyükleri, eşler arası ilişkiler, ailenin değişimi, evlilik ve toplumsal değişimin aileye etkisi ekseninde değerlendirilmiştir. Buna karşılık olarak ikinci bölümde modern aile hayatındaki farklılıklar, modern ailede ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkileri, eşler arasındaki ilişkilerin seyri, modern ailede babanın eksikliği, ailenin parçalanışı, aileyi etkileyen dış faktörler, gelenekten ayrılışın aile bireyleri üzerindeki etkisi romanlardan alınan örneklerle açıklanmıştır. Bu incelemeler esnasında aile sosyolojisi hakkındaki kaynaklardan da yararlanılmıştır. Ailenin oluşumu ve aile içindeki bireyler bu kaynaklar eşliğinde detaylar bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmaya Orhan Pamuk'un son romanı *Veba Geceleri* de dâhil edilmiştir.

Eğitim hayatım boyunca maddi manevi desteğini esirgemeyerek sevgisiyle her zaman yanımda olan babam Süleyman KORKMAZ'a ve annem Necla KORKMAZ'a teşekkür ederim. Tez süresi boyunca; öneri, yorum ve ikazlarıyla bana yol gösteren, sabrını, güler yüzlülüğü ve desteğini esirgemeyen, tecrübesinden istifade ettiğim çok kıymetli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Bahanur GARAN GÖKŞEN'e teşekkür ederim.

İSTANBUL,2021

BUKET KORKMAZ



## GİRİŞ

Orhan Pamuk'un romanlarında aile ilişkileri geniş yer edinmiştir. Bu tezin konusu da bu ilişkilerin irdelenmesidir, ancak buna geçmeden önce yazarın hayatında ailenin anlamına, kendi aile bireylerinin onun yazarlık hayatına olan etkisine bakılacaktır: Kendi ailesiyle ilgili verdiği şu bilgiler bu anlamda önem arz eder:

“Annem, babam, ağabeyim, babaannem, amcalarım, halalarım, yengeler, beş katlı bir apartmanın çeşitli katlarında yaşıyorduk. Ben doğmadan bir yıl önceye kadar bir büyük Osmanlı ailesi gibi hep birlikte ayrı oda ve kısımlarında yaşadıkları yandaki büyük taş konak terkedilip özel bir ilkokula kiraya verilmiş, 1951’de bitişikteki arsaya şimdi bizim dördüncü katında oturduğumuz ‘modern’ apartman yapılmış, sokak kapısının üzerine de, o zamanki modaya uygun olarak gururla Pamuk Apt. yazılmıştı” (Pamuk, 2019: 17).

İstanbul’da doğan Orhan Pamuk, kalabalık bir ailede büyümüştür. Bu büyük aile apartmanında katlar arası gidiş gelişler sürekli olduğu için aile içindeki gizlilik örtüsü de kaldırıldığından aile içi bağların sıkı dokunduğu bir ortamda yetişmiştir. Aile içinde yaşanan her şeyin tüm çıplaklığı ile gözler önünde olması Orhan Pamuk’un küçük yaşlarından itibaren bilhassa aile içi ilişkileri gözlemleyebilmesini ve yıllar sonra bunları eserlerinde malzeme olarak kullanmasını sağlamıştır:

“Her geçen gün bana, sevildiğine inanmak ve kendini huzurlu, rahat ve güvende hissetmek için herkesin bir süreliğine içindeki cinleri ve şeytanları saklayıp susturarak mutluluk taklidi yaptığı bir kalabalık olarak görünüyordu” (Pamuk, 2019: 258).

Annesi ve babasının arasındaki problemler ve huzursuzluklar küçük yaştan itibaren Pamuk’u etkilemiştir. Özellikle çocukken babasının eylemlerinden etkilenmiş ve bunlar onun yaşantısında derin izler bırakmıştır. Babasının evden çıkıp gitmeleri Pamuk’u küçük yaştan itibaren bıktırmış ve biraz da bu yüzden annesine daha yakın olmasına sebep olmuştur. Ayrıca *Babamın Bavulu*’nda babasının ailesinden kaçmasından dolayı onu tanıyamadığını da anlatmaktadır:

“Aslında babama benim gibi bir hayat yaşamadığı, hiçbir şey için küçük bir çatışmayı bile göze almadan toplumun içinde, arkadaşları ve sevdikleriyle gülüşerek mutlulukla yaşadığı için kızıyordum. Ama ‘kızıyordum’ yerine ‘kıskanıyordum’ diyebileceği[ni] düşünür” (Pamuk, 2019: 15).

Babasının evi terk etmesi neticesinde karmaşık duygular yaşayan yazar, zor zamanlar geçirmiştir. Hem anne ile babası arasında yaşanan sorunlar hem de

akrabalarından kaynaklanan sorunlar yüzünden geniş ailesi yavaş yavaş dağılmaya başlamıştır:

“Babamın ve amcamın iflasları, mal mülk paylaşımları ve annemle babamın kavgalarıyla büyük aile ve bizim küçük aile kenarından köşesinden çatlaklarla, kırıklarla ufalanarak fakirleşip yok olmaya doğru hızla giderken, babaannemin dairesini her ziyaret edişimde içimde bir hüznün uyanırdı. Osmanlı Devleti’nin yıkımının İstanbul’a verdiği eziklik, kayıp ve hüznün duygusu bir başka bahaneyle ve biraz gecikmiş de olsa, en sonunda bizleri de bulmuştu” (Pamuk, 2019: 24).

Yaşadığı yer ve aile ortamı onun romanlarının önemli bir kısmını oluşturur. Özellikle İstanbul yüzyıl fark etmeksizin her eserinde mutlaka kendisine yer edinen bir şehirdir. Çünkü yazarın tüm hayatı ve anıları İstanbul şehriyle bütünleşmiştir. Özellikle de “İstanbul yazarı” nitelemesini *Kara Kitap*’taki İstanbul imgesi ile hak etmiştir (Pamuk, 2013: 13). İstanbul ile onun ailesi arasında simgesel bağlar vardır, aile de İstanbul gibi büyük ve güçlüyken aynı Osmanlı İstanbul’u gibi yavaş yavaş dağılmış ve çökmüştür:

“Pamuk ailesi, yazarın İstanbul’da da anlattığı gibi, altın çağını 1930’larda, demiryolu mühendisi dedenin sağlığında yaşamıştı. Daha sonraysa, yazarın babasıyla amcalarının yanlış yatırımları yüzünden fakirleşmeye başlamıştı. Orhan Pamuk ailenin miras kavgalarına ve iflaslarına, hızla eriyen aile servetinin apartmanda yarattığı gerilimli havaya, kavgalara ve dedikodulara tanık olmuştur. Tıpkı tarih kitaplarında gerileme dönemine girdiklerini okuduğumuz imparatorluklar gibi. Pamuk, ailesinin fakirleşmesiyle Osmanlı İmparatorluğunun çökmesi arasında İstanbul’da da paralellik kurmuştur” (Pamuk, 2013: 42).

Doğduğu yer dışında hiçbir yere karşı yıllarca aidiyet duygusu hissedemeyen Orhan Pamuk için hem kişisel hayatında hem de eserlerinde İstanbul önemli bir rol oynar. New York’ta yaşadığı üç yılın dışında başka bir yerde yaşamamıştır. Bu yüzden İstanbul onun için çok önemlidir. “Benim için insanın diğer şehirleri, başka ülkeleri evleri, hayatları, dünyaları kıyaslayacağı, İstanbul’dan başka bir şehir, ülke, vatan, ev yoktur” (Pamuk, 2017: 125). Bu yüzden Orhan Pamuk kendini “İstanbul romancısı” olarak tanıtır, çünkü o ve ailesi İstanbul’da büyümüş, yetişmiş ve her zaman İstanbullu olmuştur:

“Ben romancıyım. Kitaplarımda pek çok lirik an, şiirsel, hissedilmiş, yürekte gelen ya da ilhamla yazılmış sayfalar var. Ama bütün bir panorama, epik hikâye de benim için eşdeğerde önemlidir. Ben bütünü görmekten hoşlanırım. Bir İstanbul romancısıyım ve şimdiye kadar, hiç kimse benim kadar, İstanbul’un bütününe yataylamasına ve dikeylemesine, yani derinlemesine, tarihine ve ruhuna işleyen ve konumunu, denizlerin üzerine yerleşimini, uzanışını kapsayıcı bir şekilde görmedi.

Benim yazıhanemin gördüğü manzaranın, bir romancıya yakışan böyle bir ayrıcalığı var” (Pamuk,2018: 282).

Kendini bildi bileli İstanbullu olan yazar için İstanbul, ailenin bir ferdi gibidir. Kendi varlığını ve kişisel tarihini İstanbul’un tarihi ile şu cümlelerle özdeşleştirir:

“İstanbul’u da kendi gözünden, içten dışa doğru, anne-baba-ağabey-ev-sokak-mahalle çizgisinde, oturduğu yer alan Nişantaşı’ndan anlatmaya başlar. Sanki önce İstanbul’u anlatacak olan ‘ben’i tanırız. Ama aslında İstanbul ve ‘ben’in resmi birlikte oluşur. İstanbul’u kendi gözünden anlattığı zaman, çocukluğundaki İstanbul sokaklarını, gördüğü tabiat manzaralarını ve mimariyi anlatmanın yanı sıra kendi şahit olduğu İstanbul hayatını da dile getirir” (Esen, 2018: 244).

Orhan Pamuk için İstanbul dışında bir diğer önemli konu da roman yazmaktır. Dolayısıyla onun hayatında yazma eylemi çok önemlidir ve bu eylemin ritüellere dayanması gerektiğini düşünür. Ona göre yazarlık; dünyanın istediği değil, kendi istediği cevabı verebilmesiyle ilintilidir. O; yazarak yaşayan, yazarak mutlu olan bir yazardır. Dolayısıyla yazarlığı “insanın içinde gizli ikinci kişiyi, o kişiyi yapan âlemi sabırla yıllarca uğraşarak keşfetmek [olarak görür]” (Pamuk, 2019:10). Yazar olmanın görev ve sorumlulukları olduğunu, hatta bunun bir yaşama biçimine karşılık geldiğini düşünür. Bununla beraber yazmanın bir sırrı olduğunu da vurgular: “Benim için yazarlığın sırrı, nereden geleceği hiç belli olamayan ilhamda değil, inat ve sabırdadır” (Pamuk,2019:11). Roman yazmaya başlarken yazacağı romana ilişkin hayaller kurduktan sonra kendini roman kişilerinin yerine koyduğunu söyler. Bu sebeple yaşayarak yazanların aynı zamanda yazarak da yaşadığını dile getirir:

“*Benim Adım Kırmızı* adlı romanımda, tutkuyla aynı atı yıllarca çize çize ezberleyen, hatta güzel bir atı gözü kapalı çizebilen İranlı eski nakkaşlardan söz ederken yazarlık mesleğinden, kendi hayatımdan söz ettiğimi de biliyordum. Kendi hayatını başkalarının hikâyesi olarak yavaş yavaş anlatabilmesi, bu anlatma gücünü içinde hissedebilmesi için, bana öyle gelir ki, yazarın masa başında sabırla yıllarını bu sanata ve zanaata verip, bir iyimserlik elde etmesi gerekir” (Pamuk, 2019: 11).

Orhan Pamuk, romanı “sorular sorduğu, okuru sarstığı, korkuttuğu, aykırı ve cesur olduğu zaman derin ve ilginç olan bir sanat” şeklinde tanımlar (Hece, 2002: 778). Romanı her şeyden önce bir araç olarak görür. Sarsıcı, yaratıcı, eğlendirici, kuralları zorlayan bir araçtır bu. Pamuk’un romanları incelendiğinde yazarlığı hakkındaki düşüncelerini analiz etmek ve açıklamak onun romanlarının değerlendirilmesi açısından çok önemlidir. Orhan Pamuk, romancılığı “kendini başkaları ile özdeşleştirmek, kendini dışarıdan görebilmek ve bütün insanlığa dağıtabilmek

yeteneği” (Pamuk, 2019: 11) şeklinde ifade eder. Kendisinin yazarlık bağlamında her şeyi denediğini, renkten renge giren bir bukalemun gibi olduğunu düşünür:

“Hayır, ben her şeyi denemekten hoşlanırım. Bir tane böyle yazarım, sonra bambaşka bir şey yazarım. Bukalemun gibi adamım. Bu Orhan Pamuk’un da ruhunun bir ağırlık merkezi ve özü yok diyenlere de alınmam. Hepsini aynı şekilde yazan adamın bence ruhunda denge yoktur” (Altuğ, 1994: 115).

Orhan Pamuk’un doğduğu çevrenin kozmopolit bir yapıya sahip olması yazarın eserlerinde farklı kişilikleri, farklı sosyal çevreleri ve farklı sorunları konu etmesini sağlamıştır: “Orhan Pamuk’u yazı yazmaya iten temel neden 18-19 yaşlarında çevresinde gördüğü, duyduğu şeylere tepki verme ihtiyacı hissetmesidir” (Tekin, 2002 12). Ressam olmayı düşünürken bu sebeple ressamlıktan vazgeçip roman yazarı olmuştur:

“Beyoğlu’nun sokakları, karanlık köşeleri, kaçma isteği ve suçluluk duygularıyla kafamın içinde, neon lambaları gibi yanıp sönüyordu. Bazı öfke ve aşırı duyarlık anlarında hissettiğim gibi, şehrin bütün o sevdiğim yarı karanlık, yarı çekici, kirli ve kötücül sokakları içimdeki kaçılacak ikinci dünyanın yerini çoktan almışlardı. Annemle o akşam aramızda bir kavga çıkmayacağını, az sonra kapıyı açıp beni teselli edecek sokaklara kaçacağımı ve uzun uzun yürüdükten sonra gece yarısı eve dönüp bu sokakların havasından ve kimyasından bir şeyler çıkarmak için masama oturacağımı biliyordum. ‘Ressam olmayacağım,’ dedim. ‘Yazar olacağım ben’” (Pamuk, 2019: 344-345).

Pamuk’a göre roman, gündelik hayatta anlatılamayan tüm duyguların başkalarına aktarılması için bir anahtar görevi üstlenir. İyi bir romancı olmanın koşulunun ise kişinin kendisini, başkasının yerine koyarak sağlanabileceğini düşünür.

Nihayetinde Pamuk; romanı sanatı insanı kışkırtmak, en olmadık, en uzak konulara, gölgelere kancalar atmak, karanlık köşeler yaratmak, şüpheler uyandırmak için mevcut inançların, ön yargıların kabuğunun çatır çutur kırılabilceği bir alan olarak gördüğünü söyler (Pamuk, 2018: 103). Bu bağlamda Pamuk’a göre “içimizde taşıdığımız, en fazla taşıdığımızı biraz bildiğimiz gizli yaralarımızın üzerinde durmak, onları sabırla keşfetmek, tanımak, iyice ortaya çıkarmak ve bu yaraları ve acıları yazımızın ve kimliğimizin bilinçle sahiplendiğimiz bir parçası haline getirmektir. Herkesin bildiği ama bildiğini bilmediği şeylerden söz etmektir yazarlık” (Pamuk, 2019: 16-17). Yine Pamuk’a göre romancı; romanını yazarken takıldığı anlarda kendini kahramanı ile özdeşleştirerek biyografisinden destek alabilir. Dolayısıyla romancı böyle durumlarda bazı noktalarda kendi hayatından yararlanabilir. Kendini

ifade etmek için yazmaya başladığını vurgulayan Orhan Pamuk, *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında bir ailenin üç kuşağının hikâyesini anlatırken bu romana kendi ailesinden de izler taşımıştır:

“Orhan Pamuk’un yazarlık serüveni üçe ayrılabilir. Hem klasik gerçekçi romanın anıtsal değerinden çıkan *Cevdet Bey ve Oğulları* ve hemen arkasından gelip aynı ilgiyle karşılanan aslında, modernist *Sessiz Ev* romanlarını birinci dönem romanı olarak alabiliriz. Daha sonra *Beyaz Kale*’nin bir anlamda arada kalıp ama bazı kapıları aştıktan sonra açtığı kapıdan arka arkaya gelen *Kara Kitap* ve *Yeni Hayat* ve sonra *Benim Adım Kırmızı*’yla anlatabileceğimiz postmodern roman dosyası, bu ikinci dönemi oluşturuyor denebilir. (...) *Kar*’ın yayınlanmasıyla ortaya çıkan ve belki önsezilerimizle bundan sonra *Kar*’ı bir siyasal roman olma özelliklerinin dışındaki özellikleriyle ele alırsak bunu söyleyebiliriz. *Masumiyet Müzesi*’yle gelebilecek, bu terimin biraz ihtiyatla kullanmakla birlikte diyebilirim ki, Orhan Pamuk için bir geç modernizm dönemi üçüncü dönem olabilir” (Aral, 2007: 144).

Orhan Pamuk’un her romanı, yapısı ve kurmaca biçimi bakımından birbirinden farklıken belli noktalarda da birbirine benzemekte ve birbirini tamamlamaktadır. Onun yazarlığında hem geleneksel hem modern hem de postmodern roman örneği vardır. Bu bağlamda çok yönlü bir romancıdır:

“Başlangıçta, bence, kendisini bütün bütün modernizmin içinde gören bir yazar Orhan Pamuk. Ama daha sonra roman anlayışına kendi özgün katkılarını çok ciddi bir şekilde yapmaya baştan karar verdiği için, bunu yeni yollarını aramaya başladığı zaman, elbette Batı edebiyatlarıyla olan yakın ilişkisi ve tanışıklığı nedeniyle, bu yeni roman anlayışının postmodern yaratı biçimiyle en kapsamlı yollarını bulacağını görmüştür. Öyle görmüş olmalı. Çünkü burada önceden denenmiş anlatım biçimleri, kurmaca biçimleri yerine yenisini koyma kararlılığı var onda. Ve şu da var ki postmodernizm aynı zamanda modernizmin edebiyat içindeki serüveninde artık bireyliğin bütün olumlu anlamlarına çok dar giysiler giydirmeye başlaması, onu açıklamaya, anlamaya yetmemesi karşısında bir seçenek olarak da belirmiş oldu” (Aral, 2007: 146-147).

Romanın en az iki fikirle yazılması gerektiğini düşünen yazar, eserlerinde de bu iki fikri temsil edecek iki karakter ortaya koyar. Böylece çok sesli ve renkli bir roman kadrosu meydana getirmiş olur. Bu yüzden romanlarında birbirinden farklı düşünce ve hayat tarzına sahip karakterler görülmektedir. Çünkü Orhan Pamuk, bu farklı kişilikleri farklı fikirlerle aynı ortamda buluşturarak okuyucunun karşısına çıkarır. Romanlarındaki bu çok sesliliğin ve renkliliğin nedeni çok yönlü, deneysel bir yazar olmasına dayanmaktadır:

“Yıldız Ecevit de Pamuk’un deneysel bir yazar olduğunu ve her romanında farklı biçim, kurgu ve estetik denemeleri yaptığını ve bunun Pamuk’un romancılığının en önemli özelliklerinden biri olduğunu söyler” (Demir, 2011: 59-60).

Bu yüzden her şeyi denemekten yana olduğunu ve farklı şeyleri denerken keyif aldığını söyler, bundan ötürü de hep aynı şekilde yazamayacağına inanmaktadır. Bu bağlamda farklı teknikleri denemekten çekinmeyen yazar, birbirinden farklı türlere ve konulara sahip romanlar kaleme almıştır. Bu sebeple Orhan Pamuk İstanbul’da geçen tüm romanlarında İstanbul’un farkı yönlerini farklı bir şekilde ele alır:

“Öte yandan, yazarın elli yılını geçirdiği, içinde nefes alıp verdiği somut bir mekândır İstanbul. Çocukluğunun geçtiği, ilk gençlik yıllarına anlam katan bütün mekânlarla olaylar onun İstanbul’unda yerlerini alır. İstanbul onun için gündelik hayatın yaşandığı maddi bir çevredir aynı zamanda: Doğup büyüdüğü, üst orta sınıftan bir aile içinde yetiştiği, kişiliğini kurduğu, ilk aşkını yaşadığı, yazar olmaya karar verdiği somut bir yerdir; yaşadığı hayatın ayrılmaz bir parçasıdır şehir. Sadece edebi bir şehir değildir” (Esen, 2018: 268).

Geleneksel roman ile modern roman arasındaki farklar üzerine de konuşan yazar, 19. ve 20. yüzyıl romanıyla okur arasında “eşzamanlılık” ilişkisi kurar. Ona göre “20. yüzyıl dünyası 19. Yüzyıl dünyasına göre daha anlaşılmalıdır. Böyle olunca, bu dünyayı, 19. yüzyıl romanlarının iyimserliği, kolaylığı, hatta saflığı, naifliği ve basitliğiyle anlatmak artık pek mümkün değil[dir]” (Pamuk, 1999: 115).

Pamuk’un ilk romanı olan *Cevdet Bey ve Oğulları*, ikinci romanı *Sessiz Ev* ve daha sonra yayımlanan *Kara Kitap* düşünüldüğünde yazarın geleneksel, modern ve postmodern roman kurguları konusunda oldukça yetkin, kuramsal bir bilgiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla “Pamuk sadece roman sanatı icra eden değil, roman sanatını da düşünen, tartışan ve kavramlar ekleyen bir yazardır” (Pamuk, 2018: 115).

Orhan Pamuk’un tüm romanları birbirinden farklılık gösterse de aralarında gizli bağıntılar vardır. Her romanında başka bir romanına gönderme yaparak böyle bir bağıntı kurmuştur. *Sessiz Ev*’in kahramanı Fatma, *Cevdet Bey ve Oğulları* romanındaki Nigân Hanım’ın arkadaşı olarak kurgulanırken *Beyaz Kale* romanını *Sessiz Ev* romanındaki Faruk ile ilişkilendirmesi ve aynı zamanda Faruk *Sessiz Ev*’de Pamuk’un son çıkan romanı *Veba Geceleri* için araştırma yapması, *Kar ve Masumiyet Müzesi*’nde *Kara Kitap* romanındaki Celâl’in köşe yazılarının bahsi geçmesi vb. romanlar arasındaki bağıntılara örnektir.

Yazarın *Cevdet Bey ve Oğulları* ile *Sessiz Ev* aile kurumuna odaklanan romanları arasındadır. Geleneksel ve modern roman özelliği gösteren bu iki romandan

sonra yavaş yavaş postmodern romana yönelir. Faruk'un babaannesinin yanında kaldığı sırada Gebze'de yaptığı araştırmalarda keşfettiği bir el yazmasının öyküsüne dayanan *Beyaz Kale* romanı Pamuk'un postmodern romana geçişinin ilk örneği sayılır. Bu romanı *Kara Kitap* ve *Yeni Hayat* romanları takip eder. Nitekim *Benim Adım Kırmızı* romanı da teknik bağlamında önceki romanların sentezlenmiş hâlidir, denilebilir. Bu romanda hem postmodern unsurlara yer verilmiş hem de modern roman özellikleri kullanılmıştır. Siyasi roman özelliği gösteren *Kar* ile bir aşk romanı olan *Masumiyet Müzesi* de teknik bakımından "geç-modernizm" özelliği gösteren romanlarıdır. *Kırmızı Saçlı Kadın* romanında mitolojik öğelere yer verilirken *Kafamda Bir Tuhaflık* romanında ise hem geleneksel hem de modern roman teknikleri kullanılır. Yazarın son romanı *Veba Geceleri* ise "modern epik" çerçevesinde tanımlanabilecek bir eserdir:

"Orhan Pamuk'un yazarlık serüveni üçe ayrılabilir: İlki, roman sanatının üstüne bugün bile bütün ağırlığıyla düşen klasik romanın anıtsal değerlerinden çıkan *Cevdet Bey ve Oğulları* ile modernist *Sessiz Ev* dönemi; ikincisi *Beyaz Kale*'nin açtığı kapıdan girilip *Kara Kitap*, *Yeni Hayat* ve *Benim Adım Kırmızı* ile taçlanan postmodern roman dünyası; üçüncüsü, *Kar*'dan sonra geleceği anlaşılan bir ara geç-modernizm dönemi" (Güven, 2008: 22).

Deneyisel bir yazar olan Pamuk, her romanında farklı teknikler denediğini kabul ederken romancılık serüvenini şu sözlerle özetler:

"Ben dört yüz yıl daha yine iki üç yılda bir roman yazarak giderim gibi geliyor. Üzücü olan bu. Ama başladığım yıl ile fiziksel özelliklerim çok benziyor birbirine. Aynı şekilde düşünüyorum, aynı umutsuzluklara, aynı sevinçlere kapılıyorum. Aynı insanım. Romancı olarak evet, daha bir tecrübem var, daha az zaman kaybediyorum (...) Bir romanı yazmanın en güzel yanı, onu yazmadan evvel sahne sahne, bölüm bölüm düşünmektir" (Ahmedov: 2018, 10).

Buraya kadar söylenenler özetlenecek olursa farklı roman teknikleri denemekten çekinmeyen ve özgün bir yazar olan Orhan Pamuk'un yazarlık serüveninde büyüdüğü şehir ile aile ortamı çok fazla etkili olmuştur. Küçük yaştan itibaren gözlemlediklerini zihninde resmeden Pamuk; aile yaşantısını, aile bireyleri arasındaki ilişkileri, ailenin gündelik yaşam ritüellerini ve kuşaklar boyu değişen siyasi fikirlerini, burjuva sınıfını ve bu sınıfın çatışmalarını büyük bir titizlikle romanlarına yansıtmıştır. Bu sebeple bu tezde yazarın romanlarına yansıyan aile kurumu, geleneksel ve modern aile bağlamında sınıflandırılarak alt başlıklar hâlinde incelenecek ve sosyolojiden de yararlanılarak aile içi çatışmalar, kuşaklar arası farklılıklar, aile bireylerinin ele alınış şekli değerlendirilecektir.

## 1. ORHAN PAMUK'UN ROMANLARINDA GELENEKSEL AİLE HAYATI

Geniş aile; büyükanne, büyükbaba, anne, baba, çocuklar ve torunların bir arada olduğu aile tipine karşılık gelir. En kalabalık aile şeklidir: “Büyük aile büyük ebeveynler, ebeveynler, çocuklar ve torunlar gibi ikiden fazla kuşağın veya karı-koca ilişkisi içinde bulunan evlilik ailelerinin katıldığı bir aile tipidir” (Gökçen, 2019: 99). Bu bağlamda geniş ailede soy, erkekten devam eder; dolayısıyla ataerkil bir yapılanma vardır. Ayrıca evin yönetimi, otoriteyi sağlayan en yaşlı erkektedir:

“Bu ailede erkeğin evin yöneticisi olması, çocukların ebeveynlerin bakımından sorumlu tutulması, kadının erkeğine hizmet etmesi ve erkeğin kadının geçim sorumluluğunu üstlenmesi ve ona iyi davranması vurgulanmaktadır” (Yıldırım, 2019: 73).

Yine aile bireyleri arasında mülkiyet ortaklığı vardır ve herkes, bu ortak payda etrafında birleşerek yaşamını sürdürür:

“Geleneksel geniş ailede çocukların evlendikten sonra bile eve yakınlıklarının korunması sağlanarak aile bağlarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Aile üyeleri zamanlarının büyük çoğunluğunu bir arada geçirmekte ve dayanışma, bir duygusu ön plana çıkmaktadır” (Dündar, 2018: 49).

Geniş aile, en yaygın şekliyle geleneksel toplumlara ait görülen aile türüdür. Bu nedenle de geleneksel aile ile özdeşleşen bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda geniş aile; genellikle modernleşmemiş toplumlarda karşılaşılan geleneksel, ataerkil bir aile yapısına karşılık gelir. Geleneksel aile; kalabalık bir yapıda bulunan, dayanışma içinde olan, akrabalık bağları güçlü ve komün yaşamayı tercih eden bir ailedir. Geleneksel ailede; neslin devamı, düzenli aile hayatı esastır ve ortak bir evde birkaç nesil bir arada yaşamaktadır:

“Geleneksel toplumlarda dayanışma, din, gelenek ve tarımsal özellikler aileyi belirleyen parametrelerdir. Bu ailede erkeğin evin yöneticisi olması, çocukların ebeveynlerin bakımından sorumlu tutulması, kadının erkeğine hizmet etmesi ve erkeğin kadının geçim sorumluluğunu üstlenmesi ve ona iyi davranması vurgulanmaktadır” (Yıldırım, 2019:73).

Geleneksel ailede gelenekler, görenekler ve din önemli ölçüde belirleyici bir unsurdur. Aile bireyleri arasındaki ilişkilerde büyüklere sadakate önem verir. Ayrıca aile içindeki mahremiyet de önemli ilkeler arasındadır. Geleneksel ailede geniş



akrabalık bağları vardır. Oysaki çekirdek ailenin üyelerinin birbirleriyle olan ilişkileri zorunlu olarak kurulmaz ve bir tercihe dayanır.

Tüm bireylerin tek bir çatı altında beraberce yaşadığı geniş ailelerde bireyler; işlerini, ekonomik sıkıntılarını ve yaşamlarını ortak bir paydada birleştirirler. “Geniş ailelerin temel varlığı, ailelerle dayanışmaya gerek duyulan ekonomik koşullara adaptasyona büyük destek vermeye dayanmaktadır” (Taylor: 202, 402-421). Aile bireyleri birbirlerine maddi ve manevi olarak sıkı sıkıya bağlanmıştır:

“Feodal toplum düzeninden kapitalist toplum düzenine geçişi inceleyen ekonomistler, ataerkil aile düzeninin güçlü olduğu bu dönemde emeğin bağımlılığı konusuna dikkati çekmektedirler. Ekonomik anlamda emeğin bağımlılığı ile, burada kullanılan anlamda emeğin ailenin (ve özellikle yaşlıların) tekelinde oluşu benzer kavramlardır” (Özbay, 2017: 35).

Geleneksel ailede babanın mutlak bir etkisi vardır. Babanın diğer aile bireylerine karşı sorumlulukları varken evin iktidarı konumundadır ve ailenin geçimini, neslin devamlılığını baba sağlamaktadır. Aynı şekilde ailenin diğer bireyleri ve çocuklar da babaya karşı sorumludur. Ayrıca aile içerisinde iş bölümü vardır fakat kadınlar genellikle ev içi işlerle meşgulken erkekler evin dışarıyla olan bağlantısını sağlar. Bu bağlamda Orhan Pamuk’un romanlarında geleneksel aile yapısının geniş yer kapladığı görülür. Kalabalık bir ailede yetişen Pamuk’un eserlerinde hem Batılı hayatın yansımaları hem de geleneksel aile hayatının örnekleri karşımıza çıkar. Geleneksel ailede babanın hakimiyeti konusu bağlamında ilk olarak *Cevdet Bey ve Oğulları* romanı ele alınabilir. Romanın ismi bile geleneksel ailede baba otoritesini ve erkeğin konumunu yansıtır niteliktedir. Geleneksel ailede kadının ikinci planda olması gibi romanlarda da kadınlar eril zihniyetin tahakkümü altında kalmıştır. Kadınların çok fazla söz hakkına sahip olmadığı geleneksel aile modelinde, Pamuk’un romanları söz konusu olduğunda Pamuk’un romanlarında kadınların söz hakkının olmamasından ziyade eşinin gölgesinde kaldığı tespit edilmiştir. Geleneksel bir ailenin ferdi olan Cevdet Bey, alafranga aile yaşantısına özendiği için kendi kurduğu ailenin de alafranga aile özelliklerini taşımasını ister. Örneğin kız çocukları geleneksel aile içinde söz hakkına sahip değilken Cevdet Bey, kızının ne istediğini önemser ve ona destek olur. Ayrıca kızının Batılı bir eğitim almasından yanadır.

Geleneksel aile yapısında ekonomik olarak babanın egemenliği etrafında birleşen ailenin erkek üyeleri, genellikle baba mesleğini devam ettirirler. Zamanla

ailenin modernleşmesiyle bu ekonomik güç de el değiştirebilir. Çocuklardan bazıısı babasının izinden giderken bazıısı da kendi yolunu çizebilir. Yine geleneksel ailenin en önemli özelliği de büyük bir konak ya da köşk etrafında toplanmış olmaktır. Pamuk'un romanlarında da küçük yaştan itibaren tüm ailesiyle bu şekilde bir arada yaşamasının sonucu olarak bu tarz mekânlar romanlarına yansımıştır. Kendi ailesinin de zamanla dağılarak apartmana taşınması gibi özellikle *Cevdet Bey ve Oğulları*, *Sessiz Ev* ve *Kara Kitap* romanlarında apartman hayatına geçişin örneği verilir.

*Cevdet Bey ve Oğulları* romanında Cevdet Bey evlenmeden önce annesi, babası ve kardeşi Nusret ile birlikte küçük bir ailede yaşamaktadır. Nitekim anne ve babasının ölümünün ardından kardeşinden de uzaklaşan Cevdet Bey yalnız yaşamaya başlar. Artık evlenmek isteyen Cevdet Bey'in hayali ve amacı büyük bir aile kurabilmektir. Çevresindeki insanlara da sürekli geniş aile olabilmenin mutluluğundan bahsetmekte ve ailenin önemini salık vermektedir. Bir aile oluşturabilmek onun için çok önemlidir. Oğlu Refik'e ve onun arkadaşlarına da bu konuda nasihatler verir: "Sen evlendin. Artık senin asıl amacın bellidir. Evin ve işin..." (Pamuk, 2019: 127). Yine Cevdet Bey'e hayatın amacını sorduklarında "İyi bir iş, iyi bir kız. Sorunuza işte cevabım. Hayatta önemli olanlar bunlardır" (Pamuk, 2019: 128) şeklinde cevap verir. Eşi Nigân Hanım da Cevdet Bey ile benzer düşünceler içerisinde ve kurdukları bu geniş ailenin içinde o da çok mutludur. Bir bayram sabahı Nigân Hanım'ın şu sözleri kendi geniş ailesiyle ilgili düşüncelerini verir:

"Evleneli otuz yıl oldu. Altmışı aşkın bayramı Cevdet Bey'le geçirdik. İşte bu da 1936'nın Kurban Bayramı. Kocam, aslan gibi iki oğlum, kızım, iki şeker gelinim, iki küçük torunum hep birlikteyiz" (Pamuk, 2019: 95).

Önce Cevdet Bey'in ölümüyle ve daha sonra Refik ile Perihan'ın ayrı eve çıkmak istemesiyle geleneksel özellikteki geniş aileleri dağılacaktır. Nigân Hanım da bu durumdan hiç memnun değildir. Çocuklarının aileden kaçmak için ayrı bir eve çıkmak istediklerini düşünür. Dahası o, ailedeki parçalanmayı "Cevdet Bey'in yokluğuyla açıklıyor[dur]" (Pamuk, 2019: 478). Cevdet Bey'in ölümüyle evdeki otorite Osman'a geçmiştir ve böylece geniş aile örneklerinde olduğu gibi Osman, babasının yerini alarak ailenin yöneticisi olur. Apartman yaptırma fikrini ortaya atınca da Nigân Hanım, bu apartmanla yıllardır birlikte yaşadıkları geniş ailenin dağılacağına inandığı için "[b]eni Cevdet Bey'in yanına yolladıktan sonra yaptırırınız apartmanınızı..." (Pamuk, 2019: 474) diyerek tepki gösterir ve bu fikre karşı çıkar.

Bununla birlikte apartmanın yapılmasına engel olamaz. Işıkcı Apartmanı'nın yapılmasının ardından herkes birer daireye yerleşerek yaşamını devam ettirir. Modern çağa ayak uydurarak apartman hayatına geçen Işıkcı Ailesi'nin her bir ferdi, farklı dairelerde otursalar da aralarındaki geleneksel aile bağı koparmamışlardır. Apartmanın çatı katında Refik'in oğlu Ahmet, yalnız yaşamakta ama her gün babaannesini ve diğer aile bireylerini ziyaret etmektedir. Bazı günlerde ise aile bireyleri toplanarak akşam yemeklerinde birlikte vakit geçirir. Yaşanan tüm bu değişimlerin ardından geniş aile modelinin anlatılmasıyla başlayan roman, çekirdek aile modeline dönüşle sona erer.

*Kara Kitap* romanında da yine bir apartmanın dairelerine dağılmış hâlde geniş bir ailenin bireyleri yaşamaktadır. Nişantaşı'nda Şehrikalp Apartmanı'nda Salik Ailesi'nin fertlerinin hangi dairede oturduklarına dair bilgiyi romanda Galip'ten öğreniriz:

“Bir dairesinde Hâle Hala'yla Vasıf'ın Esmâ Hanım'la birlikte, bir dairesinde Melih Amca'nın Suzan Yenge'yle (daha önceleri de Rüya'yla) birlikte oturdukları apartman, Nişantaşı'nda bir arka sokaktaydı” (Pamuk, 2018: 32).

Galip'in dedesi, babaannesi ve romanda isimleri verilmeyen annesiyle babası da bu apartmanda yaşamaktadır. Galip'in ve diğer kuzenlerinin çocukluğu bu apartmanda geçmiştir. Bununla birlikte Galip ile Rüya evlenince kendilerine ait başka bir yere taşınır:

“Yalnızca coğrafi dünyalarının değil, ruhsal dünyalarının da simetrisini düzenleyerek akıllarındaki merkezi kuran anacadedeki Şehrikalp Apartmanı'nın dairelerini tek tek satmak zorunda kaldıkları ve Hâle Hala'nın deyişiyle ‘bütün Nişantaşı'na hakim’ o binadan çıkıp, döküntü kira dairelerine gireceklerini açıkça sezdikleri o günlerde de, belki de, biraz da başlarına gelen felaketi abartarak birbirlerini suçlayabilmek gibi kaçırılmaması gereken bir fırsattan yararlanabilmek için, dillerinden ‘arka sokak’ sözünü eksik etmemişlerdi hiç. Ölümünden üç yıl önce, Şehrikalp Apartmanı'ndan arka sokaktaki dairesine taşındığı gün, Mehmet Sabit Bey (Dede) yeni dairesinde sokağa bakan pencereye göre yeni bir açı, radyoyu taşıyan ağır sehpa göre ise eski (öbür evdeki gibi) açıyla yerleştirilmiş, tek bacağı kısa koltuğuna oturduktan sonra, biraz da, o gün eşyalarını yükledikleri at arabasının bir deri bir kemik atından aldığı ilhamla şöyle demişti: ‘Haydi bakalım, attan inip eşeğe biniyoruz, hayırlı olsun!’” (Pamuk, 2018: 32).

*Cevdet Bey ve Oğulları* romanındaki Ahmet gibi çatı katında yalnız yaşayan bir diğer karakter de *Kara Kitap*'ta Celâl karakteridir ki o da ailesinden kopuk bir hayat yaşar. Rüya ve Celâl'in ölümünün ardından ise Galip, bu çatı katına yerleşmiştir.

Birlikte yaşamlarını sürdürmeye alışmış olan geniş aile bireyleri “Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanması gibi, *Kara Kitap*’taki aile de, kendi modern bireyselliklerini yaşamak üzere başka dairelere taşınan üyeleri yüzünden dağılıp parçalanır” (Pamuk, 2013: 43).

Geniş aile üyeleri aynı evde yaşamamanın zorluğundan ötürü aile apartmanı yaptırır ve herkes kendine düşen dairede çekirdek aileye dönüşür. Böylece modern çağın getirileriyle birlikte apartman hayatına geçerek geleneksel aile modelinden uzaklaşır. *Cevdet Bey ve Oğulları*, *Kara Kitap* romanlarındaki aileler önceleri geniş aile özelliği gösterirken sosyal ve ekonomik koşullar neticesinde dağılarak geniş aileden ayrılır ve çekirdek aile modeline geçer.

### 1.1 Gelenegi Temsil Eden Figürler: Aile Büyükleri

Geleneksel aile, genellikle geniş aile modeline denk gelir. Geniş aile; büyükanne, büyükbaba, anne, baba, çocuklar ve torunların bir arada olduğu aile tipidir. En kalabalık aile şeklidir: “Büyük aile büyük ebeveynler, ebeveynler, çocuklar ve torunlar gibi ikiden fazla kuşağın veya karı-koca ilişkisi içinde bulunan evlilik ailelerinin katıldığı bir aile tipidir” (Gökçen, 2019: 99). Bu bağlamda geniş ailede soy; erkekten devam eder, dolayısıyla ataerkil bir yapılanma vardır. Ayrıca evin yönetimi, otoriteyi sağlayan en yaşlı erkektir:

“Bu ailede erkeğin evin yöneticisi olması, çocukların ebeveynlerin bakımından sorumlu tutulması, kadının erkeğine hizmet etmesi ve erkeğin kadının geçim sorumluluğunu üstlenmesi ve ona iyi davranması vurgulanmaktadır” (Yıldırım, 2019: 73).

Yine aile bireyleri arasında mülkiyet ortaklığı vardır ve herkes, bu ortak payda etrafında birleşerek yaşamını sürdürür:

“Geleneksel geniş ailede çocukların evlendikten sonra bile eve yakınlıklarının korunması sağlanarak aile bağlarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Aile üyeleri zamanlarının büyük çoğunluğunu bir arada geçirmekte ve dayanışma, biz duygusu ön plana çıkmaktadır” (Dündar, 2018: 49).

*Cevdet Bey ve Oğulları* romanında Cevdet Bey de evlenmeden önce annesi, babası ve kardeşi Nusret’le birlikte küçük bir ailede yaşamaktadır. Babası eşinin sağlığı için istifa edip İstanbul’a yerleşerek büyük bir fedakârlık örneği göstermiş,

eşine ve çocuklarına düşkün biri olmuştur. Bu bakımdan incelendiğinde Cevdet Bey'in de babasını örnek aldığı görülür:

“Cevdet Bey, birçok bakımdan babası gibidir. Aile hayatına onun kadar düşkündür. Henüz evlenip çoluk çocuk sahibi olmadığı halde, yeni açtığı ticarethanesine şöyle bir isim koyar: ‘Cevdet Bey ve Oğulları İthalat-İhracat- Nalburiye’ ” (Solmaz, 2005: 34).

Nitekim anne ve babasının ölümünün ardından kardeşinden de uzaklaşan Cevdet Bey yalnız yaşamaya başlar. Artık evlenmek isteyen Cevdet Bey'in hayali ve amacı büyük bir aile kurabilmektir. Çevresindeki insanlara da devamlı geniş aile olabilmekten mutluluğundan bahsetmekte ve ailenin önemini salık vermektedir. Bir aile oluşturabilmek onun için çok önemlidir: “Hayatı boyunca kendini çalışmaya vermiştir. Hırs içinde çalışırken ailesi dışında kimseyi düşünmemiş, ne yapmışsa kendisi ve çocukları için yapmıştır” (Solmaz, 2005: 37). Oğlu Refik'e ve onun arkadaşlarına da bu konuda nasihatler verir: “Sen evlendin. Artık senin asıl amacın bellidir. Evin ve işin...” (Pamuk, 2019: 127). Yine Cevdet Bey'e hayatın amacını sorduklarında bu soruyu “iyi bir iş, iyi bir kız. Sorunuza işte cevabım. Hayatta önemli olanlar bunlardır” (Pamuk, 2019: 128) şeklinde cevaplandırır. Eşi Nigân Hanım da Cevdet Bey ile benzer düşünceler içerisinde ve kurdukları bu geniş ailenin içinde o da çok mutludur. Bir bayram sabahı Nigân Hanım'ın şu sözleri kendi geniş ailesiyle ilgili bilgi verir:

“Evleneli otuz yıl oldu. Altmış aşkın bayramı Cevdet Bey'le geçirdik. İşte bu da 1936'nın Kurban Bayramı. Kocam, aslan gibi iki oğlum, kızım, iki şeker gelinim, iki küçük torunum hep birlikteyiz” (Pamuk, 2019: 95).

Geleneksel ailede saygınlık ve otoritenin temsili olarak baba figürü önemlidir. *Cevdet Bey ve Oğulları* romanda da erkekler, sayı bakımından kadınlara göre üstünlük gösterir. Yalnızca romanın ismi bile erkeğin konumunun ve romanda erkeklere ayrılan yerin ne kadar fazla olduğunun bir işaretidir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında erkek otoritesi ön plandadır. Cevdet Bey, romanın ilk bölümünden itibaren aile kurmanın isteği içerisinde. Kendisi de babasının izinden giderek kendi ailesini kurunca aile babası kimliğini roman boyunca devam ettirmeye çalışır.

Cevdet Bey romanda vefat etse de roman boyunca varlığından ve isminden sıkça bahsedilir. Osman ve Refik, babasının ölümüne kadar onun sözünden çıkmamış, iş ve evlilik hayatlarını Cevdet Bey'in isteği doğrultusunda sürdürmüşlerdir. Cevdet Bey'in ölümünden sonra her ikisi de babasının çizdiği çizginin dışına çıkmaya başlar.

Yazar-anlatıcı; Refik'in kişilik bunalımı yaşadığı süreci, babasının ölümünün öncesi ve sonrası şeklinde iki ayrı şekilde okuyucuya aktarır. Refik'in yaşadığı kişilik bölünmesinde babasının baskıcı otoritesi etkilidir. Nitekim Cevdet Bey, yıllarca aile kurmanın özlemini çekmiş ve kurduğu ailenin de hayal ettiği şekilde olmasını istemiştir. Cevdet Bey, romanda evin reisi konumunda verilse de oğullarının aksine kızı Ayşe'ye karşı son derece ılımlı bir yaklaşım sergilemektedir. Cevdet Bey'in aileyi "saat gibi işleyen" şeklindeki tanımlamasıyla, aile içindeki yaşantının aksamadan ilerlemesi kastedilir.

Cevdet Bey, evde baba ve eş figürü olmakla birlikte otorite kuracak şekilde sert bir tavır değil, ılımlı bir tavır sergiler. Eşiyle ve çocuklarıyla Batılı, modern bir aile kurma hayali taşıyan Cevdet Bey, roman boyunca bu hayalini gerçekleştirmeye çalışacaktır. Nitekim alafranga bir aile kurmaya çalışırken alaturka bir aile olduklarının da bilincindedir:

"Sonra başını yukarı kaldırdı. Bu evi satın almadan önce gezerken dikkatini çeken, köşelerdeki alçı kabartmalara gözlerini dikti. Defne dalları, irili ufaklı güller arasında şişman melekler uçuşuyorlardı. 'Alafranga bir aile kurayım dedim, ama sonunda hepsi alaturka oldu!' diye düşündü. Bir zamanlar rahmetli ağabeyinin yaptığı bir şakayı hatırlayarak güldü, 'Sonunda hepsi alafranga olmak isteyen alaturka oldular ki, bu da alaturkanın kendine özgü türüdür!'" (Pamuk, 2019: 105).

Işıkçı Ailesi'ne misafir geldiği bazı zamanlarda salonda kadınlar bir tarafta erkekler ve yaşlılar ise diğer tarafta oturur. Bu durum Cevdet Bey'in kastettiği modern aile biçimiyle çelişen bir durumdur:

"Herhalde kimse böyle ayrı ayrı oturmaları gerektiğini düşünmemiş, daha doğru ve uygar olanın birlikte oturmak olduğunu çoğu aklından geçirmişti ama, hiçbir kuralı bozmaya cesaret edememişti" (Pamuk, 2019: 179).

Cevdet Bey, geleneksel aile yapısı içerisinde geniş ve geleneksel bir aile modeline sahip olsa da kadın-erkek ilişkileri açısından modern olma çabası gösterir. Örneğin geleneksel ailede kadının çok fazla söz hakkına sahip olmamasının aksine Cevdet Bey kızı Ayşe'nin mutluluğunu ve düşüncelerini önemser. Bu yüzden kendisinin aksine kızına sert tavırlar sergileyen eşine de tepkisi gösterir ve kızını savunmaya geçer. Geleneksel yaşam biçimine karşı olan Cevdet Bey, Kula'daki evinden çıkıp Nişantaşı'nda yaşamak ister. Dolayısıyla Batılı yaşam tarzını hayatının merkezine yerleştirmeye çalışır:

“Burjuva sınıfının 20. yüzyılın başındaki genel panoraması, Cevdet Bey şahsında çok net ve tarihi gerçekliğe uygun bir anlayış içerisinde verilir. Bölümün sonunda Cevdet Bey’in ileri sürdüğü ‘ölçülü ve dengeli’ yaşam anlayışı, uzun yıllar Türk burjuva sınıfının temel felsefesi olur. Zira iki kültür arasında sıkışmış, kendini net bir biçimde tanımlayamayan Cevdet Bey, nihayetinde şu karara varır:

‘İki hayatı, iki ruhu olmalı insanın. Birincisiyle ticaret, ötekiyle neşe! Bu ikisini birbirine karıştırmadan yaşamalı! İkisi de birbirine yardım etmeli, birbirine engel olmamalı. Evet, böyle olacak. Benim hayatım da böyle olacak’ ” (Demir, 2011).

Cevdet Bey, hayatta olduğu süre boyunca evde kendi otoritesini kurmuş, kendi kurallarını koymuş aile reisi konumundadır. Eski nesil olarak karşımıza çıkan Nigân Hanım ve Cevdet Bey, Batılı bir aile yaşamı sürdürmenin yanında ailevi geleneklere de önem verirler. Her ikisi de bayramlarda ve yemeklerde tüm ailenin masada olmasına büyük önem verir. Birlikte oturulan masalarda edilen sohbetler, ailenin birlikte geçirdiği saatler onlar için çok önemlidir. Nitekim “ailenin babası” olan Cevdet Bey öldükten sonra ailede çözümler de görülmeye başlanır. Bu durumdan en çok rahatsız olan Nigân Hanım’dır. Eski nesli temsil eden yalnızca o kalmıştır. Cevdet Bey ile yaşadıkları süre boyunca kurdukları aile hayatının devam edeceğini düşünür ve bunu ister. Ancak çocuklarının aile ortamına yabancılaşmalarına ve aileden kopmalarına şahit olur, bu durum onu rahatsız eder. Babalarının sağlığında camiye giden çocuklar, babalarının cenazesinde abdest almadan namaz kılanları taklit edecek kadar değişmiştir. Bu durum, aile reisinin kaybının sonucunda gerçekleşen ve ailevi ritüellerden kopuşu simgeleyen ilk eylemlerden biridir. Artık aile için evin reisi konumunda biri kalmamıştır. Yalnızca duvarda Cevdet Bey’in resmi durmaktadır, onun da bir otoritesi yoktur.

Paşa kızı olmasının ve Cevdet Bey’in yanında huzurlu bir aile hayatı yaşamasının da etkisiyle Nigân Hanım, eski düzenin bozulmaması için çaba gösterse de ailenin yavaş yavaş dağılmasını engelleyemez. Babanın yokluğuyla başlayan otorite eksikliğinde geleneksel ritüellerin terk edilmesine yönelik örneklerden biri de Osman’ın bayram namazına gitmemesi ve Refik’in bayram sofrasında sakallı bir şekilde oturmasıdır. Cevdet Bey hayattayken babalarının izinden giden çocuklar, onun ölümüyle birlikte otorite boşluğundan faydalanıp kendi istedikleri hayatı yaşamaya başlayacaktır. Bu durum Nigân Hanım’ı çok üzer. Bir süre sonra tepkisini göstermemeye, isyanını kendi içinde yaşamaya başlar. Eşinin gittiği yolun sessiz bir takipçisi olarak yaşamaya devam eder. Dahası Nigân Hanım’ın romanın başlarında dinî kaidelerle ilgilenmediği görülmektedir. Ancak eşi öldükten sonra dine yönelir ve

ibadete başlar. Eşinin sağlığında olduğu gibi ailenin bir arada yemek yemesini, bir arada olarak yaşamını sürdürmesini istediği için bir sonraki nesle göre daha muhafazakâr durur ve geleneksel aile modelini korumaya çalışır. Cevdet Bey'in ölümüyle evdeki otorite Osman'a geçmiştir ve böylece geleneksel aile örneklerinde olduğu gibi Osman, babasının yerini alarak ailenin yöneticisi olur. Apartman yaptırma fikrini ortaya atınca da Nigân Hanım, bu apartmanla yıllardır birlikte yaşadıkları geniş ailenin dağılacağına inandığı için “[b]eni Cevdet Bey'in yanına yolladıktan sonra yaptırırsınız apartmanınızı...” (Pamuk, 2019: 474) diyerek tepki gösterir ve bu fikre karşı çıkar. Bununla birlikte apartmanın yapılmasına engel olamaz. Her zaman bir arada yaşamaktan bahseden Cevdet Bey, ölünce ailenin konak hayatı da sona erer ve apartman hayatına geçilir. Geleneksel aileden modern aileye, dolayısıyla geniş aileden çekirdek aile modeline geçiş bu şekilde gerçekleşir.

*Cevdet Bey ve Oğulları* romanında geleneksel ailede babanın otorite konumunda olması durumu Muhtar ile kızı Nazlı arasındaki ilişkide de göze çarpar. Muhtar, eşinin ölümüyle beraber kızı Nazlı'nın üzerine daha çok düşer. Bu yüzden kızının üzülmelerini istemez, ancak kızının istediği kişiyle beraberlik yaşamasına izin verse de Ömer'den hoşlanmaz. Ömer'in Avrupa'da eğitim görmesi Türk gelenek ve göreneklerine yabancılaşmasına neden olmuştur. Aynı zamanda o, Ömer'in hırslı tavırlar göstermesi ve içkiyi sevmesinin neticesinde kızının mutsuz olacağını düşünür. Geleneksel aile hayatını komik bulan Ömer'in bu tavırları Muhtar'ın iyice sinirlenmesine sebep olur. Muhtar, geç bir saatte kızının evinde Ömer'in alkol almasını hoş karşılamaz. Muhtar'ın geleneksel aile anlayışıyla çatışan bu durum karşısında o, öfkesini kontrol edemeyerek Ömer'e bağırır. Bu öfke aslında onun, geleneksel aile modelinde yer alan ataerkiye bağlı, tutucu baba tipini yansıttığının da bir göstergesidir. Kızının gece vakti bir erkekle içki içmesinden kenini suçlar ve kızını fazla serbest bırakmasının sonucunda bu durumun gerçekleştiğini düşünür. Devlet işlerine kendini fazla kaptırdığına ve bu yüzden ailesinin “ahlak ile ahlaksızlık arasındaki çizgiyi” aştığına inanır. Bununla birlikte onun babalık anlayışı sorunludur, namus ve ahlak kavramının babanın himayesinde görülmesi ve bu kavramların sadece kadını kapsayarak kadının özgürlüğünü sınırlandırması ataerkil ve geleneksel aile modelinin tartışılması gereken sıkıntılarındandır.



*Cevdet Bey ve Oğulları*'nda eserin başından itibaren erkeklerin iç sıkıntılarının baskınlığı ve kadınlar üzerinde kurdukları tahakküm göze çarpar. Bu yüzden ilk neslin aile büyüğü olan Nigân Hanım eşi yaşadığı müddetçe onun gölgesinde kalmıştır; ancak eşi öldükten sonra evin reisi konumuna geçebilmiş, sesini çıkarmaya fırsat bulabilmiştir. Nitekim romanda kendisinden çok, Cevdet Bey'in kurduğu hegemonik erkekliği korumaya çalışmaktadır. Çünkü romanda Cevdet Bey'in düşüncelerine, emellerine ve hayallerine Nigân Hanım aracılığıyla yer verilmiştir. Nigân Hanım'ın iç dünyasına dair fazla detaya girilmezken aksine Cevdet Bey'in tüm iç sıkıntıları, amaçları ve istekleri okuyucuya aktarılmıştır.

Pamuk'un bir diğer romanı olan *Sessiz Ev*'de de Fatma Hanım'ın geçmişe dönüp eşiyle ilgili anlattıklarında da eril zihniyetin hâkim olduğu görülür. Fatma, ataerkil düşüncelere sahip olan Selahattin tarafından ezilerek dışlanmış ve evliliği boyunca sessiz kalmıştır. Aristokrat bir aileden gelen Fatma Hanım'ın hayatı Selahattin ile evlendikten sonra değişmiştir ve o günden sonra da mutlu olamamıştır. Henüz on altı yaşındayken yaptığı bu evlilik yüzünden daha kendini gerçekleştiremeden kendisiyle zıt karakterde olan bir erkekle hayatın zorluğuna atılmak zorunda kalmıştır. Eşinin toplumdan kopuk tavırlarının aksine o; geçmişe, geleneklere, göreneklere bağlı ve muhafazakâr bir yaşam sürdürmeye çalışmıştır. Bu yüzden de oğluyla da çatışma yaşamış, onun kararlarını yönlendirememiştir. Böylece hem eşi karşısında hem de oğlu karşısında pasif kalmış, anne olarak zayıf bir karaktere dönüşmüştür. Yazar tarafından anne ve ev hanımı olarak çizilen Fatma Hanım torunlarına karşı da ilgisizdir, aralarında iletişim kopukluğu vardır. Torunlarının Hasan ile oynamasına da izin vermeyerek eşinden ve eşinin kendisini aldattığı hizmetçisinden intikam almaya çalışır. Recep, onun her istediğini yaparak ona hizmet etse de Fatma Hanım, Recep'e karşı acımasız tavırlar gösterir.

“Osmanlı ailesinde çocuk, babanın hukukî denetim ve velâyeti altındadır. Kız ve erkek çocuğun, her dinde ve çok yerde olduğu gibi, baba çizgisinde bir aidiyyet ile doğduğunu gösterir” (Ortaylı, 2018: 135). Dolayısıyla Osmanlı toplumunun çekirdeğini oluşturan geleneksel-ataerkil aile modelinde kararı otorite konumundaki baba verir. Özellikle evlilik söz konusu olduğunda kızların fikri önemsenmez ve aile reisinin uygun gördüğü damat adayı tercih edilir. Bununla birlikte *Benim Adım Kırmızı*

romanında Şeküre, babasının istediği kişiyi reddetmiş ve kendi âşık olduğu kişiyle evlenmiştir:

“Babam üzerime titrer, ama onun seçtiği bir adamla evlenmedim ben; kendi görüp beğendiğim bir sipahiye vardım (...) Babamın yoksul bir savaşçı diye önce istemediği ve ben kendimi öldürürüm dediğim için beni vermeye razı ol[ur]”. (Pamuk, 2018: 51-52).

Şeküre ataerkil normlara karşı gelerek babasını, evleneceği kişi konusunda ikna etmiştir. Daha doğrusu Şeküre’nin babası kızının hislerine saygı duymuştur. Bu nokta Şeküre’nin babası olan “Enişte” adı verilen karakter, kız çocuğu sahibi olmanın zor olduğunu dile getirmiştir. Ancak Şeküre, eşini kaybedip baba evine döndükten sonra durum değişir. Babasına bir şey söyleyeceği zaman çekinir, konuyu doğrudan babasıyla paylaşmaz. Bu bağlamda baba-kız geleneksel aile yapısının örneğini verir. Romanda Enişte’nin tavırları ve kararları durumdan duruma değişkenlik göstermiştir. Kızının kararlarına karşı bazen saygılı ve hoşgörülü, bazen de kurallarını net olarak koyan ve son sözü söyleyen bir baba konumundadır. Bu yüzden Şeküre’nin eve dönüşüyle evde mutlak hakimiyeti eline alıp karar verici kişi olmuştur.

*Benim Adım Kırmızı* romanında Kara, teyzesinin kızı Şeküre’ye âşık olur. Geleneksel aile tipinde de âşık, babanın otoritesinden çekinerek ilgi duyduğu kıza doğrudan açılmaz. Bu yüzden Kara, Şeküre’ye olan aşkını belli etmek için geleneksel edebiyat metinlerinden biri olan Hüsrev ü Şirin’i kullanır. Şeküre’yi çizdiği resmin altına ikisinin isimlerini yazarak onun göreceği yere bırakmasının sonucunda Şeküre, bu aşk ilanını babasına söyler. Bu itirafın ardından Enişte sinirlenir ve Kara’yı kendilerinden uzaklaştırarak evden gönderir. Kızına karşı tutucu bir tavır sergileyen baba, kızı üzerindeki hakimiyetini bu şekilde sürdürür. Nitekim kocası savaştan uzun bir süre dönmeyince Şeküre, babasına bu durumu doğrudan söyleyemez, çekinir ve rüyasında kocasının şehit olduğunu gördüğünü söyleyerek babasına dul kaldığını ima eder. Baba, kızının neyi kastettiğini anlar, ancak onu ikna etmeye çalışarak kızının hislerini ve isteklerini ikinci plana itip kendi istediğini dikte etmeye çalışır. Nitekim bunu yaparken önce gelenek ve göreneklere bağlı kalarak kızını tahakküm altına almaya uğraşır, kızının ikna olmadığını görünce de daha samimi bir dille kızıyla konuşmaya çalışır. Geleneksel aile yapısı içinde kadınlar isteklerini ve duygularını doğrudan ifade edemedikleri için birtakım imalarla bunu anlatmayı denerler. Bu yüzden Şeküre de babasıyla bu konuyu doğrudan konuşmaktan kaçınır. Bir süre sonra

o, babaevine döner ve tekrar babasının egemenliği altına girer. Kara ile mektuplaştığını bile söyleyemez, çünkü babasından çekinmektedir. Bu bağlamda romanda geleneksel ailenin otorite figürü olarak baba karar verici ve kural koyucu konumda olmuştur.

### **1.2.Geleneksel Aile Kurmanın İlk Adımı: Görücü Usulü Tanışma, Birliktelik ve Evlilik**

İki kişinin birlikteliğinin resmiyete dökülmesiyle başlayan “[e]vlilik, bazı yapısal farklılıklar gösterse de, tarih boyunca tüm toplumlarda yer almış ve insan hayatını çok temelden etkilemiş bir sosyal kurum[dur]” (Cüceloğlu, 2017: 15) Bu kurum, geçmişten bugüne kadar birçok kez değişime uğramıştır. Aytemiz’e göre ataerkil aile yapısında evlilik çok önemlidir. “Çünkü erkeğin mutlak egemenliği üzerine kurulmakta[dır]; kadın ve çocuklar erkeğe tabidir” (Aytemiz, 2016: 60). Geleneksel toplum içinde anneler ve babalar, erkeğin ve kızın evlilik çağına geldiği düşüncesiyle onlardan bir an önce yuva kurmalarını beklerler. Bu sebepten ötürü de çocuklarını bir an önce evlendirmek isterler. Çocuklarının aile kurmasını isteyen aile büyükleri, çocukları için eş arayışına başlar başlamaz kendi aile yapılarına uygun eş kriterlerini belirleyerek bu doğrultuda ailelerine uygun birini seçerler.

Romanlarda eski nesli temsil eden ve dolayısıyla geleneksel-ataerkil aile tipini sürdürmeye çalışan aile büyükleri, genellikle görücü usulü evlilikle evlenmişlerdir ve geleneklere göre evliliğin bir kez gerçekleştiği düşüncesinden hareketle kendi aralarında anlaşmazlıklar olsa da boşanamazlar. Bu sebeple yalnız kalma durumu genellikle çiftlerden birinin vefatıyla gerçekleşir. Bu bağlamda *Cevdet Bey ve Oğulları* romanı ele alınabilir. Romanda Cevdet Bey, Şükrü Paşa’nın kızı Nigân Hanım’la otuz yedi yaşındayken nişanlanmıştır. Nigân Hanım ise on yedi yaşındadır. Evlilik için Nigân Hanım’ı düşünmesinin sebebi ona karşı aşk hissetmesi değildir. Bu evliliğin asıl amacı; evleneceği kişinin bir paşa kızı olmasıyla, dolayısıyla zengin ve itibarlı bir aileden geldiği için kendi sosyal ve ekonomik konumunu sağlamlaştırmayı düşünmesiyle ilintilidir. Kendisi gibi ticaretle ilgilenen arkadaşı Fuat’ın “sen iyi bir aile, iyi yetişmiş bir kız istiyorsun. Bu da şimdi paşalarda, saray çevresinde bulunuyor. Onlar da biraz parası olan birini istiyorlar, seni de uygun gördüler” (Pamuk, 2019: 44) sözlerinden de anlaşıldığı üzere Nigân Hanım, Cevdet Bey’in tasarladığı aile hayatına uygun bir eştir. Sevdigi ve yakından tanıdığı Nedim Paşa vasıtasıyla Nigân Hanım’la tanışır ve nişanlanırlar. Romanda bu görücü usulü tanışma ve nişanlanmayla ilgili

sadece şu bilgi verilmiştir: “Üç gün önce Abdülhamit’e cuma selamлығыında bomba atmışlardı. On yedi gün önce nişanlandım!” (Pamuk, 2019: 14). Bu tarihe göre 21 Temmuz 1905’te gerçekteşen suikastın üzerinden iki cuma geçmiştir. Dolayısıyla temmuzun ilk haftalarında nişanlanan Cevdet Bey ile Nigân Hanım çok kısa bir süre sonra, birbirlerini tanıyamadan evleneceklerdir. Zira Osmanlı’da geleneksel-ataerkil aile yapısında görücü usulü evliliklerin varlığı, kadının toplumsal hayata dahil olamaması sebebiyle kaç-göç usulü yaşamanın neticesidir. Bu toplum yapısında kadın ile erkek toplumsal hayatta bir araya gelemmez ve birbirini tanıma fırsatı bulamaz. Bu yüzden ne Cevdet Bey ne de Nigân Hanım birbirlerini tanıma fırsatına erişebilirler. Yine romandan Cevdet Bey’in nişanlısı hakkında bilgi sahibi olmadığını ve onu şükrü Paşa’dan dinleyerek tanıdığını anlarız. Bu bölüm de okuyucuya Nigân Hanım’ın tanıtıldığı yerdir (Toker, 2013: 57). Söz konusu bölüm de şu şekildedir:

“Onun nasıl bir insan olduğunu biliyor musun bakalım? Söyleyeyim: Bizim Nigân zeki bir kızdır. Aklı başındadır. Ama gördün, biliyorsun, ama dünyanın en güzel kızı da değildir. Kibardır, zariftir, incedir, ama gene laf aramızda kalsın, kızlarımın içinde en sevdiğimin o olduğunu söyleyemem. Türkân daha sevimlidir. şükran da bana benzer. Nigân içe kapanıktır. Ne istediğini bilir. Onu hediyelerle, fincan takımlarıyla-fincanlara, porselene bayılır- küçük eğlencelerle oyalayabilirsin. Arabaya binip gezmekten hoşlanır. Dünyayı çok görmemiştir. Ne çok bilir, ne de az. Kitaplar, şiirler okur; Fransız romanları da okur, ama sanma ki okumaya çok düşkündür. İşte öyle okur, vakit geçirmek için, efendimizin polis romanı dinlemesi gibi okur! Alafranga hayatı sever, ama ölçölüdür. Bu konuda sana ayak uydurur herhalde. Kanaatkârdır diyemem ama gözü doymaz da değildir. Zaten biz onun hiç farkına varmadık. Bu konakta iyi ne varsa öğrendi, kötü ne varsa gördü. Bilmem kötüyü alışkanlık edindi mi? Haa, bir kötü alışkanlığı vardır; durmadan gözlerini kırptırır” (Pamuk, 2019: 56).

Cevdet Bey’in kafasında aile kurma düşüncesi önceden beri vardır. Yalnızlıktan kurtulup kalabalık, geniş bir aile kurmak istemektedir. Anne ve babasının vefatının ardından tek başına yaşamaya başlamıştır. Uzak akrabalarından Zehra adında bir kadın Cevdet Bey’in ev konusundaki ihtiyaçlarına yardım eder. Nusret adında bir ağabeyi vardır fakat aynı yerde yaşamazlar ve çok az görüşürler. Evlendikten sonra evleneceğı kişinin onun hayatını yoluna koyacağına dair inancını, “[e]vlendikten sonra hanım bu işleri yoluna kor!” (Pamuk, 2019: 18) şeklindeki sözleri ele vermektedir. Romanın ikinci bölümünde ise artık evlilikleri anlatılır. Nigâr Hanım ile Cevdet Bey, refah içinde yaşayacak geniş bir aile kurmuşlardır. Cevdet Bey ve Nigân Hanım gerçekten de uzun yıllar mutlu mesut yaşar, uyumlu bir çift olurlar. Romanın ikinci bölümünde de Cevdet Bey ve Nigân Hanım’ın büyük ailesi anlatılmaktadır. Nigân Hanım’ın “Kocam, aslan gibi iki oğlum, kızım, iki şeker gelinim, iki küçük torunum

hep birlikteyiz” (Pamuk, 2019: 95) sözlerinden Cevdet Bey’in hayal ettiği o aileyi kurduğu anlaşılmaktadır. Evlenmelerinin üzerinden otuz sene geçmesiyle aileye yeni üyeler katılmış ve aile ikinci kuşağını oluşturmuştur.

Eserde ailenin önemine dair pek çok önemli cümle mevcuttur. Bu bağlamda Cevdet Bey’in arkadaşı Sait Bey’in aile konusundaki fikirlerini Refik ile paylaştığı bölüm önemlidir:

“Bakın tam bir aile... İşte Cevdet Bey’i bunun için anıyorum bunun için anıyorum. Bunun için. Evet, Cevdet Bey kusursuz bir aile kurdu. Belki gülünç bulacaksınız, ama sizin ailenize, Işıkçı Ailesi’ne hayranım: Başarılı bir baba, çalışkan çocuklar, güzel ve iyi anneler, sağlıklı torunlar... Nasıl olması gerekiyorsa öyle. Saat gibi, ama renkli, canlı, tam onlar gibi!” (Pamuk, 2019: 213).

Eserde evliliğe dair nasihatler Cevdet Bey aracılığıyla verilir. Cevdet Bey küçük oğlu Refik’e ve onun arkadaşı Ömer’e evlilik ile ilgili nasihatlerde bulunur. Oğlu Refik’e “Sen evlendin. Artık senin asıl amacın bellidir. Evin ve işin...” (Pamuk, 2019: 127) şeklinde konuşurken aynı zamanda Ömer’e de “Evet, iyi bir iş, iyi bir kız. Sorunuza işte cevabım. Hayatta önemli olanlar bunlardır” (Pamuk, 2019: 128) diyerek tavsiyede bulunur. Bu yerlerde aile kurmanın Cevdet Bey için ne kadar önemli olduğunu görmek mümkündür.

Cevdet’in kardeşi Nusret de evlidir, Haseki’de yaşayan akrabalarının tanıştırdığı biriyle evlenmiştir. Nusret, Jön Türklere katılan ve Cevdet’e göre kabına sığmayan bir gençtir. Jön Türklerle olan ilişkisi yüzünden evliliğinden iki yıl sonra, hamile karısını terk ederek Paris’e gitmiştir. Romanda anlatılan zamanda ise Nusret hastadır ve ona Ermeni sevgilisi Mari bakmaktadır. Geleneksel ve ataerkil toplum yapısında aile kurmak erkek ve kadının en temel amacı olmasına rağmen Nusret siyasi meselelerle çok fazla ilgilenerek aile kurma gayesini ertelemiş ve hatta aile kurmayı önemsememiştir.

Cevdet Bey’in tek kızı Ayşe’nin Cezmi ile olan ilişkisi de piyano kursunda başlar. Piyano kursuna gittiği sırada Cezmi adında keman çalan genç bir çocukla tanışır ve aralarında yakınlaşma olur. Ayşe ile Cezmi’nin yakınlaşmasına aile karşı çıkar. Cezmi’nin babası Trabzon’da müzik öğretmenidir ve Cezmi, “yoksul bir ailenin çocuğu[dur]” (Pamuk, 2019: 273). Bu yüzden de onun ailesini kendilerine denk görmezler. Nigân Hanım, kızı Ayşe’nin keman hocası Cezmi ile yakınlaşması üzerine

onunla görüşmesini istemez. Bunun üzerine Nigân Hanım, kızına uygun bir damat adayı arayışına girer:

“Kime verebiliriz bu kızı? Kime verebiliriz?... Refik’in arkadaşı Ömer nasıl? Ya da Rezzan’ın büyük oğlu...” Kime verebiliriz? Kime? Nusret Beylerin küçüğüne... Sabiha’nın oğlu Paris’te ne okuyordu?... Aa tabii Leylâ’ninkine!... Remzi’ye” (Pamuk, 2019: 137).

Aile büyükleri Ayşe’yi İsviçre’deki teyzesinin yanına yollamaya karar verirler. Bu eylemde başka bir amaç daha vardır: O sırada İsviçre’de olan Fuat Bey’in oğlu Remzi ile yakınlaşmalarını sağlamak. Böyle düşünüldüğünde Ayşe’yi Remzi ile görücü usulü tanıştırmış olurlar. Nitekim doğrudan gençleri evlenmeleri için zorlamak yerine onlara birbirlerini tanımak için bir fırsat tanımışlar ve sonuç da istedikleri şekilde gelişmiştir, çünkü Ayşe ile Remzi birlikte hoş vakit geçirmiştir. Nihayetinde iki aile vasıtasıyla bir araya gelen Ayşe ile Remzi evlenir.

*Cevdet Bey ve Oğulları* romanındaki gibi görücü usulü ile tanışan çiftler *Sessiz Ev* romanında da vardır. Bu eserde Fatma ve Selâhattin görücü usulü evlenir. Fatma Hanım, aristokrat bir aileden gelmektedir. Annesi ve babası onu 16 yaşındayken Selâhattin adında kendinden büyük bir doktorla evlendirilmiştir. Fatma, henüz çocuk yaştayken ve kiminle evleneceğine dair bir fikri bile yokken kendisini nikâh masasında bulmuştur. Ailesine, müstakbel eşine dair merak ettiklerini bile soramamış, annesinin ağzından sadece “çalışkan ve belki biraz hırslı ama, namuslu ve zeki bir adam” (Pamuk, 2018: 20) olduğunu öğrenmiştir. Fatma Hanım henüz evliliğe uyum sağlayamadan eşi Selâhattin’in siyasi düşünceleri yüzünden eşiyle birlikte İstanbul’dan sürgün edilir. Fatma Hanım’ın evliliğine yönelik ikinci darbe kocasının kendisini hizmetçisiyle aldatması olacaktır. Bu ihanetin sebebi eşler arasındaki iletişimsizliktir: “Bu soğuk kadından da umudumu kesiyorum artık, yapayalnızsın sen Selâhattin” (Pamuk, 2018: 24). Farklı karakterlere ve hayat görüşlerine sahip olmaları eşlerin evliliklerinde sıkıntılara sebep olmuştur. Selâhattin’in ardı arkası kesilmeyen hataları, kaba davranışları, eşini küçük görerek onu tahakküm altına alması yüzünden Fatma Hanım, eşinden tamamen uzaklaşır. Bir çocukları olur fakat bu çocuk, ikilinin arasındaki sorunları düzeltmeye yetmez. Eşler arasındaki ilişki tamamen kopmuş durumdadır. Bu bağlamda Pamuk’un romanlarında yer alan geleneksel ailelerdeki görücü usulü evlilikler incelendiğinde sadece *Sessiz Ev* romanındaki Fatma Hanım ile Selâhattin Bey’in mutsuz bir evlilik yaptığı görülür. Selâhattin Bey’in “Aramızda,

evlilik denilen, o gülünç anlaşılmadan başka hiçbir şey kalmadı Fatma!” sözleri bu evliliğin geldiği noktayı göstermektedir (Pamuk, 2018: 185). *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında Nigân Hanım ile Cevdet Bey ise birbirini tanımadan evlenmesine rağmen yıllar içerisinde uyumlu bir çift olmayı başarabilmiş ve bu çiftin mutlu bir evlilikleri olmuştur. Uzun yıllar süren birliktelikte Cevdet Bey’in “Her şey bunun içindi: Bu güven verici sıcaklık, homurdanan soba, kulağı okşayan sesler, saat gibi işleyen bir ev” (Pamuk, 2019: 102) sözleri evliliğin kendisi için anlamını özetlemektedir. Dolayısıyla o, ataerkil kaidelerle örülmüş geleneksel ailesinin içinde güvenli ve huzurlu hissedilen bir erkektir.

*Veba Geceleri*’nde de görücü usulü evlilik gerçekleşir. Romanda Abdülhamit, yeğeni Pakize’yi evlendirmek için parlak ve itaatkâr Mabeyn memurlarından beğendiği damat adayları arasından uygun bir eş seçmeye çalışır. Pakize’nin babası, V. Murat’ın hapsedildiği Çırağan Sarayı’ndaki hastalığı önleyerek ünlenen karantina uzmanı Nuri’yi çağırır, zira bu doktoru Pakize için eş olarak düşünür ve tanışmalarını sağlar:

“Doktor Nuri bazan kadınlar ve kızlarla kalabalık olan bu mekânlardan ‘kimseyle karşı karşıya gelmeden’ üst kata alındı. Burada yaşlı bir hizmetkâr kadının ve V. Murat’ın torunlarından biri olan Celile Sultan’ın tenlerinde çıkan tuhaf kızarıklıkları orta kattaki dairenin denize bakan bir odasında muayene ederken kapı açıldı ve Pakize Sultan ile bir an göz göze geldi. Pakize Sultan odadaki yaşlı bir hizmetkâr ona babalarının burada olmadığını söyleyince dışarı çıktı. Ama haremdeki gencecik Sultan ile doktor bir an birbirlerinin gözlerinin içine tıpkı erken dönem Müslüman romanlarında olduğu gibi ‘uzun uzun’ bakmışlardı. İki gün sonra sorulunca Pakize Sultan bu yakışıklı doktorla evlenmeyi ve ablaları gibi amcasının yanına Yıldız’a çıkmayı kabul etti” (Pamuk, 2021: 223).

Abdülhamit de Doktor Nuri’yi başarılı ve geleceği parlak bir doktor olarak gördüğü için Pakize ile evlenmesini istemiştir. Bu sebeple çiftin tanıştırılması padişah vesilesiyle olmuştur. Görücü usulü olmakla birlikte çift zamanla birbirini sever ve mutlu bir aile kurar:

“Otuz gündür evliydim. İkisi de uzun zamandır uygun biriyle evlenmeyi hayal etmiş ama böyle birini bulabileceklerinden umudu çoktan kesmişlerdi. Abdülhamit’in ani bir sezgi ve kararıyla iki ay içinde birbirleriyle tanıştırılıp evlendirildikten sonra bu kadar mutlu olabilmelerinin aşıkâr nedeni, sevişmekten ve cinsellikten ikisinin de beklemedikleri kadar çok zevk almalarıydı” (Pamuk, 2021: 23).

Romanda yer alan karakterlerden Kolağası Kâmil de annesinin tanıştırdığı kıza âşık olarak onunla mutlu bir evlilik yapar. Kâmil’in annesi Satiye Hanım, Zeynep’i on

iki yaşından beri tanır. Zeynep'in annesi Emine Hanım ile aynı mahallede oturmasalar da beş yıldır arkadaşlırlar. Her ikisi de bu evliliğin gerçekleşmesini ister. Ancak Satiye Hanım, oğlunun görücü usulü evliliğe karşı olduğunu bildiği için evde sürekli Zeynep'ten bahsetmeye başlayarak oğlunu Zeynep'e yakınlaştırmaya çalışır. İsteddiği durum gerçekleşir ve Zeynep, Kâmil'in aklına düşerek onu merak etmeye başlar:

“Zeynep'in annesi Emine Hanım ile Kolağası'nın annesi aynı mahalleden değillerdi ama son beş yıldır arkadaşlırlar. Emine Hanım, güzel kızını, Satiye Hanım on ikisinden beri biliyordu” (Pamuk, 2021: 149).

Zeynep, babasını vebadan kaybedince Satiye Hanım, oğluyla başsağlığı dilemeye gider ve Kâmil ile Zeynep'in ilk karşılaşması bu şekilde gerçekleşir.

“Kör karanlıkta su küpünü, maşrapayı asla bulamayacağını hissediyordu ki bir gaz lambası bir an yandı ve söndü. Bir nefeslik ışıktaki bir kadın, bir gölge, Mingerce ‘Akva nukaru!’ (Su şurada!) diye fısıldadı” (Pamuk, 2021: 151)

Ramiz adında biriyle evlenmekten vazgeçen Zeynep, Kâmil ile tanışıp arkadaşlığa başlar. Aslında Zeynep'in bu evlilikten vazgeçme sebebi Ramiz'in başkasıyla evli olduğunu öğrenmesidir:

“Aslında Zeynep baştan bu ilk karıyı biliyordu ama babasından ve ağabeylerinden korktuğu için evliliğe karşı çıkamıyordu. Babası ölünce de daha önceden bildiği bu gerekçeyi öne sürmüştü” (Pamuk, 2021: 148).

Babasının aldığı başlık parasını ağabeylerine vererek ve kendisi ile hiç paylaşmaması Zeynep'i çok sinirlendirmiş ve adadan kaçmayı kafasına koymuştur. Bununla birlikte Kâmil de Zeynep'e âşık olunca bunu annesinden saklamaz. Annesi zaten her şeyin farkındadır. Annesinin “Bu, dikenli bir gül ama hayatta bir kere gelen bir fırsattır ve kıymetini bilmen artık akıllandığını gösteriyor. Onun için her şeyi yapmaya hazır mısın?” (Pamuk, 2021: 149) sorusu üzerine Zeynep'in İstanbul'a gitmeyi istediğini söyler. Kâmil, Zeynep'i adadan götürecektir, bunu annesine de anlatır. On yedi yaşındaki Müslüman bir kızın taşradan İstanbul'a kaçma fikri ve cesareti Kâmil'i etkilemiştir. İki buçuk ay kadar süren evlilikleri boyunca her ikisi de çok mutlu olur. Ancak Zeynep'in vebaya yakalanmasıyla bu mutluluk kısa sürer. Zeynep'in ölümünden 4 gün sonra Kâmil de vebaya yakalanarak ölür. Dolayısıyla romanda, görücü usulü tanışma ile başlayan evliliklerle kurulan geleneksel ailelerde çiftler mutlu olmayı başarmıştır.



*Benim Adım Kırmızı* romanında ise Osmanlı'nın geleneksel toplum yapısına rağmen görücü usulü değil birbirini severek evlenen Kara ile Şeküre anlatılır. Romanda ana karakterlerinden Kara da teyzesinin kızı Şeküre'ye âşık olur. Kara 24, Şeküre 12 yaşındayken Kara, Şeküre'ye olan aşkını dile getirir. Şeküre olanları babasıyla paylaşınca baba, Kara'yı aklı bir karış havada diye eleştirerek bu aşk ilanını küstahça bulup konuyu kestirip atar. Kara, önce bu evden ayağını keser ve ardından İstanbul'u terk eder. Bu süreçte Şeküre bir sipahi ile evlenir. Ancak bu sipahi, gittiği bir savaştan evine dönmez. Kadıya göre Şeküre'nin kocasının öldüğüne dair şahit bulunmadığından boş durumda olmadığı için başka biriyle evlenmesi dinen uygun değildir. Bu yüzden Şeküre yıllarca kayıp kocasını bekler. Kocasının Hasan adında bir kardeşi vardır. Hasan, Şeküre'ye âşıktır ve onu taciz etmeye başlamıştır. Bir gün Hasan'ın Şeküre'nin kapısını zorlaması üzerine Şeküre'nin bağırması kayınpederinin uyanmasını sağlar ve oğlu adına utanç duyan kayınpederi, Şeküre'nin baba evine dönmesine sesini çıkartamaz. 12 yıl sonra Kara da eniştesinden gelen bir mektup üzerine İstanbul'a dönmüştür. Bu mektupta Enişte, Kara'ya padişah için gizli bir kitap hazırladığını ve bu yüzden kendisine yardım etmesi gerektiğini ve İstanbul'a gelmesini söylemiştir. 12 yıl sonra Şeküre'yi tekrar gören Kara, ona olan aşkının hâlâ devam ettiğini fark etmiştir. Şeküre ise artık eşinin dönmeyeceğinden emindir ve babasına evlenmek istediğini belirtir. Babası da kendileriyle birlikte yaşamayı kabul edecek bir damat istemektedir. Bu esnada kitap üzerinde çalışan nakkaşlardan biri olan Zarif Efendi öldürülünce Enişte, kızına kendisini öldürürlerse Kara'ya bu kitabı tamamlaması için yemin ettirir. Enişte de öldürülünce Şeküre, babasının ölümünü herkesten saklayarak Kara'ya evlenmeleri gerektiğini söyler. Babasının ölümünü saklamasının sebepleri vardır. Şeküre bu durumu şöyle anlatır:

“Babam öldükten sonra, kadı gözünde velim kocam, kocamın ailesidir. Babam ölmeden önce bile böyleydi, çünkü kadıya göre kocam sağdır. Kocamın kardeşi, ağabeyinin yokluğunda benden istifade etmeye kalkıştığı ve bu edepsiz ve beceriksizlik kayınpederimi tereddütte bıraktığı için babamın yanına dul düşmeden dönebilmişim. Şimdi babam öldüğüne, bir erkek kardeşim dahi olmadığına göre büsbütün sahipsizim demektir. Ya da sahibim hiç şüphesiz kocamın kardeşi ve kayınpederimdir” (Pamuk, 2018: 207).

Bu sebeple Şeküre ve Kara, herkese Enişte'nin çok hasta, ölüm döşeğinde olduğunu söylerler. Bir kadıya giden Kara, Şeküre'nin eşinin öldüğüne dair şahit olsunlar diye birkaç kişiyi şahit gösterir. Böylece Şeküre boşanmış olur, Kara ile evlenmeleri için önündeki engel kalkar ve aynı gün hızlı bir şekilde evlenirler.

*Beyaz Kale* romanında ise “Venedikli Köle” adlı karakter romanın sonunda kendisinden küçük bir kadınla evlenerek geleneksel bir aile kurar:

“Ev işlerinden çok iyi anlıyor, bütün evi, başka ufak tefek işlerimi o çekip çeviriyor, yetmişine merdiven dayayan beni de kitaplarımı yazayım, hayal kurayım diye bütün gün bu odada yalnız bırakıyor” (Pamuk, 2019: 114).

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Venedikli Köle, mantık evliliği yapmaya karar verir ve yetmiş yaşına gelmiş birisi olarak kendisine bakacak, evi çekip çevirecek bir kadını aşka tercih eder. Evlilikleri boyunca eşi ona yardımcı olur ve onu destekler. Her ikisi de içinde bulundukları durumdan memnun bir şekilde hayatını sürdürür.

### 1.3. Geleneksel Ailede Evliliğin Amacı ve Denklik

İnsanların evlenme amaçları arasında en önde gelenler; çocuk sahibi olmak, yuva kurmak ya da maddiyat ve statü bakımından evlenmek istenilen kişinin gücünden yararlanmaktır. Bunun yanı sıra anne ve babanın çocuklarını evlendirmeyi istemesinde de farklı amaçları bulunabilir. Geleneksel aile tipinde ise çocuklarının evlenme amacını belirleyen kişiler aile bireyleridir. Pamuk’un romanlarında da evliliğin çeşitli amaçları olduğu gözlenmiştir:

*Benim Adım Kırmızı* romanında çocukluğundan beri âşık olduğu Şeküre’yi yıllardır görmeyen Kara, on iki yıl sonra karşılaştıklarında hâlâ ona âşık olduğunu fark eder. Sevdği kadınla evlenemeden şehri terk etmek zorunda kalan Kara, Şeküre ile hâlâ evlilik hayalleri kurmaktadır:

“Gece vakti bir ara evlilik düşlerine kaptırdım kendimi. Hayalimde aşkımdan hiç şüphem yoktu, aşkımın karşılık gördüğünden de. Böylece büyük bir mutluluk içinde evleniyorduk biz...” (Pamuk, 2018: 60).

Sevdği kadınla evlenip bir yuva kurma amacında olan Kara, bu uğurda Şeküre’nin koyduğu bütün şartları kabul eder. Şeküre’nin bu evlilikteki amacı ise ölen babasının ardından Kara’nın bu boşluğu doldurabilmesi, çocuklarıyla onu kabul etmesi ve bir aile kurabilmesidir. Şeküre’ye göre hayatın amacı “...mutluluktur. Aşk da evlilik de onu elde etmeye yarar: Bir koca, bir ev, çocuklar...” (Pamuk, 2018: 208), bu yüzden de Kara’yı seçmiştir. Şeküre, Kara’nın ne şekilde olursa olsun onunla bir aile kurmayı istediğinin farkındadır. Bu yüzden Kara’ya “[b]enim bu kocası kayıp, mevta olmuş halimin bile, senin o kupkuru yalnızlığından iyi olduğunu görmüyor

musun? Bütün gün gülüşerek, dövüşerek seviştiğim oğullarım olsa ölürüm. Sen, benim bu halime özendiğin, hatta geceyi benimle aynı yatakta olmasa bile, babamın cesediyle ve çocuklarımın kalabalığıyla aynı çatı altında geçirmeye için için can attığın için...” (Pamuk, 2018: 208-209) diyerek kendisini çocuklarına adadığını vurgular ve evlilikten beklentisinin sadece çocuklarına sahip çıkacak bir eş olduğunu ima eder. Böylelikle romanda ana karakterlerin amacının amacın yuva kurmak olduğu görülür. Dolayısıyla Şeküre, savaştan dönmeyen eşinin artık sağ olmadığını düşünerek evlilik kararı almıştır. Babası öldürülüp iki çocuğuyla sahipsiz kalınca onu gençliğinden beri seven Kara ile evlenmeye karar verir. Şeküre de tıpkı *Kırmızı Saçlı Kadın* romanındaki Gülcihan gibi kendisine destek olacak, yanında duracak biriyle gerçekleştirir evliliğini. Dolayısıyla ikinci evliliğinde Kara’yı seçmesinin sebebi, Kara’nın kendisini sevmesi, çocuklarına baba olmayı kabul etmesi ve onun için her şeyi yapabileceğini kendisine düşündürmesidir. Bu evlilikle kendisinin ve çocuklarının geleceğini teminat altına aldığına inanır.

*Cevdet Bey ve Oğulları* romanında da Nigân Hanım, kızı Ayşe’nin mutlu bir yuva kurmasını istese de piyano hocası ile olan yakınlaşmasından rahatsızdır. Nigân Hanım’ın amacı kızını piyano hocasından uzaklaştırıp onun, kendi seçtiği biriyle evlenmesini sağlamaktır. “Evlendirmeli bu kızı, en kısa zamanda mutlaka evlendirmeli. Evlenmezse sinirli, mızız bir sulugöz olup çıkacak. Şu haline bak! Sözümona on altı yaşında... Evlendirmeli!” (Pamuk, 2019: 137) diyerek bu isteğini açıkça dile getirmiştir. Konuyu Cevdet Bey’e açmaya karar veren Nigân Hanım, kızını evlendirme arzusunda olduğunu mütemadiyen eşine de söyleyecektir. Bu evlilik aracılığıyla Ayşe’yi bir nevi “cezalandırmak iste[r]” (Pamuk, 2019: 138). Nigân Hanım bu evlilik için Remzi’yi seçme nedenini şöyle anlatır:

“Zaten kızı da İsviçre’ye yollamışlardı. Leylâ’nın oğlu da orada olacaktı. Terbiyeli, kibar, efendi bir çocuktü şu Remzi. Belki biraz şişmandı, elleri kolları gibi kafası ağır da ağır işliyordu, ama keman çalan bir öğretmen çocuğundan her zaman daha iyiydi” (Pamuk, 2019: 318-319).

Cevdet Bey ise aniden öldüğü için kızının evliliğine şahit olamamıştır. Dahası Ayşe’nin evliliği, Nigân Hanım’ın planları neticesinde zorlamayla gerçekleşmez. Gençleri bir araya getirerek kızının Remzi’ye ısınmasını sağlar. Ayşe de Remzi’ye hemen ısınır: “Remzi o kadar iyi bir çocuk ki! Hep benim iyiliğimi istiyor. Hep beni düşünüyor. Tam bir centilmen. Kibar. Eli açık. Dürüst” (Pamuk, 2019: 339).

Annesinin, Ayşe'yi evlendirme gayesini taşıyan bu planı sayesinde Ayşe'nin fikirlerinin değiştiği görülmektedir:

“Aa, evet. O kadar iyi çocuk ki... Bana İsviçre’de de yakınlık gösterdi. Onun böyle biri olduğunu burada niye anlamadım diye kendime kızdım. Zaten ben eskiden niye öyleydim, o da başka bir şey ya... Hayata bakışım değişti belki de! Gülüyor musun? Yok, yok, oraya gidince insanın her şeye bakışı değişiyor” (Pamuk, 2019: 339).

Nigân Hanım’ın amacı kızını evlendirip kendi yuvasını kurmasıdır. Her ne kadar bu evliliğin yapılmasında en çok gönüllü olan kişi Nigân Hanım olsa da Ayşe, sırf annesi istediği için zoraki bir evlilik yapmamış, Remzi ile anlaşabilmiş ve isteyerek evlenmiştir.

Kadın ya da erkeğin kendine denk olacak eşi seçmeye çalışması gibi aileler de çocuklarını evlendirirken denklik arayışı içerisindeyler. Denklik hususu görücü usulü evliliklerde daha çok ön planda olsa da birbirlerini seven çiftler için de önemlidir. Bu bağlamda *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında ticaretle uğraşan Cevdet Bey, bir Osmanlı paşasının kızı olan Nigâr Hanım ile denklik hususunu gözeterek evlenmiştir. Ancak Fuat Bey’e göre bu evlilik, denklikten ziyade bir çıkar ilişkisine dayanır ve bu düşüncesini şu sözlerle ortaya koyar:

“Aman Cevdet’çiğim, sen bu konuda her zaman benden ileridesindir, ama bilmiyorsun! Bir bilsen! Bilsen ucuza gittiğini anlarsın! Şükrü Paşa’nın durumu nasıl? Ben biliyorum, senin için araştırdım. Şükrü Paşa’nın vaziyeti berbatmış. Topraklarını satmış, Çamlıca’daki konağa müşteri arıyormuş. Arabalardan birini de satmış... Eh, mevkii de parlak değil. Sen iyi bir aile buldum diye seviniyorsun, ama asıl işi onlar yaptı” (Pamuk, 2019: 43).

Fuat Bey her iki tarafın da birbirini tercih etme sebebini maddiyat ve statü olarak görür:

“Ama bir paşa kızını da tercih ediyorsun! Bakma öyle. Bu ayıp bir şey değil. Asıl doğru olan budur. Sen iyi bir aile, iyi yetişmiş bir kız istiyorsun. Bu da şimdi paşalarda, saray çevresinde bulunuyor. Onlar da biraz parası olan birini istiyorlar, seni de uygun gördüler” (Pamuk, 2019: 44).

Dolayısıyla Cevdet Bey ile Nigân Hanım maddiyat ve statü bakımından birbirine uygundur ve iki taraf da bu evliliği istemektedir. Nigân Hanım’ın babası Şükrü Paşa’nın sözleri de bu evliliği onayladığını gösterir: “Kızımı bir tüccara vereceğim hiç aklıma gelmezdi. Üstelik bile bile, seve seve veriyorum” (Pamuk, 2019: 54). Şükrü Paşa’nın işlerinin bozulması onu Cevdet Bey ile aynı statüye çekmiş, denk

olmuşlardır. Cevdet Bey de Nigân Hanım'ın “kendine göre olduğunu” düşünür (Pamuk, 2019: 58). Hatta kendini bazı noktalarda bu aileden üstün görür: “Öyle, evet, ben onlardan iyiyim. Ben ilerideyim. Ben daha temizim” (Pamuk, 2019: 58).

Nigâr Hanım'ın kızı Ayşe'nin keman öğretmeni Cezmi ile kurduğu ilişkinin kabul edilmemesinin sebebi de Nigân Hanım'ın onları birbiri için denk bulmamış olmasıdır. Nitekim yoksul bir ailenin çocuğu olan Cezmi, Ayşe'nin ailesinin böyle düşüneceğinin en baştan beri bilincindedir. Işıkçı Ailesi'nin sosyal ve ekonomik bakımdan kendi ailesinden üstün olduğunu bilen Cezmi “[b]en zenginlerden hoşlanmıyor değilim! Ben zenginlerin, kültürsüz, cahil olmalarına, memleketi, inkılapları, böyle şeyleri düşünmemelerine karşıyım” (Pamuk, 2019: 276) demektedir. Cezmi, aralarındaki bu ekonomik eşitsizlikten Ayşe'ye yakınmaktadır. Denk olmadıklarından ötürü Ayşe'nin ailesine duyduğu nefreti ona her ne kadar yansıtmak istemese de her fırsatta belli etmektedir:

“Bu çocukta hoş karşılayamadığı tek kötü huy, Işıkçı Ailesi'nin içinde neler olup bittiğini öğrenmek için gösterdiği merakı. Her şeyi ayrıntılarıyla, biraz nefret, biraz da aşırı meraktan gölgelendirdiği hırslı bir suratla dinliyor, birkaç kere sanki özlediği uzak bir cennet düşlüyormuş gibi iç çekiyor, sonra kendi eleştiri ve düşüncelerini sıralamaya başlıyordu. Bu düşünce ve eleştirileri her zaman iki açıdan yapıyordu: Ya ailenin içinde olup bitenlerin uygar ülkelerdeki ailelere ve uygar insanların davranışlarına benzemeyen yanlarını göz önüne çıkartıyor ya da aile hayatının ve zenginliğin Türkiye'deki çoğunluğun hayatıyla hiç ilgisi olmadığını anlatıyordu” (Pamuk, 2019: 275).

Cezmi'nin ailesinin ekonomik durumu Ayşe'nin ailesiyle karşılaştırıldığında yetersizdir. Nigâr Hanım da bunun farkındadır:

“Korkuyla, ‘Keman çalan bir oğlanla!’ diye mırıldandı. Sonra bu konuya denk düşen o çok yaygın atasözünü hatırladı: “Zaten tam davulcuya ya da zurnacıya varacak kafada bir kız o!” ” (Pamuk, 2019: 318).

Bu sözlerden sonra harekete geçerek Ayşe'nin eş tercihini kendisinin yapmasını engellemeye çalışır. Remzi ile Cezmi arasında karşılaştırma yaparken Remzi'yi tercih ettiğini “(...) ama keman çalan bir öğretmen çocuğundan her zaman daha iyiydi” (Pamuk, 2019: 319) sözleriyle vurgular. Remzi'yi saygın aile dostlarının çocuğu olması sebebiyle kendi ailesine daha yakın bulur ve nihayetinde kızının onunla evlenmesini sağlar.

*Cevdet Bey ve Oğulları* romanında denklik konusu, Ömer ve Nazlı'nın ilişkisiyle de gündeme gelir. Bu çift, nişanladıktan sonra tam da evlenme arifesinde ayrılır. Ömer; Avrupa'da yaşamış, genç bir inşaat mühendisidir. Nazlı ise üniversitede edebiyat bölümünde okumaktadır. Her ikisi de aydın bir cumhuriyet gencidir. Nazlı'nın babası Muhtar'ın milletvekili olması, Ömer'in Nazlı ile nişanlanmasının sebebini oluşturur. Eğitim ve yetiştirilme tarzı bakımından birbirine denk olan çift, Ömer'in evlilik korkusundan ötürü ayrılacaklardır.

*Cevdet Bey ve Oğulları*'nda olduğu gibi annenin aracı olmasıyla yapılan evliliğin bir diğer örneği de *Kafamda Bir Tuhaflık* romanında vardır. Safiye, oğlu Korkut'u Vediha ile tanıştırtarak evlenmesine vesile olacaktır:

“Yirmi altı yaşına geldin, köye gidip sana kız bakayım desem, hayır ben şehirde kendim bulurum diyecek. Peki sen İstanbul'da kendin bul evleneceğin kızı desem, ben temiz ve itaatkâr kız isterim, o da şehirde olmaz diyecek” (Pamuk, 2019: 123).

Diğer başlıklar altında daha önce de anlatıldığı üzere Safiye, oğlunun kararsızlığı ve isteksizliği yüzünden kendine göre birini bulup onu evlendirmeye çalışır. Bu sebeple, köyden Vediha adında bir kızın fotoğrafını radyonun üzerine bırakır. Korkut'un Vediha'nın resmini beğenmesi üzerine Vediha'yı istemeye giderler ve Korkut ile Vediha evlenir. Bu bağlamda evlilik yine annenin vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Ancak Safiye; çocuğunu zorlamadan, aklına Vediha'yı düşürerek ve onun da istemesini sağlayarak bu evliliği gerçekleştirmiştir.

Ebeveyninin isteği üzerine evlenen bir diğer karakter de *Sessiz Ev* romanındaki Fatma'dır. Henüz on altı yaşındayken babası ve annesi onu bir doktorla evlendirmeyi planlar. Evlendirme sebebi ise babası tarafından romanda şöyle açıklanır: “Parlak bir geleceği varmış Fatma, sordum soruşturdum, çalışkan ve belki biraz hırslı ama, namuslu ve zeki bir adammış, iyi düşün” (Pamuk, 2018: 20). Evleneceği kişi hakkında hiçbir bilgisi olmayan ve onunla tanışmadığı için herhangi bir duygusal bağ kuramayan Fatma, sırf anne ve babası istediği için evlenir. Ailesi tarafından evlendirilen diğer roman karakterlerinden farklı olarak evliliği boyunca mutsuz bir hayatı olur.

*Kara Kitap* romanında ise Melih, ikinci evliliğini Suzan ile yapar. Melih'in eski eşi olan Galip'in annesi de Melih'ten ayrıldıktan sonra, yine bir avukatla ikinci

evliliğini gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte romanda karakterlerin yaptıkları ikinci evliliklerin amaçlarına dair bilgi verilmemiştir.

#### 1.4. Geleneksel Ailede Eşler Arası İlişkiler

İki insan birbirini tamamlamak, eş olabilmek için evlilik kurumuna adım atar. Bazı çiftler evlilik içerisinde birbirlerini tanırken bazı çiftler ise sevgililik/nişanlılık döneminde birbirlerini tanıma fırsatı bulurlar. Bu sebeple kimi evlilikte boşanmalar olurken kimi evlilikte de eşler arasındaki ilişkinin çok uzun yıllar sürdüğü görülmektedir. Evlilik süresince toplumsal değişiklikler, bireyleri etkilediği gibi eşler arasındaki iletişimi de etkileyebilir. “Osmanlı ailesi 18-19. yüzyıllar İstanbul’unda çekirdek bir ailedir. Bir önceki kuşak hane içinde bulunabilir” (Ortaylı, 2018: 217). Geleneksel aile içinde üyeler birbirine sıkı sıkıya bağlıdırlar, çünkü devamlı aynı evin içinde yaşamının ve bir arada olmanın bağlayıcı bir tarafı vardır. Bu tür aileler ataerkil bir yapıdadır. Bu tarz ailelerde babanın ya da eşin otoritesi hakimdir ve bu yüzden söz hakkı çoğunlukla erkektedir: “Geleneksel geniş ailenin salt tek bir tipi yoktur, aksine çeşitli dönemlerde ve yörelerde geniş ailenin birçok farklı tipine rastlanmıştır” (Çağan, 90) Orhan Pamuk’un romanlarında da döneme göre geniş aile yapısı değişkenlikler gösterir. Romanlarda farklı toplumsal katmanların ve karakterlerin kişisel hayatından parçalar bulunmaktadır. Bu bağlamda her romanda farklı bir karı koca ilişkisi karşımıza çıkar. Bu ilişkiler içerisinde eşler arasındaki bağların güçlü ve zayıf yönleri onların farklı ve benzer düşünceleri, kıskançlık, sevgisizlik, iletişimsizlik vb. konuları açısından incelenmiştir.

*Cevdet Bey ve Oğulları* romanında Cevdet Bey otuz yedi yaşında iken Nigân Hanım on yedi yaşındadır. Aradaki yaş farkına rağmen uyumlu bir çift olmuşlar ve uzun süren bir evlilik hayatı yaşamışlardır. Osmanlı toplum yapısı içerisinde ekonomik olarak refah seviyesi yüksek bir aile yapısı oluşturmuşlardır. Cevdet Bey’in evlilik kararını verirken aile bireylerini ardı ardına kaybetmeye başlayınca yalnız kalması ve aile kuran insanlara özenmesi etkili olmuştur:

“Köprünün orta yerinde koca şapkalı, iri yapılı bir adamla yüzünü saklamayan bir kadın denize bakıyor, denizci elbiseleri giymiş çocuklarının da iki yandan ellerini tutuyorlardı. Cevdet Bey, ‘Böyle bir aile!’ diye düşün[ür]” (Pamuk, 2019: 21).

O, sürekli ailenin öneminden ve aile olmaktan bahseder. Ticarete tek başına atıldığı için her şeyi tek başına başarmış, bununla mütemadiyen gurur duyan Cevdet Bey, yalnız yaşamaktan sıkılmıştır ve bu yüzden kendine bir hayat arkadaşı aramaktadır. Cevdet Bey’de evliliğin ve evleneceği kişinin onun hayatını yoluna koyacağı inancı vardır:

“Benim gibi hem zengin bir tüccar hem Müslüman olan kaç kişi var? Bütün şu Sirkeci’de, Mahmutpaşa’da, bir şu Selanıklilerin sokak içindeki manifaturacı dükkânı, bir şu Fuat Bey’in yeni açtığı dükkân, bir de Ethem Pertev’in eczanesi var. Onların içinde de en zengini benim. Onların içinde yalnızım. Sıcaktan ve üzerindeki ağır elbiselerden terliyordu. Rüyayı hatırladı. ‘Rüyada da öyleydim. Herkes birlikte, ben tek başınaydım. Alnımdan ter akıyordu.’ Ceplerini aradı, sabah yanına mendil almayı unuttuğunu anladı. ‘Evlendikten sonra hanım bu işleri yoluna kor!’ diye düşündü” (Pamuk, 2019: 18).

Kendisi hakkında “Sen de bir ticaret biliyorsun, bir de aile düşünmüşsün, gerisine boş veriyorsun, karşı çıkıyorsun” (Pamuk, 2019: 43) diyen yakın dostu Fuat Bey’in aracılığıyla Cevdet Bey, Şükrü Paşa’nın kızı Nigân Hanım ile evlenecektir. En baştan itibaren Fuat Bey’in Cevdet Bey’e, paşa kızını tercih etmesi gerektiğini söylerken aynı zamanda bunun yanlış bir şey olmadığını da dile getirmiştir. “Sen iyi bir aile, iyi yetişmiş bir kız istiyorsun. Bu da şimdi paşalarda, saray çevresinde bulunuyor. Onlar da biraz parası olan birini istiyorlar, seni de uygun gördüler” (Pamuk, 2019: 44) diyerek Cevdet Bey’in evliliğinin her iki taraf için de karşılıklı bir çıkar ilişkisine dayalı olduğunu vurgulamıştır. Cevdet Bey ise “Ben düşünüyorum ki... İyi bir ailem olsun, işlerim de iyi olsun. İyi bir hanım, çocuklar... İşte benim hedefim bu[dur]” (Pamuk, 2019: 44) diyerek evlilikten beklentisini açıklar. Fuat Bey’in kendisine Nigân Hanım’la ilgili söyledikleri Cevdet Bey’in aklını karıştırır ve evlilik meselesiyle ilgili bir an için tereddüt etmesine neden olur. Bilhassa Şükrü Bey, onu konağına davet edince Fuat Bey’in söylediklerini düşünür:

“Şükrü Paşa’yı hatırlayınca, ister istemez, Fuat Bey’in sözleri aklıma geldi. ‘Toprağını sattığını, konağını satacağını biliyordum, ama arabayı bilmiyordum!’ diye düşündü. ‘Arabayı da satıyorsa durumu gerçekten kötü demektir. Acaba Fuat haklı mı? Ben yanlış bir şey mi yapıyorum? Hayır! Bu düşünceler çirkin. Ben yalnızca Nigân’ı istiyorum, başka bir şey de düşünmüyorum’ ” (Pamuk, 2019: 46).

Cevdet Bey, Fuat Bey’in söylediklerinin ve Şükrü Paşa’nın ekonomisinin bozulmasının Nigân Hanım ile evlilik planlarına gölge düşürmesini istemez. Bu düşünceleri zihninden uzaklaştırmaya çalışır. Nitekim onun için önemli olan, hayal ettiği aile hayatı ve o aile hayatını Nigân Hanım ile kurmak istemesidir. Nigân’ı ve bu



evliliği düşününce bütün sıkıntıları gider ve keyiflenir: “Evet, onu iki kere gördüm! İki kere gördüm ve iyi bir insan olduğunu anladım. Bunda ne var? İnsan anlayamaz mı? Konuştuk da...” (Pamuk, 2019: 46). Nigân Hanım’ı ilk önce Şükrü Paşa’nın konağından dışarıya bakarken, nişan töreni esnasında görmüş ve ilk kez burada konuşmuşlardır. Ancak bu konuşmada birbirlerine hâl hatır sormaktan öteye gidilmemiştir. Bu kısa konuşma ânı içerisinde Cevdet Bey, Nigân Hanım ile ilgili “Olgun bir ihtiyar kadın gibi soğukkanlı ve ağırbaşlı gözükmeye çalışmış, kızarmayı da gururuna yediremediği için hemen kaçmıştı. Kibirli bir hali vardı, ama iyi bir insana benziyordu” (Pamuk, 2019: 46) diye düşünmüştür.

Romanın birinci bölümünde Cevdet Bey’e Nigân Hanım ile ilgili bilgileri babası Şükrü Paşa verir. İki kez gördüğü nişanlısının aile kurmak konusunda doğru kişi olduğuna bu konuşma neticesinde karar verir:

Bununla birlikte yazar-anlatıcı, evlenene kadar Nigân Hanım’ın eşi olacak kişinin Cevdet Bey hakkındaki düşüncelerini okuyucuya vermez. Osmanlı’da geleneksel aile yapısı genellikle görücü usulü evliliklere dayalıdır. Dönemin kaç göçe dayalı kapalı toplum yapısı özelliği göstermesinden ötürü evlenecek olan çiftler, evlilik öncesi birbirlerini ya hiç görmezler ya da bir iki kez görme imkânı bulur. Roman her ne kadar kurmaca olsa da dönemin şartlarına uygun şekilde roman karakterleri şekillendirilmiştir. Dolayısıyla kapalı toplum yapısı gereği Cevdet Bey ile Nigân Hanım hakkında bir fikre sahip olmadan ve duygusal anlamda bir yakınlık hissetmeden evlenir:

“Nigân’ı seveceğini seziyordu. Onu sevmek istediğini önceden çok düşünmüştü. Nigân’ın şimdi kendisini sevmediğini de biliyordu. Ama az önce gördüğü hareketli şeyin, ailesi ne kadar tuhaf eski ve kendisine uzak olsa da, kocasını sevmek için yetiştirildiğini biliyordu” (Pamuk, 2019: 60).

Romanın ikinci bölümünden itibaren kalabalık bir aile tablosu çizen Orhan Pamuk, karı koca arasındaki ilişkiyi daha yakından incelememize olanak sunar. Romanın ikinci bölümü, Işıkçı Ailesi’nin Kurban Bayramı sabahının anlatılmasıyla başlamaktadır. Bu bayram sabahında bütün aile bir aradadır ve bu vesileyle Nigân Hanım’ın zihninden geçenler okuyucuya aktarılmıştır. Cevdet Bey ve eşi Nigân Hanım, büyük oğlu Osman ve eşi Nermin, küçük oğlu Refik ve eşi Perihan, küçük kızı Ayşe ve iki torunu Lâle ve Cemil beraber yemek masasında toplanmıştır. Nigân Hanım’ın Cevdet Bey üzerindeki etkisi de anlatılmaktadır:

“O dönemin anlayışı ölçüsünde iyi bir eş olur. Esas olarak hayatı olmuş, bitmiş, değişmez bir yapı olarak algılamaktadır. O güne kadar ne görmüşse onunla yetinir. Kendini varetmek, bireyselleşmek için hiçbir zaman çaba göstermez. Çünkü, geleneksel toplumlarda özellikle de bir kadın için, böyle bir çaba içinde olmak son derece güçtür” (Solmaz, 2005: 128).

Evliliğin üzerinden yıllar geçmesine rağmen Nigân Hanım mutludur. Bayram sabahı, büyüyen ailesini keyif içinde izlerken evliliğine ve ailesine karşı olan memnuniyetini dile getirir:

“Olağanüstü bir andı bu: Perihan kızarak elindeki kaşıklara bakıyor, Cevdet Bey her zamanki gibi tabağını herkesten önce ileri sürüyor, herkes yemek başlayacağı için mutluluk içinde gülüyordu. Nigân Hanım heyecanlandı. Küçük gelinine bakarken, ‘Ne kadar güzel!’ diye düşündü. ‘Saçını öyle topuz yapması zevkli olduğunu gösteriyor. Sesi fare gibi ince, ama olsun. Refik de hayatından hoşnut. Ben de Cevdet ile bu eve geldiğimde öyleydim. Hamdolsun, şimdi de öyleyim. O günlerde eve eşya aramıştık. Yeni evin içinde, yeni eşyalar arasında yaşamak hoştu” (Pamuk, 2019: 97).

Romanda zaman zaman Cevdet Bey de yaptığı evlilikten memnun olduğunu, Nigân Hanım ile evlenmekle doğru bir karar verdiğini vurgular: “Bu, işte bu!” diye düşündü Cevdet Bey. ‘Her şey bunun içindi: Bu güven verici sıcaklık, homurdanan soba, kulağı okşayan sesler, saat gibi işleyen bir ev” (Pamuk, 2019: 102). Cevdet Bey ile Nigân Hanım arasında uyumlu bir ilişki olduğu görülmektedir. Aralarında zaman zaman anlaşmazlık da olur. Örneğin Cevdet Bey’in sağlık sorunları olduğu için Nigân Hanım eşinin sigara içmesini yasaklar. Cevdet Bey, sağlığını önemsemeyip sigara içmeye devam ettikçe Nigân Hanım gözyaşı döker ve böylece vicdanı ile kocası üzerinde etkili olmaya çalışır:

“Günde üç kere içtiği şu sigarayı da elinden almak istiyorlardı. Cevdet Bey, ‘Ne için alacaklar?’ diye düşündü kendi kendine güldü. ‘Sağlığım için! Peki sağlık da ne için? Daha çok yaşamak için... Sigara içmeyeceksem ne diye yaşayayım?’” (Pamuk, 2019: 188)

Nigân Hanım her daim eşiyle ilgilenir ve onu yakından takip eder. Yedikleri ve içtikleri Cevdet Bey’e zarar verince eşinin müdahalesi olur, bu müdahaleler onu her ne kadar kızdırsa da eşinin kendisini önemseyişini bilir. Cevdet Bey’in kızı Ayşe’ye düşkün olması ve kızına karşı aşırı toleranslı olması Nigân Hanım’ın kızı üzerindeki etkisini azaltmaktadır. Bu durum da çiftin arasında küçük tartışmalara sebep olmaktadır. Nigân Hanım eşine karşı bu konu hakkında sürekli şikâyetle bulunur:

“Tabağını kızının önüne iterken içinden bıkkınlık geçti. ‘Doğur on altı sene üzerine titre, her şeyi yap, sonra sağlıksız, neşesiz, asık suratlı biri olsun!’ Söylendi: ‘Böyle bir eti herkes bulabiliyor mu sanıyorsun?’

‘Canım, bırak, karışma, nasıl isterse öyle yapsın. Bayram değil mi bugün?’

‘Cevdet Bey’ di bu. Akşamları işinden geldikten sonra kızını öpen bir babaydı: Kızına kendisini sevdirmesini bilen, ama bunun nelere patladığını düşünmeyen sorumsuz bir erkek! Nigân Hanım kocasını yüzünü buruşturmakla yetindi” (Pamuk, 2019: 99).

Cevdet Bey’in kızına karşı olan bu yumuşak tavrından ötürü, anne olarak kızına sözünü dinletemediğini düşünür ve bu yüzden eşine kızmaktadır. Küçük anlaşmazlıklar dışında çiftin arası genellikle iyidir; ilişkilerinde samimi, ılımlı ve neşeli oldukları görülmektedir:

“Sonra bahçenin öteki ucuna bakan Nigân Hanım’a gülünç ensesini seyrederek ağır ağır sokuldu. Birden, evliliklerinin ilk yıllarında yaptığı ve Nigân’ın çok kızdığı bir şakayı hatırlayarak elini karısının omzuna bir pençe gibi koydu. ‘Ay ödümü kopardınız Cevdet Bey!’ dedi Nigân Hanım. ‘Vallahi, hâlâ çocuksunuz!’” (Pamuk, 2019: 190)

Bayramlarda Nigân Hanım, kız kardeşleri Şükran ve Türkân ile rahmetli babalarının konağında buluşurlar ve kardeşlerinin aileleri de bu ziyaretlere katılır. Nitekim Nigân Hanım Cevdet Bey’i götürmez, çünkü Cevdet Bey; paşa konağına gitmekten hoşlanmadığını belirtmiştir.

Dolayısıyla Nigân Hanım, eşinin tercihlerine karşı saygılıdır. Eşinin ölümünden sonra Nigân Hanım kendi dünyasına çekilmiş, evin içinde Cevdet Bey’in hatıralarıyla avunmaya başlamıştır. Onun durumunu ilk fark eden kişi oğlu Refik olmuştur:

“Babasının ölümünden sonra annesi vaktinin çoğunu kütüphanede geçirir olmuştu. Bütün gün burada oturuyor, eski fotoğrafları karıştırıyor, ağlıyor, arada bir de aklına eserse namaz kılıyordu. Nigân Hanım kütüphanedeki eşyaların yerini de değiştirmiş, duvardaki resimleri kaldırmış, bir zamanlar Refik’in arkadaşlarıyla poker oynadığı bu küçük odayı mescide çevirmişti” (Pamuk, 2019: 207).

Bayram sabahlarında bir araya gelmeyi alışkanlık hâline getiren Işıkcı Ailesi’nin, Cevdet Bey’siz geçirdikleri ilk bayram sabahında herkes yemek masasında olmasına rağmen, ortama sessizlik hâkimdir. Nigân Hanım’a göre ortamın sessizliğini bozarak aile bireylerinin iç dünyalarına gömülmesini engelleyen, herkesin neşeli olmasını sağlayan kişi yıllarca Cevdet Bey olmuştur:

“Şimdi de gene öfkelenmek üzereydi ki bütün bunları hatırladı ve bayram yemeğinin soğuk öfkenin değil, sıcak ve tatlı mutluluğun yeri olduğunu aklından geçirerek, sofradaki sessizliği fark etti: Kimse bir şey söylemiyordu. Herkes yemeğine ve kendi

dünyasına gömülmüştü. Eskiden, rahmetli Cevdet Bey, hain ve kurnaz şakalarıyla bu sessizliği bozar, kimse kendi kendine kalmazdı” (Pamuk, 2019: 231).

Onun yaptığı şakalar sayesinde pürneşe olan aile, ölümüyle de bu sessizliğe gömülmüştür. Nigân Hanım; bu sessizliği dolduracak kişinin oğlu olman olacağına inanmış, ancak Nigân Hanım onun “babası gibi geveze değil, babacan hiç değil, ve olamayacak” (Pamuk, 2019: 231) sözleriyle eşi Cevdet Bey’in açtığı o boşluğun doldurulmayacağını anlayan Nigân Hanım, ölümünden sonra her köşeye onun fotoğrafını yerleştirerek Cevdet Bey’in aile içindeki manevi varlığını sürdürmeye çalışmaktadır:

“Cevdet Bey’in resmi de yemek odasının duvarında asılıydı. Oturma odasına, sedef odasına, çalışma odasına da asılmıştı. Osman yazıhanenin duvarlarına da astığını söylemişti” (Pamuk, 2019: 230).

1936 yılının Kurban Bayramı sabahını anlatan romanın ikinci bölümünde aile, mutlu ve hareketli çizilirken Cevdet Bey’in ölümünün ardından ilk bayram sabahının huzursuz, kasvetli ve mutsuz bir ortamda geçtiği aktarılır. Eşinin ölümüyle gitgide yalnızlaşan Nigân Hanım, bu durumun farkındadır ve bu sessiz ortamdan şikâyetçidir. “Neden böyle olduk?” (Pamuk, 2019: 232) sorusuna karşılık olarak “Cevdet Bey gitti böyle olduk!” (Pamuk, 2019: 232) cevabının verilmesi onu tatmin etmez: “Neden böyle sessiz olduk? Neden herkes hep böyle kendi dünyasına çekiliyor?” (Pamuk, 2019: 232).

Cevdet Bey ve Nigân Hanım’ın büyük oğlu Osman ve eşi Nermin de uzun süre evli kalmış çiftlerdendir. Bununla birlikte Osman ve Nermin’in evliliği Cevdet Bey ve Nigân Hanım’ın evliliğinden farklıdır. Nermin eşinin kendisini aldattığını öğrenmiş ve bu durum, çiftin arasında kavgaya neden olmuştur. Osman ilk kez eşine yalan söylemiştir ve inkâr edip Nermin’den özür dileyerek karısını kandırmıştır:

“Orada, aşağıda beş ev kadını vardı. Onları düşündükçe Osman’ın aklına ruh sağlığı, dinlenme, neşe gibi şeyler geliyordu. Aşağıdaki kadınları, annesini, karısını, Perihan’ı, iki konuğu teker teker düşündü. Ayşe’yi sıkıntıyla, küçük kızını da neşeyle hatırladı. Birden gene ‘Keriman!’ diye mırıldandı, ama bu sefer onu aklından uzaklaştıramadı. Refik gitmeden önce, kurban bayramının arifesinde, Nermin onun farkına varmış, aralarında bir kavga çıkmış, sonra Osman yeminler ederek onu bir daha görmeyeceğini söylemiş, karısı da inanmıştı... Yeminine nasıl bu kadar kolay inanmıştı? Bu konuyu her hatırlayışında yaptığı gibi, ‘Çünkü ona ilk defa yalan söylüyordum!’ diye düşündü ve inanmasaydı ne olacaktı? Ya da gene onunla buluştuğumu anlarsa? Anlamaz, çünkü bütün rahatlığına rağmen zayıf bir kadın o!” (Pamuk, 2019: 290).

Tüm bunlara rağmen Osman, Keriman'ı aklından çıkaramamış ve onunla haftada bir kere de olsa görüşmeye devam etmiştir. Dahası o, karısını aldattığını Cevdet Bey'in anlamasından korktuğu için ancak babasının ölümünden sonra, bu ihanete cesaret edebilmiştir.

Osman, eşini zayıf bir kadın olarak gördüğünden bu ihanet olayını büyütmeceğini düşünür. Oysaki Nermin, eşinin ihanetinin ardından kendisi de Osman'ı aldatacaktır ve bu davranışını özgür, cesur bir kadın olmasıyla ilişkilendirecektir. Nermin'in ihanetini gören kişi ise eltisi Perihan olur: “Bir ay önce bir gün, onu uzun boylu, yakışıklı bir adamla Sirkeci tren istasyonunda kol kola görmüştü” (Pamuk, 2019: 335). Perihan, önce bu durumu kabullenememiş ve kimseye bundan bahsetmemiştir. Ancak bu ihaneti sürekli düşünmekten de kendini alamaz:

“Sonra onu yakışıklı adamla gördüğü günü hatırladı. Bu karşılaşma her geçen gün aklında daha değişik canlanıyordu. Yakışıklı olduğunu düşündüğü adam uzun favorili, yüzü güneşten yanmış, bıyıkları ve elleri bakımlı, Perihan'da korku ve iğrenme uyandıran cinsten bir adamdı” (Pamuk, 2019: 337).

Bir gün Nermin, eşini aldattığı erkekle gar lokantasından çıkarken Perihan ile karşılaşacak, ancak Nermin meydan okuyan bir gülümseye ile yoluna devam edecektir. Nermin için çok normal olan bu durum karşısında Perihan oldukça şaşırır. Birkaç hafta sonra Nermin, Osman'ın çoktandır kendisini aldattığını kendisiyle paylaşınca Nermin'in ne yapmaya çalıştığını Perihan, ancak o zaman anlamayacaktır.

“Sonra her geçen gün Nermin'in meydan okuyucu sözleri ve hareketleriyle karşılaştıkça o rastlantı aklında daha değişik canlanmaya başladı. Her geçen gün Nermin'in Sirkeci istasyonundaki o gülümseyişinin daha cesur ve daha korkunç olduğunu düşünüyor, gülümseyişin aklında boyut değiştirerek kendisiyle alay ettiğini sanıyordu. Gülümseyiş, “Bak ben bunu yapmaktan çekinmem!” diyordu. “Ben senin anlayamayacağın kadar özgür bir kadınam. Sen ise böyle şeylerden yalnızca korkar ve uslu uslu kocanı beklersin...” (Pamuk, 2019: 337-338).

Nermin'in ihanetini bilen yalnızca Perihan değildir. Refik de hem ağabeyi Osman'ın hem de yengesi Nermin'in durumunu bilir. Dolayısıyla Osman ve Nermin çiftinin arasındaki ihanet meselesi evin diğer üyelerine de yansımıştır. Bu durum karşısında ikisi de birbirlerine karşı suçluluk duymaz ve oldukça soğukkanlı davranışlar sergileyerek evliliklerini sıradan bir şekilde yürütmeye devam ederler.

Osman; şirkette yaşadığı stresten, evdeki ortamdan uzaklaşmak için eşine ihanet ettiğini ve huzuru Keriman'ın yanında bulduğunu düşünür. Babasının

ölümünden sonra bütün işlerin kendisine kalması Osman'ın üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. Ev ve iş ortamından uzaklaşmak için çareyi Keriman'ın yanına gitmekte veya onunla görüşemediği günlerde onu düşünerek kendisini rahatlatmakta bulur. Hatta bazı günler eşiyile Keriman arasında kıyaslamaya bile gittiği durumlar da olmuştur. Bu kıyaslamanın nedeni ise eşinin Osman'a ailesini ve sorumluluklarını hatırlatması ve bundan dolayı da huzursuz olmasıdır. Ancak Keriman'ın yanındayken kendisi olabilen Osman, Keriman'ın yanında huzuru yakaladığını düşünür. Böyle düşünüldüğünde onun yanında rahatlamış hisseder ve bu durum ona normal gelir. Kendisinin böyle bir ilişki tercih etmesinin nedeni olarak kısmen de babasını görür. Zira babası evdeki konfor alanını ele geçirdiği için kendisi, ancak bu şekilde rahatlayabilmektedir:

“Babası hiç olmazsa evin içinde istediği düzeni, rahatı buluyordu. Metresini aklına getirdi ve haksızlık duygusu dengelendi. ‘İnsan başka yerde huzuru aramaz da ne yapar?’ diye söylendi. Keriman'ın, Nermin'in o büyük ve gururlu ağzına hiç benzemeyen küçük ve sevimli ağzı, çenesi aklına geldi neşelenir gibi oldu” (Pamuk, 2019: 295).

Osman, Keriman için bir daire bile tutmuştur. Pazar günleri öğleden sonra bu evde onunla daha rahat görüşebilmektedir. Ailenin içinde daraldığı her an “Keriman! Öğleden sonra Keriman'ı göreceğim” (Pamuk, 2019: 473) şeklinde kendi kendini telkin eder.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Osman, eşine ve ailesine ihanet ettiği için pişmanlık ve üzüntü duymaya başlayacaktır. Çünkü o, hayatı boyunca babasının yolundan gitmeye çalışmıştır. Ancak babasının annesini aldatmayacağını bilir. Dolayısıyla ihanet etmek, babasının yapabileceği bir davranış değildir, bu da onun babasının yolundan ayrıldığının kanıtıdır. Babası için ailede ve evlilikte eşlerin birbirine güven duyması çok önemlidir. Nitekim Cevdet Bey, roman boyunca her iki oğluna evlilik ve aile üzerine nasihatler verir. Babasının bu duruma şahit olmaması, ihanete tanık olacak kadar yaşamaması bu konudaki tek tesellisidir. Çünkü onun babasının yaşam tarzına ve düşüncesine göre eşlerin birbirini aldatması kabul edilemez. Yaptığının bir hata olduğu gerçeği, duvarda babasının resmini gördüğü zaman yüzüne çarpar:

“Sonra ama, duvarda babasının resmini görünce neşe gölgelendi. ‘Bir metresim var, bu çok çirkin!’ diye düşündü. ‘Ama ne yapayım, o da olmasaydı nasıl yaşardım, neyi bekleyerek yaşardım bilmem!’” (Pamuk, 2019: 476)

Osman’a göre Nermin’in olumlu tarafları vardır ancak kendisine eş olma konusunda eşinin eksik olduğunu düşünür. Ona göre Nermin anlayışsızdır, bu şekilde ihanetini hafifletmeye ve vicdanını rahatlatmaya çalışır. Bu yüzden sürekli hem Nermin ile Keriman’ı hem de kendi evliliğiyle babasının hatta çevresindekilerin evliliklerini karşılaştırır: “Peki babam ile annem nasıldılar? Babam bütün ömrü boyunca ondan başka kadın tanımadı! Evet, çünkü annem anlayışlıdır” (Pamuk, 2019: 477). İçindeki huzursuzluk Osman’ı sürekli kemirmeye başlar ve bu yüzden ihanetine kılıf bulmaya çalışarak gönlünü rahatlatacağını düşünür. Babasının annesine ihanet etmemesinin nedenini onların eski zaman insanları olmasına ve geleneklerin, göreneklerin bağlayıcı tarafına dayandırarak açıklar. Bazen de eşini aldatanın yalnız kendisi olmadığını, bunu çevresinde yapan birçok insan olduğunu söyleyerek suçunu hafifletmeye çalışır.

Osman, eşi Nermin ile bu duruma gelmelerinin asıl sebebinin iletişimsizlik olduğunu düşünür. Onlar evde otururken bile ortak paylaşımda bulunmaz, herkes kendi hâlinde bir köşede vakit geçirir. “ ‘Kimse kimseyle beraber değil artık, ama bu benim suçum değil!’ diye düşündü. ‘Bu kimin suçu? İşte böyle oldu! Ama şirket çok iyi’ ” (Pamuk, 2019: 474) diyerek kendini işine odaklar ve evliliğindeki meselelerden kaçmaya çalışır. Kendisi de evliliğindeki kopukluğun ilk andan beri farkındadır, ancak bu durum ona çok tabii gelir:

“Ama sonra Nermin ile Osman’ın iki gün önce yaptıkları sert tartışmayı hatırladı. Böyle bir şeye başkaları tartışma da demez, daha sert bir kelime kullanırdı ama Nigân Hanım daha ağır bir sözü onlara yakıştıramadı. Üç gün önce sofrada, akşam yemeğinde, herkesin önünde tartışmışlardı. Tartışma konusu, şimdi aşağıda başında Nuri’nin beklediği buzdolabıydı, ama daha başka şeyler de söz konusu edilmişti galiba” (Pamuk, 2019: 317).

Nermin, adadaki ev için yeni bir buzdolabı alınması gerektiğini kendisine söyleyince onu boş masraf yapmakla suçlar. Esasında küçük bir olaydan çıkan tartışmanın altında yatan sebep Nermin’e göre, Osman’ın Keriman için yaptığını düşündüğü harcamalardır. Tartışırken kişisel harcama adı altında Nermin’e birkaç söz söyleyerek bunu düşünmesine sebep olur. Bunun üzerine Nigân Hanım da oğlunun başka bir kadınla ilişkisi olduğunu ve bu yüzden Nermin’den uzaklaştığını anlar. Kavganın görünen sebebi buzdolabıdır, ancak arka planında yer alan birikmiş şeyler, çiftin gece boyunca kavga etmesine yol açmıştır. Artık Nigân Hanım başta olmak üzere tüm ev bu kavgalara şahit olmaya başlamıştır.

Romanın ilerleyen bölümlerinde apartman hayatına geçen Işıkçı Ailesi'nden Nermin ve Osman'ın kavgalarının bir türlü bitmediği görülür. Onlar, birbirlerine tahammül edemeyecek duruma gelseler de evliliklerini bitirmemişlerdir. Osman'ın sigara yakması bile Nermin'i rahatsız eder ve ona içmemesini söylediği anda kavgaya başlarlar. Nitekim ev halkı da onların bu tartışmalarına alışır. Dolayısıyla çiftlerin birbirine ihaneti ve hataları evliliklerini bitirmemiştir, tüm samimiyetsizliklerine rağmen evli kalmaya devam etmişlerdir. Osman ve Nermin çifti birbirlerine içten davranışlar sergilemez. Nermin'in aldatıldığında haberi olmasına karşın Osman, eşinin kendisini aldattığını bilmez görünür, bu sebeple her ikisi de eşlerini aldatarak karşılıklı saygıyı ve sevgiyi yitirmiş bir şekilde evliliklerini sürdürmeye devam etmişlerdir.

Cevdet Bey'in küçük oğlu Refik ise ağabeyi Osman ve yengesi Nermin gibi evliliğinde ihanet olmamasına ve eşi Perihan'la birbirlerine bağlı olmalarına rağmen boşanır. Çiftin roman boyunca inişli ve çıkışlı bir evlilik hayatı olmuştur. Bununla birlikte süreç içerisinde zaman zaman evli olmaktan şikâyet etse de hemen boşanmamışlar.

“İşte evlendim beni görüyorsun karım çok güzel, birbirimizi çok seviyoruz, yazıhaneye gidiyorum, mühendislik yerine babamın yanında tüccarlık yapıyorum, aldığım kitapları okuyamıyorum. Evlendim, dört yılda yaptığım tek şey budur!” (Pamuk, 2019: 110)

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere öğrencilik yıllarını ve kendi kendine vakit geçirmeyi özleyen Refik, bir süre sonra evlendiği için pişmanlık duyar. Refik'i huzursuz eden şey evliliğin sorumluluğuna dayalı olmasıdır ve o, kendini gerçekleştiremediği evlenmiştir. Bunları düşünmediği anlarda eşiyle şakalaşır, gülüşür ve bir arada olmanın tadını çıkarır:

“Konuşuyor, şakalaşıyor, arada Refik'in ne kadar ıslanmış olduğunu söylüyor, gülümsüyorlardı. Mutlu bir aileydi bu: Refik mutluluğun kuru, yumuşak bir yorgan gibi her yerini sardığını fark ediyor, neşeleniyordu. O da şakalar yapmaya başladı! Eve gelip Perihan'la yukarıya odalarına çıktıklarında çocukluk yapmak istediğini fark etti. Perihan havluyla başını kurularken şımarık bir çocuk gibi sesler çıkardı, biraz şikâyet etti, ahlayıp ofladı. Çamaşırlarını değiştirirken şakalar yaptı. Perihan'ın keyifle güldüğünü görünce coştı” (Pamuk, 2019: 140).

Refik ve Perihan'ın aralarındaki iletişim Osman ve Nermin'e kıyasla gayet güçlüdür. Refik zaman zaman derin düşüncelere daldığı anda Perihan, eşine sorular yönelterek onu sohbete çekmeye çalışır. Refik hayatından memnun olmadığını belli



etmemeye çalışarak kafasındakileri söylemek yerine ezbere cevaplar verir ya da konuyu geçirir. Bazen de eşini şaşırtır, ilgileniyormuş gibi bir tavır takınır.

Refik, Perihan'ı dinlemeyi sevdiğini fark ettiği zamanlar eşini uzun uzun konuşturur, kimi zaman da sessizliğini koruyarak derin düşüncelere dalar. Refik, kendini düşünmekten alıkoymak için çaba harcarsa da bundan vazgeçemez. “Perihan’ın anlattıklarından da fazla etkilenmemişti. Kendini düşünmekten çekiniyor, bu da çok korkunç gelmiyordu... Kendini, Perihan’ı, evliliklerini hadi hadi hayatını düşünecek...” (Pamuk, 2019: 143) olduğu zamanlar Refik’in bunalıma girdiği zamanlardır. Eşini ve evliliğini düşünmekten kaçma aralarındaki iletişim de yavaş yavaş kopacaktır. Babasıyla ve abisiyle çalışmaktan, rutinleşen günlük hayatından, eşinden ve evliliğinden sıkılması onu bunalıma sürükleyince Perihan ile kavga etmeye başlayacaktır:

“Öğleden sonra Perihan ile Taksim’e kadar yürüdük. Dönüşte de kavga etmeye başladık. Benim hep suratımı astığımı, şikâyetçi olduğumu, ama neden şikâyet ettiğimi de açıkça anlatmadığımı söyledi. Sokağın ortasında ağladı. Ona kendisini suçlamadığımı anlatmaya çalıştım, ama başarılı olamadım. Bu kavgalarım ve tuhafılıklarım başka kocalara benzemeyen bir koca olduğumu biliyorum” (Pamuk, 2019: 224).

Refik içinde bulunduğu durumun farkındadır, ancak her ne kadar zorlasa da kendini düzeltemez. Perihan da Refik’in bu tavırlarından şikâyetçidir ama çaresizdir. Refik evliliğin sorumluluğunu taşıyamazken bir de kızının olacağı haberini alınca Perihan’dan tamamen kopar. Çocuğun doğması çiftin arasındaki gerginliği engellemeye yetmez. Bir davete gidip gitmeme hakkındaki küçük bir fikir ayrılığı dahi çiftin kavga etmesine yeterli bir sebep olur:

“Perihan, ‘Ben o eğlenceye gitmek istiyorum!’ dedi.

Refik, Perihan’ın bu sözleri inatçılığından, gururunu korumak için söylediğini anladı, ama bağırdı: ‘Zaten şimdiye kadar bütün istediğin buydu: Eğlence... Bir gömleğin düşmesini bile dikmiyor, hep eğlence düşünüyorsun!’ Perihan’ın etkilenmemiş gözükmeye çalışarak çocukla meşgul olduğunu görünce daha çok bağırdı: ‘Sen kafasız, yüzeysel, zavallı bir yaratıksın!’ Perihan’ın dönüp kendisine baktığını gördü ve gene bağırdı: ‘Sığ, aptal ve işe yaramaz bir yaratıksın sen, anlıyor musun? Beni hiçbir zaman anlamadın, ne de anlamaya çalıştın’ ” (Pamuk, 2019: 242).

Evliliklerinde geldikleri bu nokta Refik’in kendisini bile oldukça şaşırtmıştır. Refik, Perihan’ın kendisini hiçbir zaman anlamadığını ve asla kendisiyle ilgilenmediğini söyleyerek artık o evde duramayacağına karar verir, evi terk etmek

üzere eşyalarını toplamaya başlar. Kemah’a, Ömer’in yanına gider. Bu sürede Perihan eşine mektuplar yazar ve ondan kopmamaya gayret gösterir. Ancak Ömer’in yanında demiryolu projesiyle ilgilendikten sonra umduğunu bulamayınca evine ve eşine döner.

Refik, Kemah’tan döndükten sonra Perihan ile arası bir müddet iyileşir. Perihan eşine destek olmaya hazır durumdadır. Refik’in kendisine verdiği sözleri Perihan ona bir kez daha hatırlatır:

“Her şeyi yeniden, bu Kemah ve Ankara deneylerinin ışığı altında düşüneceğini, bizim ikimizin hayatı hakkında düşüneceğini, namuslu, doğru bir hayat için ne yapılması gerektiğini, nasıl yaşanılması, en büyük hedeften en küçük günlük hayat ayrıntısına kadar her şeyi düşüneceğini, bir programa bağlayacağını, bunları saçma sıkıntılara, tembelliklere, buhranlara kapılmadan yapacağını söylemiştin” (Pamuk, 2019: 429).

Refik, evliliğini kurtarmak ve Perihan’ı tekrar kazanmak, verdiği sözlerin arkasında durduğunu göstermek için ona ayrı bir evde oturmayı teklif eder. Perihan da eşi gibi evdeki kalabalığın ikisinin arasında girdiğini düşünür:

“Bu evdeki kalabalık aramızda giriyor. Üstelik Nermin’i bir başkasıyla gördükten, Osman’ın da yaptıklarını senden öğrendikten sonra bu evdeki hayat beni ikiyüzlülük yapmaya zorluyor. Artık onların karşısında kendim gibi olamıyorum... Anlatabiliyor muyum? Belki insan her şeyi söylemek zorunda değil, ama onlar için daha önemli bir şeyi bizim bilip onlara söylemememiz haksızlık” (Pamuk, 2019: 429).

Perihan ile Refik’in arasında geçen konuşmalardan çiftin evliliklerini kurtarmak için bu kez karşılıklı olarak gayret ettikleri görülmektedir. Refik, eşiyle arasındaki bu durumu çocuğunun olmasıyla ilişkilendirir ve arkadaşı Ömer’e de bu düşüncelerini aktarır:

“Perihan ile aramız iyi... Böyle bir şeyi söylememe şaştın mı? Çünkü bazan kötü olabilir de, diye düşünüyorum. Biliyorsun ben yalnız yaşayabilecek bir insan değilim... Çocuk büyüyor. Çocuk neşe veriyor belki, ama zor! Başka bir çocuğum olursa kötü olur” (Pamuk, 2019: 456).

Cihangir’de ayrı bir eve çıkan Refik ile Perihan kavgalarına burada da devam etmişlerdir. Nitekim bu kavgalar artık rutinleşmiştir. Refik de bu tartışmalara alışmış ve eşini geçiştirmeye başlamıştır. Birbirlerine tahammül etmeye alışmış olan çift, bu kavgaları artık önemsemeyerek hayatlarını sürdürür.

Bununla birlikte Refik ile Perihan’ın tartışmalarının en önde gelen sebebi Refik’in Perihan’la zaman geçirmek yerine kendiyile meşgul olması, kendine zaman ayırmasıdır. Refik’in evliliğe kendini hiçbir zaman hazır hissedememesinin sebebi de

budur. Kendine ilgi alanları yaratıp tek başına zaman geçirmeyi sevdiği için çoğu kez yalnız kalmayı tercih eder. Perihan ise ailesine daha çok vakit ayırmayı, gerçek anlamda bir yuva kurmayı istemektedir. Refik'in kendisini ailesinden çok önemsemesi, ailesini ikinci plana itecek kadar memleket sorunlarıyla ilgilenmesi, gerçekleşmeyecek hayallerin peşinde koşup buhranlara kapılması Perihan'ı çok yormuştur. Her şeye rağmen eşinin yanında olmaya devam ederek onu anlamaya çalışır. Ömer'in daveti üzerine birlikte Kemah'a giderler. Burada kaldıkları zaman zarfında Perihan ara sıra kendi kendine ağlar, ancak eşi sebebini sormasına rağmen cevap vermez. Refik de bu durum karşısında üstüne gitmez ve onu kendi hâlinde bırakır. Kemah'tan döndükten ortalama bir ay sonra Perihan, Refik'e hamile olduğunu söyler. "İnanamadım! O kadar da dikkat ediyorduk. Ne olacak bundan sonra hayatımda? Yaşlandım mı?" (Pamuk, 2019: 496) sorusunu Refik kendine sorar. Eşi ilk çocuğuna hamileyken de şaşkınlık yaşayan Refik, ikinci çocuk haberinde de aynı şaşkınlığı yaşar ve yine karamsarlığa düşer. Bununla birlikte Refik memleketi kurtarma, eser yazma ve ideallerini gerçekleştirme sevdasından vazgeçmez. Şirketin hisselerini satar, yayınevi kurar ve elinde kalan ne kadar para varsa hepsini tüketir. O; Paris'e gitmiş, Kemah'ta kitap yazmış ancak hayal ettiği hiçbir şey gerçekleşmemiştir. Her şeye rağmen uzun yıllar süren evlilikleri biter ve Perihan ile Refik ayrılırlar. Oğulları Ahmet, bu evliliğin sonunu hazırlayan olayı arkadaşı İlknur'a şöyle anlatır:

"Babam bir gün gene sarhoş olmuş. Ben Galatasaray'da yatılıydım. Gene her zamanki gibi nutuklarından birini atmış. Memleketin yüzde doksanı aç, sefil, perişanken bir şey yapamamanın suç olduğunu söylemiş" (Pamuk, 2019: 559).

Bunun üzerine Perihan o gün radikal bir karar alarak bavulunu toplar ve eşini terk eder. Daha sonra avukat olan Cenap Sorar adında biriyle evlenir. Kızları Melek ise bu adamdan hoşlanmaz ve annesini ziyaret ettiği sırada onu görmekten rahatsız olur. Melek bu ayrılıkta babasını haklı görür ve annesine karşı babasının tarafını tutar. Refik ise babası için "Karısı ve iki çocuğuyla oldukça rahat yaşayan, zengin bir tüccarın böyle şeyler yaptığı nerede görülmüş?" (Pamuk, 2019: 556) diyerek babasını ve ideallerinin peşinde koştuğu için yargılar ve sorar ve annesinin tarafında olur.

*Sessiz Ev* romanında da hayata bakışları farklı olan, uyumsuz olan çift Selahattin ve Fatma'nın evlilikleri anlatılır. Selahattin; okuyarak ve araştırarak memleketi bilimin ışığıyla kurtarmak isteyen bir karakterdir. Bu sebeple tüm ömrünü bilime harcayan Selahattin'in eşiyle iletişimi yok denecek kadar azdır. Selahattin'in

eşiyile kurduğu tek iletişim Fatma'ya s¼rekli bir şeyler anlatmasıdır. Nitekim bunu; iletişim sağlamak i¼in yapmaz, kendisini dinleyecek eşinden başka kimsesi yoktur. Bu y¼zden eşine nasihatler vererek yol g¼stermeye ve ona bir şeyler ¼ğretme ¼alıřarak tek taraflı bir iletişim kurar fakat Fatma bu ¼abaya karşılık vermez. Fatma, eşini dinler g¼r¼n¼r, ancak onun hi¼bir fikrine katılmaz ve saygı duymaz. Bunu da Selahattin'e karşı sessiz kalarak g¼sterir. Bu durum tabiatıyla Selahattin'i daha ¼ok sinirlendirir ve kendini alkole verir. Onun alkole d¼ř¼n¼l¼đ¼ sorunlarına bir yenisini ekleyecektir. Eşinin alkolik olması Fatma Hanım'ın kocasından nefret etme ve tikslenme durumunu daha da artıracak, aynı odayı paylaşmak dahi istemeyecektir:

“şarap ve rakı i¼ebilseydim belki senin gibi uyurdum, ama ben istemem o ¼irkin uykuyu. Sen iki şişe i¼erdin: Ansiklopedinin yorgunluğunu alsın ve aklımı a¼sın diye i¼iyorum ben Fatma, keyif i¼in değil. Sonra ağzın a¼ık, horlayarak uyurdun ve ben i¼inde akreplerle kurbağaların ¼iftleřtiđi bir kuyunun karanlık ağzını hatırlatan senin o ağzından t¼ten rakı kokusundan i¼renerek ka¼ardım” (Pamuk, 2018: 17).

Fatma Hanım, eşine bir birey olarak saygı duymazken Selahattin'in de ona karşı saygısı yoktur. Fatma'nın geleneklerine bağlı dindar yapısının aksine Selahattin alkolik ve ateisttir. Fatma Hanım ondan tiksindirirken Selahattin eşinin y¼z¼ne karşı hakaret etmekten ¼ekinmez ve umursamaz tavırlarını sergilemeye devam eder. Ayrıca Selahattin, eşine bazen psikolojik baskı da uygulayarak istemediği şeyleri ona zorla yaptırmaya ¼alıřır:

“Soğuk kadın, zavallı kadın, buz gibisin, ruhsuzsun sen! Bir kadeh i¼seydin belki anlardın! Haydi, buyur i¼ Fatma, bak sana emrediyorum, sen kocana boyun eğmen gerektiğine inanmıyor musun? Yaa, inanıyorsun, ¼¼nk¼ sana ¼yle ¼ğretmiřler, eh o zaman emrediyorum şimdi ben sana. İ¼, g¼nahı bana yazılsın, haydi i¼ Fatma, senin aklının kurtuluşu i¼in, bak kocan istiyor bunu senden, hadi ne olur, hay Allah, yalvartıyor beni bu kadın, bıktım ben bu yalnızlıktan, ne olur Fatma, hadi bir kadeh i¼, yoksa kocana isyan mı ediyorsun? (Pamuk, 2018: 17-18)

Selahattin'in baskıları Fatma'yı her ge¼en g¼n daha ¼ok ¼fkelerendirir, ancak sessizliğini korumak istemesi Selahattin'in ona daha ¼ok kızmasına sebep olur. Selahattin Fatma'yı tahrik edecek ve onu kavgaya etmeye zorlayacak s¼zler s¼ylemeye devam eder.

*Cevdet Bey ve Oğulları* romanındaki Perihan ile Refik ¼iftinin ¼ocuklarının olması evliliklerindeki sorunları ¼özmemiřtir. *Sessiz Ev* romanında da aynı durum vardır. Evlendikten d¼rt sene sonra Selahattin ile Fatma'nın Doğan adında oğlu olur. Nitekim Doğan'ın varlığı karı koca arasındaki meseleleri ¼özmeye yetmez. Aynı evin

içinde iki yabancı gibidirler. Fatma, kocasıyla mümkün olduğunca diyalog kurmamaya çalışır. “Hayır! Ben yılan kılığına girmiş yalana kanmam!” (Pamuk, 2018: 18) diyerek eşinden kendini soyutlamaya ve ondan uzak durmaya çalışır.

Selahattin de ansiklopedi yazma hevesi yüzünden eşinden sürekli bir şeyleri satmasını ister. “Benim gelirim artık sıfırdır ve eğer kutuyu ağzına kadar dolduran elmaslardan, yüzüklerden, küpelerden birini bugün Yahudi’ye satmazsak koca kışı, hayır, ne kışı, bütün bir ömrü nasıl geçirebileceğimizi hiç düşündün mü?” (Pamuk, 2018: 88) sözleriyle Fatma’yı ikna etmeye çalışır. Nitekim eşinden her şekilde nefret eden Fatma, pasifleşerek eşinin satmasını istediği şeyleri sesini çıkarmadan, itiraz etmeden ona verir.

Nitekim bunu yaparken de gönülsüzdür ve sürekli kendi kendine söylenir. “Sonunda lanet okuyarak verdiğim yakut küpelerin teki[ni]” (Pamuk, 2018: 90) eşine verir. Bu durum Selahattin’in kutudaki neredeyse her şeyi satmasına neden olur.

Çiftin arasındaki son bağ da Selahattin’in, Fatma’yı evin hizmetçisiyle aldatmasıyla tamamen kopacaktır. Üstelik Selahattin’in hizmetçiyle olan ilişkisinden iki tane de çocuğu olacaktır. Fatma Hanım, aldatılmanın etkisinden çıkamamışken dünyaya gelen çocukların varlığı ile bu evlilik kabusu dönecektir. Dolayısıyla evliliğinde genellikle edilgen konumda olan Fatma, ilk eylemini Selahattin’den ve hizmetçiden alamadığı intikamı onların çocuklarından alarak gerçekleştirir. Fatma, onların çocuklarını sürekli döverek kinini kusar. Bu olay üzerine Selahattin, çocuklarını Fatma’dan uzaklaştırmak ister. Ancak onun önceliği Fatma’dan korumak değil, ansiklopedisini yazmak olduğu için bunu başaramaz:

“Peki Fatma, diyordu, senin dediğin olsun, ama bu yaptığın insanlık değil, küçüğün bacağını kırmışsın, büyüğün nesi var anlayamadım, her yeri mosmor, şok geçirmiş olmalı, bütün bunlara ansiklopedim için katlanıyor ve onları o uzak köye yolluyorum” (Pamuk, 2018: 186).

Fatma Hanım’ın eşi tarafından aldatılması kendisinde derin yaralar açmış ve buhranlar yaşamasına neden olmuştur. Ömrü boyunca bu durumu atlatamayacak olan Fatma Hanım’ın duyguları, roman boyunca geriye dönüşlerle okuyucuya aktarılır:

“Evlilik döneminin travmatik izlerinin yarattığı kimlik krizi, ihtiyat Fatma’nın yaşlılık döneminde de peşini bırakmaz. Gerek ahlaksızlığı gerekse tanrıtanımazlığından dolayı nefret edip tiksindiği Selahattin, ölümünden sonra da onun peşini bırakmaz. Zamanla

Selahattin sadece sesiyle değil düşünceleriyle de Fatma'nın bölünmüş ve parçalanmış beninin bir parçasına dönüşür" (Kara, 2018: 119).

Selahattin, eşini hizmetçisi ile aldatmasının akabinde çocuk da yapınca Fatma Hanım ile aralarındaki iletişim bütünüyle kopmuştur. Artık aynı evde iki yabancı gibidirler. Selahattin bu durumu "Aramızda, evlilik denilen, o gülünç anlaşılmadan başka hiçbir şey kalmadı Fatma!" sözleriyle vurgular (Pamuk, 2018: 185). Buna rağmen yine de boşanmazlar ve Selahattin'in ölümüne kadar evlilikleri sürer. Bu bağlamda Fatma Hanım'ın evlilikteki edilgenliği eşini boşamamasıyla devam etmiştir. O; sinirini masum çocuklardan çıkarmış, bu çocukların sakat kalmasına sebep olmuştur.

Tarih doçenti olan Faruk da dedesi Selahattin gibi evliliğinde mutluluğu yakalayamamıştır. Ancak onun evliliğindeki mutsuzluğun sebebi, çocuğunun olmamasıdır. Faruk ve eşi Selma, çocuk sahibi olmayı istemelerine rağmen çocukları olmaz. Bunun üzerine Selma, doktora gitmek isteyince Faruk'un "doktor denen o hayvanları böyle bir şeye karıştırmayacağım" (Pamuk, 2018: 107) demesi üzerine bir müddet sonra ayrılacaklardır. Selma'nın, Faruk'tan ayrıldıktan sonra evlendiği kişiden çocuğu olacaktır. Bu durum Faruk'u derinden etkiler. Kendini alkole ve tarih araştırmalarına vererek eski eşini düşünmemeye çalışır, ancak aklına geldikçe tekrar dağılır:

"Tadını çıkara çıkara, ekmeğimi yağa banarak yemeğimi keyifle yedim, biramı içtim. Sonra birden karımı düşüneceğim tuttu ve hüznümlendim. Karımın yeni kocasından bir çocuğu olacağını düşünmek canımı sıkıyor" (Pamuk, 2018: 107).

*Veba Geceleri* romanındaki Kâmil ise eşine çok âşıktır ve onun ölümünden sonra derin bir yas tutar. Kâmil hamile olan eşini, annesine gönderdiği bir gün eşinin vebaya yakalanmasıyla birkaç gün içinde ölümü gerçekleşir. Zeynep'in ölümünün ardından Kâmil de vebaya yakalanır ve eşinin ölümünden dört gün sonra ölür. Hem doğmamış çocuğunu hem de âşık olduğu eşini kaybetmenin derin üzüntüsünü yaşar ve günlerce odasından çıkmaz, nitekim o da ölür. İki buçuk ay süren evlilikleri boyunca eşler birbirini çok sevmiştir ve aralarında herkesin hissettiği, gördüğü büyük bir aşk vardır. Çiftlerin birbirine karşı beslediği duygulara yakından tanık olanlardan biri de Pakize Sultan'dır:

"Pakize Sultan o ikisini altı yedi adım uzaktan gördü ve o ânı hiç unutmadı. Bütün hayatı saraylarda geçirmiş Pakize Sultan'a göre aşkın en büyük kanıtı kadınla erkeğin

duygularının olumlu ve anlayışlı olması kadar, derinliği ve hakikiliği idi. Ona göre Kolağası ile Zeynep'in arasında işte böyle yoğun bir yakınlık vardı. Besbelli Zeynep kırk beş günlük evliliği sırasında Kolağası Kâmil olmadan yaşayamayacağını anlamıştı" (Pamuk, 2021: 335).

Kısa süren evlilikleri boyunca karı koca mutlu, huzurlu, samimi bir evlilik hayatı yaşamıştır; birbirine gönülden bağlanmıştır:

"Sevişmek ve karı koca arkadaşlığı, daha önce bilmedikleri derin zevklerle mest etmişti onları. Birbirlerini seviyor ve bir yandan aralarında geliştirdikleri özel çocukluk diliyle ve 'çocuksu' bir şekilde şakalaşıp gülüşüyorlardı" (Pamuk, 2021: 255).

Kolağası Kâmil, Zeynep'in adadan gitmeyi istemesi üzerine onu İzmir'e kaçırmaya teşebbüsünde bulunmuş, adadan kaçıp gitmeyi en başından beri isteyen Zeynep'e, kaçma ânı geldiğinde kocasını bırakıp gitmek çok zor gelmiştir.

"Aslında memnun olduklarını birbirlerinin yüzünden anlıyorlardı. Uzun bir süre bekledikten sonra arka sokaklardan, hiç kimseye görünmeden Splendid'e geri döndüler. Kolağası yolda karsının elini tutarken Zeynep'in aslında mutlu olduğunu hissetti" (Pamuk, 2021: 255).

Zeynep'in, Kâmil ile evlenmesi annesinin yönlendirmesiyle gerçekleşir ve bu evlilikteki amacı, kendisi adadan götürebilecek birini bulmaktır. Ancak Zeynep, Kâmil'e âşık olmuş ve eşi olmadan hiçbir yere gidemeyeceğini anlamıştır. Veba korkusu ile geçen günlerde onlar, her şeye rağmen mutlu olmayı başarmışlardır. Dolayısıyla bu zor günlerde dahi birbirlerine olan ilgileri ve aşkları hiç eksilmemiştir.

Romanda birbirine âşık diğer çift ise Pakize Sultan ve Doktor Nuri'dir. II. Abdülhamit, yeğeni Pakize Sultan'ı evlendirmek için karantina uzmanı Doktor Nuri'yi seçer. Doktor Nuri'nin mesleğinde başarılı olmasının yanı sıra güzel bir geleceği olacağını düşündüğü için yeğenine onu uygun görmüştür. Doktor Nuri'nin muayene sırasında Pakize Sultan'ın odaya aniden girmesiyle ilk kez göz göze gelen çift, uzun uzun birbirlerine bakmışlardır. Pakize Sultan'ın amcasının uygun gördüğü bu damat adayı ile evlenmek istemesinin asıl sebebi onun başarılarıdır:

"Kocasının dünyadan kopuk, cahil ve tembel şehzadelerden biri 'gibi' olmasını Pakize Sultan özellikle istemiyordu. Bunun bir nedeni doktor kocasının karantina başarılarından ve onun uluslararası tıp camiasında az da olsa tanınıyor olmasından duyduğu gururdu" (Pamuk, 2021: 198).

Evliliklerinde mutlu olmalarının nedeni ise “Sevişmekten ve cinsellikten ikisinin de beklemedikleri kadar çok zevk almal[sıdır]” (Pamuk, 2021: 23). Hayatları boyunca birbirine destek olup ve ölene kadar ayrılmayan bir çift olarak yaşamışlardır. Minger’den ayrılıp Hong Kong’da yaşadıkları zaman birtakım zorluklarla karşılaşmışlar ancak yine de birbirlerine destek olmaktan vazgeçmemişlerdir. Biri kız diğeri erkek iki çocuk sahibi olan çiftin ilk ve son ayrılığı Doktor Nuri’nin ölümüyle gerçekleşmiştir.

Geleneksel kaidelerle örtülü ataerkil toplum yapısında çeşitli zorunluklara rağmen evlenen çift örneğini ise *Benim Adım Kırmızı* romanındaki Şeküre ve Kara çifti oluşturur. Kara, yirmi yıla yakın süredir Şeküre’ye âşıktır. Şeküre, onun aşkına karşılık vermez, üstelik Şeküre’nin babası da bu ilişkiyi onaylamayınca Kara şehri terk eder. Kara ise Şeküre için her şeyi yapmaya hazırdır. Kara’nın rüyalarında ve hayallerinde her daim Şeküre vardır:

“Gece vakti bir ara evlilik düşlerine kaptırdım kendimi. Hayalimde aşkımdan hiç şüphem yoktu, aşkımin karşılık gördüğünden de. Böylece büyük bir mutluluk içinde evleniyorduk biz, ama merdivenli bir evde hayallerimdeki mutluluk tuzla buz oluyordu: Doğru dürüst bir iş bulamıyor, karımla kavga edip söz geçiremiyordum” (Pamuk, 2018: 60).

Yıllar sonra şehre dönen Kara’nın hâlâ kendisine âşık olduğunu gören Şeküre, bu aşkı lehine çevirme isteğindedir. Ona göre Kara’nın aşkı evlilik isteğine dayanır, bu sebeple Kara’nın herkese âşık olabileceğine inanır.

Şeküre, Hasan ile Kara arasında kararsızlık yaşar. Çocuklarına baba ve kendine eş olarak Kara’yı uygun bulur, çünkü tüm nakkaşların içinde en çok Kara’yı beğenmektedir. “Çünkü beni herkesten çok seviyor o ve ruhunu tanıyorum” (Pamuk, 2018:153) diyen Şeküre, duygularından ziyade çıkarlarını ön planda tutar. Şeküre için âşık olduğu biriyle evlenmekten çok; kontrol altında tutabildiği, yönetebildiği biriyle birlikte olmak daha önemlidir. Hasan da Şeküre ile evlenmek ister. Şeküre başlarda Hasan’dan uzak durmaya çalışır, hatta Hasan’dan kaçarak babasının evine yerleşir. Hasan’ın Şeküre’nin peşini bırakmaması, Şeküre’ye devamlı mektup göndermesi Şeküre’nin fikirlerinin kısa süreliğine de olsa değişmesine sebep olur.

“Ama Ester şimdi onun çok para kazandığını söylüyor ve bunun yalan olmadığını Ester’in kalkan kaşlarından anlıyorum. Artık parası ve böylece kendine güveni olduğu



için, Hasan'ı itici yapan bütün o kötülüklerinin yok olduğunu ve beni ona çeken o karanlık, cin gibi, tuhaf yanının ortaya çıktığını düşünüyorum” (Pamuk, 2018: 153).

Bu sebeple bir süre Hasan da ilgisini çekmeye başlayacaktır:

“Kara da, Hasan da bana âşık oldukları için çok acılar çektiler. Kara on iki yıl uzaklara gitti, yok oldu küstü. Hasan her gün kenarlarına kuş ve ceylan resimleri nakşettiği mektuplar yolladı bana. O mektupları okuya okuya önce ondan korkmayı, sonra da onu merak etmeyi öğrendim” (Pamuk, 2018: 154).

Her ikisinin Şeküre'ye âşık olması Şeküre'nin kararsız kalmasına neden olur. Ancak ona göre evlenilecek en doğru kişi Kara'dır. Dolayısıyla duygularıyla değil aklıyla hareket eder. Kara, Şeküre'nin saydığı evlilik şartları ona olan aşkıdan kabul ederek evliliğe razı olur. Bu şartların en önemlisi Şeküre'nin babasının katilini bulmasıdır.

Bu bağlamda Şeküre hem kocasının kardeşi Hasan'dan kurtulmak hem de babasının ölümünün ardından yalnız kalmamak için çareyi Kara ile evlenmekte bulmuştur. Kara, Şeküre'nin babasının katilini bulduktan sonra evlenirler. Kara'nın hayalleri sonunda gerçek olacaktır. Ancak Kara, katili yakaladığı sırada boynundan yaralanır. “Kara'nın sağ omzu hep düşük, boynu da tuhaf bir şekilde eğri kal[ır]” (Pamuk, 2018: 435). Kara, hayal ettiği evliliğe ulaşmak için sakatlanır. Kara'nın bu yeni görüntüsü, Şeküre'nin gözüne bir kusur olarak yansıyacak, aslan gibi bir kocanın özlemine çektiğini dile getirecektir. Şeküre için her türlü fedakârlığı yapan Kara ise bu noktadan sonra hüznü ve mutsuz biri olarak yaşayacaktır. Şeküre de kocasının mutsuzluğunun daima farkında olacaktır:

“Nedeni ne olursa olsun, Kara hep hüznü kaldı. Çoğu zaman kederinin omzuyla hiç ilgisi olmadığını gördüğüm için, ruhunun gizli bir köşesinde, en mutlu sevişme anlarında bile onu efkârlandıran bir hüznü cini olduğuna inandım” (Pamuk, 2018: 435).

Dolayısıyla romanın başından sonuna kadar evliliğe dair her şeyin Şeküre'nin istediği gibi gittiğini şu cümleler açıklar niteliktedir: “Bizler, ben ve çocuklarım mutlu olduk, ama Kara olmadı” (Pamuk, 2018: 435). Kara ise rüyalarındaki evliliğe ulaşamaz ve Şeküre'yle yirmi altı yıllık evlilikleri günün birinde bir kuyunun başında kalpten ölmesiyle sona sona erer.

### 1.5. Geleneksel Ailede Otorite: Babanın İktidarı

Geleneksel ailede otorite, babanın üzerindedir. Çocuğun içinde yaşadığı ailedeki koşullar, karakterini ve geleceğini şekillendirir. Babalar, çocuklarının karakteri ve gelişimi üzerinde en büyük söz hakkına sahip kişilerdir. Bu nedenle geleneksel ailede çocuklar babanın otoritesinden çekinir. Romanlardaki babalardan bazıları kendi istediği yapılmadığında çocuğu ile arasında mesafe oluşur. Bu mesafe baba-çocuk arasındaki ilişkinin olumsuz yönde gelişmesine sebep olur.

*Sessiz Ev* romanındaki Doğan, babası Selâhattin'i birçok konuda rol model olarak alır. Annesi Fatma Hanım'a göre de Selâhattin, oğlunu kendisine benzettiği için Fatma Hanım eşinden nefret eder. Selâhattin'in hazırladığı "Doğu'daki bütün hayatı, bir hamlede, temelinden sarsacak" (Pamuk, 2018: 89) ansiklopediyi bitirmek için oğlu Doğan'a vakit ayırmaz. Zira onun aklındaki tek şey ansiklopediyi hazırlamaktır. Bu yüzden oğlunu ihmal eder, umursamaz: "Cumartesi öğleden sonraları geç gelirdin, sarhoş baban istasyona seni almaya gitmezdi" (Pamuk, 2018:62). Bununla birlikte Selâhattin'in oğluyla ilgilenmemesine rağmen Doğan'ın babasına olan zaafı her zaman devam edecektir. Babasını örnek alarak onun hazırladığı ansiklopedi gibi o da bir kitap yazmak ister. Dahası babasının yıllar önce yazdığı bu ansiklopediye ulaşamayınca annesine çok kızar. "Yırttın, yaktın, attın değil mi? Ağlamaya başlar. Az sonra rakıya sarılır. Ben de yazacağım, ben de babam gibi" (Pamuk, 2018: 181) şeklindeki ifadesi babasını örnek aldığını ve onun gibi olmak istediğini gösterir. Doğan'ın babası ile ilişkisi iyi olmamasına rağmen babasını örnek alacak davranışlar sergilediği görülür. Bunda babasını rol model olarak görmesinin etkisi olduğu kadar gen aktarımının ve babasından aldığı eğitimin de etkisi vardır. Doğan da babası gibi araştırmayı seven ve bilimle meraklı, algısı açık biridir. Bunun yanında babasına bu kadar benzemesi annesini rahatsız eder çünkü Doğan da babası gibi alkol kullanır ve yine babası gibi odasına kapanarak saatlerce kitabıyla uğraşır. Roman boyunca annesi Fatma Hanım, oğlunun babasına olan benzerliğini her defasında vurgular:

"Kafam işlemeyeceğine öleyim daha iyi, anne düşünmeden yaşayamam ben ve Büyükhanım bu düşünmek değil yavrum, yalnızca hüznlenmek dedi, ama birbirlerini dinlemeyi unutmışlardı artık. Sonra Doğan Bey, o mektupları yaza yaza öldü. Ağzından kan geliyordu babası gibi, belli ki midesinden..." (Pamuk, 2018: 49).

Babasının izinden giderek onun işlerini sürdürmek isteyen diğer karakter de *Cevdet Bey ve Oğulları* romanındaki Osman'dır. Babasından kalan işi kendine meslek

edinmiştir. Hem aile içi ilişkilerde hem de iş hayatında babasının izinden giderek Cevdet Bey'in ölümünden sonra onun yerine geçmiştir ve bu durumu şöyle ifade eder: “Çünkü babam sağken çok çalıştım. O öldükten sonra daha da çok çalışmaya başladım. Ailenin bütün yükü benim omuzlarımda!” (Pamuk, 2019: 288). Babasına karşı saygılı olan Osman, babasının hayatta olduğu süre boyunca davranışlarına dikkat etmiş fakat babası öldükten sonra yasak bir ilişkiye başlamıştır. Babasının otoritesini üzerinde hissettiğinden babası hayattayken eşini aldatamaya yeltenmez. Babası öldükten sonra da onun geçmişteki otoritesini temsil eden duvardaki resmine bakarak kendi kendine konuşur. Bu konuşma, esasında babasının otoritesine karşı gelerek yaptığı hatalar yüzünden bir tür günah çıkarmadır. Hayatta olsaydı Cevdet Bey'in oğlunun ihanetine asla göz yummayacağını bilir. Ayrıca Osman, oğluna babasının ismini vererek de babasına olan sevgisini ve saygısını kanıtlamıştır.

Osman'ın kardeşi Refik'in babası ile ilişkisi Osman'dan daha farklıdır. Mühendis olmayı isterken babasının isteği üzerine onun yanında tüccarlık yerine yapmak Refik'i mutsuz eder, ancak evin babasının otoritesine karşı gelmemeyi tercih ederek bu duruma sesini çıkarmaz. Refik, babasının nasihatlerini dinlemek zorunda kaldığı için kendi istediklerini yapamadığından bir süre mutsuz bir yaşantı sürdürür. Cevdet Bey, oğluna devamlı evliliğini ve işini hatırlatarak onu bunaltır. Refik bekâr arkadaşları ile gezdiği zaman oğluna ikazlarda bulunmayı da ihmal etmez: “Tabii, sen kalacaksın. Sen evlisin artık” (Pamuk, 2019: 114). Babası söylemleriyle Refik'i adeta zincir altında tutarak hapsetmiştir. Bu yüzden babasının ölümünden sonra Refik, kendini daha özgür hissederek tasarladığı şeyleri hayata geçirmeye başlar. Babası söylemleriyle Refik'i adeta zincir altında tutarak hapsetmiştir. Babası hayatta olduğu sürece onun istediği gibi davranmış ve yaşamıştır. Nitekim babasının iktidarı sona erdiği andan itibaren öteden beri kafasında kurduğu üzere kendini keşfetme macerasına atılacaktır. Böylece babasının ölümünden önce ve sonra olmak üzere Refik'e ait iki farklı kişiliğin romanda yer aldığı görülür.

Bu romanda babanın, erkek çocuklarıyla ilişkisi gibi kız çocuklarıyla ilişkisinin de baba-çocuk bağlamında değerlendirilmesi gerekir. *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında, babası ile ilişkisi iyi olan tek kişi Cevdet Bey'in kızı Ayşe'dir. Ayşe'nin annesi Nigân Hanım'a nispeten babasıyla ilişkisi daha güzeldir. Ayşe, annesiyle devamlı çatışırken babası kızını anlamaya çalışır. “Canım bırak, karışma, nasıl isterse

öyle yapsın” (Pamuk, 2019:99) diyerek kızına karşı hoşgörölü yaklaşır. Geleneksel ailede kız çocuklarına söz hakkı fazla düşmezken Cevdet Bey kızına karşı her zaman anlayışlı davranmış ve onu, bir birey olarak kabul edip kararlarına saygı duymuştur. Aynı tavrı erkek çocukları için göstermezken kızına karşı daima devamlı tutum izlemiştir. Nigân Hanım’a göre ise Ayşe’nin şımarık olmasının sebebi babasının tavrıdır:

“Cevdet Bey’di bu. Akşamları işinden geldikten sonra kızını öpen bir babaydı: kızına kendisini sevdirmesini bilen, ama bunun nelere patladığını düşünmeyen sorumsuz bir erkek! Nigân Hanım kocasına yüzünü buruşturmakla yetindi. Bu küçük yüz hareketinin, ‘Ben terbiye ediyorum, sen şımartıyorsun!’ anlamına geldiğini herkes biliyordu” (Pamuk, 2019: 99).

Cevdet Bey’e göre kızı Ayşe çok narindir ve bu yüzden kızının üzülmekten ve kırılmasından çekinir. Nigân Hanım, kızını evlendirme fikrini söylediği zaman Cevdet Bey’den tepki vereceğini de bilir. Nitekim Ayşe, babasının gözünde küçük bir kız çocuğudur. Kızının evlilik yaşının geldiğini kabullenmek istemez.

Romanda kızına karşı çok anlayışlı olan diğer baba Muhtar’dır. Eşinin ölümünden sonra kızının mutlu olması için elinden geleni yapan Muhtar, kızıyla birlikte yaşarlar. Nazlı, nişanlandığı zaman Muhtar, “Korkuyorsun ha? Korkmaz! Ben varken kimse seni mutsuz edemez, anladın mı?” (Pamuk, 2019: 402) şeklinde konuşarak kızına destek verir. Her koşulda kızının yanında olacağını ona devamlı hatırlatır. Ömer’in kızını üzdüğünü gördüğü zaman çok sinirlenir, tavrını ortaya koyar: “Kızımın mutsuz olmaması için her şeyi yapacağım. Kızım mutsuz olmasın diye o herifle kavga etmeye hazırım!” (Pamuk, 2019: 404). Bu sebeple Ömer’in kızıyla görüşmesini istemez.

Baba-oğul ilişkisinin kötü olduğu diğer roman ise *Kara Kitap*’tır. Melih ile Celâl’in arasında sıkıntılı bir ilişki söz konusudur. Melih, ailesini bırakıp başka biriyle evlenmiştir. Bu yüzden Celâl küçüklüğünden itibaren babasız büyümüştür. Celâl, babaannesinin ısrarıyla aile apartmanının çatı katına yerleşir ve böylece tüm aileyle aynı mekânı paylaşmaya başlar. Bu apartmanda Celâl ile babası Melih Bey yabancı gibidirler. Babası, oğlu için “[a]klını başına toplayamayacak” (Pamuk, 2018: 33) biri olduğunu düşünür. Oğluya ilgili meseleleri ciddiye almaz, oğlunu küçümser ve hatta ondan utanır:

“Bu askeri darbeden sonra kurulacak Alaturka Bolşevik Yeniçeri nizamında hariciye vekili ya da Paris sefiri olacaksın diye verilen söze kandığı için, evde kendi kendine Fransızca çalışmaya başlamış. Bu hiç tutmayacak ihtilâl duası, gençliğinde it kopukla düşüp kalktığı için bir yabancı dil bile öğrenemeyen oğlumun hiç olmazsa Fransızcasına yarayacak diye başta sevinmedim bile değil. Ama işi azıtınca Rüya’nın onu görmesine izin vermedim” (Pamuk, 2018: 39).

Kızı Rüya’yı kendisine benzettiğı için de oğluna çok kızar. Melih Bey’in bu noktada iki çocuğı arasında yaptığı ayırım göze çarpmaktadır. Bu yüzden kızının Celâl ile aynı şeyleri düşünmesini bile kabul edemez. “Türk milletini ve ordusunu kandıramayınca kız kardeşini kandırdı. Rüya böyle anarşist oldu” (Pamuk, 2018: 39) diyen Melih Bey, oğlundan şikâyet ederek oğlunun Galip olmasını istediğini her seferinde dile getirir. Zira o, “Galip gibi akli başında, olgun, sakın...” (Pamuk, 2018: 41) oğlu olmasını istemiştir. Melih Bey’in Celâl’e olan tavırları onun babasından daha çok uzaklaşmasına sebep olur:

“Melih Amca’ya göre, ellibeş yaşındaki oğlu da, işte tam bu düşüncede olduğu için yetmişbeş yaşındaki babasını aramıyor, İstanbul’da hangi apartman dairesinde kaldığını kimseye söylemiyor, yalnız babası değil, aileden kimse, -her zaman onu ilk affeden Hâle Halası bile- kendini ulaşamasın diye, numarasını herkesten sakladığı telefonlarını bir de fişten çekiyordu. Galip, Melih Amca’nın gözlerinde kederden değil, alışkanlıktan da olsa, birkaç sahte gözyaşının belireceğini düşünerek korktu” (Pamuk, 2018: 40).

Bununla birlikte Rüya’nın ve Celâl’in aynı anda ölümü Melih Bey’i sarsacaktır. Çünkü o, ne kadar şikâyet etse de Celâl’i sevmiş, oğlu olarak kabul etmiştir. “Oysa babası, onu da Rüya kadar sevmiştir. Şimdi hiçbir evladı yoktu artık. Hayır; tek evladı Galip’ti şimdi” (Pamuk, 2018: 404). Celâl ile aralarında iletişim olmasa da Rüya ile aynı anda öldürölmesi Melih Bey’de şaşkınlık ve kızgınlık yaratacaktır. Artık ikisinin de hayatta olmadığını bilmek onu çok üzecek ve iki çocuğunu kaybetmiş bir baba olarak yaşamak onu yıpratacaktır.

Bununla birlikte romanda Melih Bey’in kızıyla ilişkisi de iyi değildir. Melih, oğlu Celâl’in siyasi görüşü ve yaşayış biçimiyle kızı Rüya’yı olumsuz yönde etkilediğini düşündüğü için Celâl’e olduğu kadar kızına da kızgındır. Bu yüzden görüşmelerine izin vermez. Melih Bey kızının, Celâl’in izinden gitmesine tepki verse de Rüya, Celâl ile görüşmeye devam eder. Nitekim Melih bu konuda haklı çıkar, çünkü Celâl ile Rüya birlikte ölü bulunurlar ve Melih her iki çocuğunu da kaybeder.

## 1.6. Geleneksel Ailede Babanın Gölgesinde Kalan İlişkiler: Anne-Oğul ve Anne-Kız

Romanlarda erkek karakterlerin sayıca fazla olmasından dolayı kadın karakterlere daha az yer ayrılmıştır. Bu yüzden anne-kız bağlamında incelenecek kişilerin de sayısı azdır. Dahası geleneksel ailede modelinde hâkimiyetin babada olması sebebiyle kadınların fikirleri ikinci planda kalır. Bununla birlikte kız çocuğu ile ilişki kurma bakımından anne, babaya göre daha etkindir. Pamuk'un romanlarında yer alan geleneksel ailelerde de anneler kızlarını yönetmeye çalışır ve istediklerini kızlarına yaptıramadığında kızlarıyla anneleri arasında çatışmalar olur. Bu durum da anne-kız ilişkisini olumsuz yönde ilerlemesine sebebiyet verir. Yazarın bazı romanlarında ise annelerle kızların, ataerkil aile içinde birbirlerini sığınacak bir liman olarak görmeleri sebebiyle sağlam ilişkiler kurduğu söylenebilir.

*Cevdet Bey ve Oğulları* romanında Nigân Hanım, paşa konağında gördüğü terbiyeyle kızını yetiştirmeye çalışır, bu sebeple kızıyla sürekli tartışır. Bu tartışmaların asıl nedeni aralarındaki kuşak farkıdır. Nigân Hanım, kendi yaşadığı dönemin şartlarıyla hareket ederek kızını büyütür. Kızına sert tavırlar gösterdiği için de aralarında iletişim problemi olur. Ayşe, Nigân Hanım'ın istediği küçük bir şeyi yerine getirmediği zaman aralarında tartışma çıkar ve sesler yükselir. Ayşe'nin yaptığı herhangi bir şeyde "[h]er zamanki gibi, gene annesinin canını sıkacak bir tatsızlık bul[ur]" (Pamuk, 2019: 232) Ayşe de annesinin onu sürekli yönlendirmesinden duyduğu rahatsızlığı genellikle memnuniyetsiz ya da sessiz tavırlarıyla gösterir. Bu durum Nigân Hanım'ı daha çok kızdırır. Ayşe tabağındaki yemeği yemediğinden bile Nigân Hanım, kızına hemen sinirlenmektedir:

"Nigân Hanım, yanında oturan kızının tabağını önüne çekti ve et parçalarının üzerindeki yağları kesip ayırmaya, tabağın orasına burasına dağıtılmış pirinç tanelerini bir köşede toplamaya başladı. 'Her zaman böyle!' diye düşünüyordu. 'Her zaman bu kız bana günümü zehir edecek!'" (Pamuk, 2019: 99).

Kızının alacağı eğitimden evleneceği kişiye kadar her şeye müdahale eden bir annedir: "Ben olmasaydım bu kız piyanoyu bile öğrenemezdi!" (Pamuk, 2019: 99). Ayşe ile Cevdet Bey'in ilişkisi daha iyi olduğu için Nigân Hanım, kızını kendisinin terbiye ettiğini, ancak babasının şımarttığını düşünür. Bu sebeple Ayşe, babasının ölümünden sonra kendi dünyasına çekilmiştir ve annesi de bu durumun farkındadır. Yine de kızının üzerine gitmekten vazgeçmez ve sürekli tartışırlar.

Ayşe, yaşadığı çağa ayak uydurmaya çalışan ve çevresinde yaşananların bilincinde olan bir gençtir. Nigân Hanım'ın, piyano dersi çıkışlarında onu Beyoğlu'na almaya gelmesine bir süre sonra karşı çıkar ve annesinin kendisini almasını istemez:

“Ayşe bu kararı aldirtana kadar evin içinde uzun ve sessiz bir savaş olmuş, sonunda Nigân Hanım kızının hiçbir zaman istediği kız olmayacağını, kendisinin de bu çileli hayattan usandığını gösteren bir dudak büküşü ve bıkkınlık hareketiyle konuyu kapatmıştı” (Pamuk, 2019: 272).

Annesinin istediği gibi biri olmayacağını bu şekilde ona başkaldırarak gösterir. Ayşe'nin ders çıkışlarında keman hocasıyla birlikte yürüdüğünü gören ağabeyi Osman, evde kavga çıkarır. Bunun üzerine annesi Nigân Hanım, Ayşe'ye bağırmaya başlar ve kavga ederler. Dahası Nigân Hanım, kızını keman hocasından uzak tutmak için Avrupa'ya göndermeye karar verir ve aile büyükleri Ayşe'yi teyzesinin yanına İsviçre'ye gönderirler. Kızını keman hocasıyla düşündükçe gerilen Nigân Hanım, onu gönderince rahat bir nefes alır.

“Nigân Hanım Ayşe'yi hatırladı. Onu İsviçre'ye yollamak için çektiği sıkıntıları, kızının düşüncesizliklerini aklından geçirdi. Korkuyla, ‘Keman çalan bir oğlanla!’ diye mırıldandı. Sonra bu konuya denk düşen o çok yaygın atasözünü hatırladı: ‘Zaten tam davulcuya ya da zurnacıya varacak kafada bir kız o!’ Ama tatsız şeyleri düşünmek istemiyordu. Zaten kızı da İsviçre'ye yollamışlardı. Terbiyeli, kibar, efendi bir çocuktu şu Remzi. Belki biraz şişmandı, elleri kolları gibi kafatası da ağır işliyordu, ama keman çalan bir öğretmen çocuğundan her zaman daha iyiydi” (Pamuk, 2019: 318-319).

Nigân Hanım, kızının ne düşündüğünü ve hissettiğini önemsemeden onu İsviçre'ye göndermiş ve bu konuyla ilgili Ayşe'nin fikrini almamıştır. Aynı şekilde o, kızını kendi istediği biriyle tanıştırtarak evlendirecektir. Nitekim doğrudan evlendirmek yerine önce Ayşe ile Remzi'nin İsviçre'de tanışmalarını ve birbirlerine ısınmalarını sağlamış, esasında Ayşe'yi bunun için yurt dışına göndermiştir. Ayşe, İsviçre'ye önce gitmek istememiş ancak annesinin zorlamaları sonucunda gitmek zorunda kalmıştır. İsviçre'deyken zaman içinde Remzi'ye ısınacaktır. Ayşe, İsviçre'den döndüğünde Remzi'den çok iyi bir çocuk olarak bahsedecektir. “Hep benim iyiliğimi istiyor. Hep beni düşünüyor. Tam bir centilmen. Kibar! Eli açık. Dürüst. Ah, işte anneme bak. Suratını asmış beni bekliyor” (Pamuk, 2019: 339). Dolayısıyla Nigân Hanım'ın kızıyla ilgili tasarladığı evlilik fikri gerçekleşir. Bununla birlikte romanda Ayşe'nin annesiyle ilgili düşüncelerine çok az yer verilmiştir. Genel olarak anne-kız iletişimleri zayıftır, ilişkilerinde sohbet ve samimiyet yoktur. Anne-kız arasında sürekli bir çekişme vardır. Her ikisi de kendi istediği şeyin gerçekleşmesi

için devamlı çatışma hâlidir. Nitekim hem Ayşe'nin hem de Nigân Hanım'ın tek ortak isteği Remzi olur. Ayşe, annesinin zorlaması sonucu Remzi'yle tanışmış olsa da annesinin sayesinde mutluluğu yakalar.

*Cevdet Bey ve Oğulları* romanında Nigân Hanım'ın çocuklarıyla arasında olan kuşak farkı, onlarla kurduğu ilişkiyi etkilemede önemli pay sahibidir. Kızı Ayşe'yi yetiştirirken yaşadığı bocalama, oğulları Osman ve Refik'le kurduğu ilişkide de görülür. Nigân Hanım, büyük bir ailesi olduğu için her zaman gururlanmasına rağmen kızıyla olduğu gibi oğullarıyla da yakın bir ilişki kuramamıştır. Nigân Hanım, kızını olduğu gibi oğullarını da paşa konağında kendi yetiştirdiği şekilde yetiştirmek ister. Nitekim annenin bu tavrı çocuklarıyla arasındaki ilişkinin zayıf olmasının temek sebebidir. Büyük oğlu Osman'ın bazı çıkışları Nigân Hanım'ın paşa konağındaki erkekleri hatırlattığı için annesi olarak oğluyla gurur duyar. Bilhassa Osman'ın ailesine karşı sahiplenici tavrı annesinin çok hoşuna gider. Çocuklarının Cevdet Bey'e ve kendisine benzemesinden memnundur. Dahası oğlu Osman'ın babasından daha kararlı olduğunu düşünür. Küçük oğlu Refik'in de kimi zaman kendisine benzediğini düşünür: “Küçük oğlum her zaman, her şeye karşı meraklı olmuştur. Bu merakı benden aldı!” (Pamuk, 2019: 96). Bununla birlikte Refik'in maceraperest tavrı zaman zaman ailesiyle arasının bozulmasına neden olur. Bu sebepten ötürü de anne-oğul arasında anlaşmazlıklar yaşanır. Nigân Hanım, çocuklarının devamlı etrafında olmasından ve aynı evin içinde onlarla yaşamaktan keyif alır. Günün birinde Osman ve Refik oturdukları evi yıktırıp apartmana taşınarak ayrı dairelere geçme fikrini ortaya atınca Nigân Hanım çocuklarına çok kızar. Bu konu evde anne ve oğulları arasında tartışmalara neden olur:

“Onun düşüncesini, kendi düşüncemi kaç kere söyleyeceğim... Bir evde hep birlikte oturulup hep birlikte yaşanır, herkes birbiriyle ilgilenir. Benim ailem büyük evlerde oturmuştur... Üst üste kutularda değil. Herkes birbiriyle ilgilenmeli, herkes birbirini sevmeli, kimsenin hayatı ötekinden gizlenmemeli... Doğrusu budur! Eğer, Allah korusun, bir gün birbirimizden koparsak, o zaman ben ayrı kutulara taşınmak değil, birbirimizle ilgilenmemizi isteyeceğim. Doğrusu budur!” (Pamuk, 2019: 431).

Apartmana taşınma fikrinde Refik'in amacı kendi evinde, özgürse yaşamak iken Osman'ın amacı ise tamamen ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Bununla birlikte ev içinde zaman zaman anlaşmazlıklar yaşansa da Nigân Hanım, oğullarından ayrı yaşamak istememektedir. Nigân Hanım, sert tavrını ortaya koysa da Osman ve



Refik annelerini dinlemezler. Nigân Hanım, apartman hayatına geçince birlik ve beraberliğin bozulacağını düşünür, nitekim bu düşüncesi gerçekleşir.

Anne-çocuk ilişkisi bağlamında *Vebe Geceleri* romanında da bakmak gerekir. Romanda da annesiyle iyi bir ilişki kuran Mîna karakteri anlatılır. Küçüklüğünden beri Mîna ve annesiyle güzel vakit geçirir. Anne-kız alışveriş yaparlar, dondurma yerler, kitapçıları dolaşırlar ve denize giderek devamlı birlikte olurlar. Annesi, Mîna'nın kişisel gelişimine de destek sağlar. Kızının eğitimini önemseyen anne; Mîna'nın Mingerce, İngilizce ve Fransızca öğrenmesinde pay sahibidir.

Çocuklarıyla iyi anlaşılan ve onlar için özverili davranan anne figürüne Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* romanındaki Şeküre karakteri örnek olarak verilebilir. Eşinin sefere gittikten sonra dönmeyince ve kayın biraderi Hasan da kendisini taciz edince Şeküre iki çocuğuyla babasının evine sığınır. Nitekim babasının öldürülmesi sonucunda yalnız kalan Şeküre, ikinci evliliği çocukları Orhan ve Şevket'in babasız kalmaması için yapmak ister. Bu yüzden oğlu Orhan'a "Baba ister misin?" diye sorarak oğlunun ne düşündüğünü öğrenmeye çalışır. Şevket ve Orhan anlaşılamadığı zaman Şeküre genellikle oğlu Orhan'ın tarafını tutar gibi görünür. Küçük oğlu Orhan'a karşı daha yumuşak davranırken büyük oğlu Şevket'e karşı daha sert yaklaşır. Şevket, küçük kardeşine göre daha huysuzdur ve annesini sürekli sinirlendirecek bir şeyler söyler, bu sebepten ötürü annesinden en çok dayak yiyen Şevket olur. Şeküre, Orhan'dan bir şey isteyeceği zaman ona güzel şeyler söylerken Şevket hakkında da olumsuz cümleler sarf eder:

"Şevket mutfakta atıştırırken biz Orhan ile yukarı çıktık. Önce kucağıma aldım, boynunu öptüm.

Ter içinde kalmışsın,' dedim. 'Burana ne oldu?'

'Şevket amcamın kızıl kılıcı diye vurdu.'

'Morarmış,' dedim, dokundum. 'Acıyor mu? Bu Şevket ne düşüncesiz. Bak sana ne diyeceğim. Sen çok akıllısın, incessin. Senden bir şey isteyeceğim. Yaparsan Şevket'e de, kimseye de vermeyeceğim bir sır vereceğim sana.'

(...)

'Çok akıllısın, çok güzelsin sen. Şevket huysuz. O annesine el bile kaldırır' " (Pamuk, 2018: 156-157).

Bununla birlikte aralarında bir yaş olan Şevket ile Orhan sürekli kavga ettiği için Şeküre hangi çocuğuyla yalnız kalırsa kalsın birini, diğerine kötüleyerek ortalığı sakinleştirmeye ve kavgayı bastırmaya çalışır. Böylece hangisine ihtiyaç duyarsa konuşmasını da ona göre şekillendirir. Orhan’a karşı yaptığı konuşmayı, Şevket’ten bir şey isteyeceği zaman da bu kez aynı tavrı ve üslupla Şevket’e yöneltir:

“Elleri leş kokuyordu, ama ses etmedim. Başını göğsüme bastırarak iyice sarıldım ona. Biraz sonra ısındı da, keyiften tatlı tatlı hırıldayan bir kedi gibi koyuverdi kendini.

‘Anneyi çok çok seviyor musun bakalım.’

‘Mmmhmmm.’

‘Herkesten çok mu?’

‘Evet.’

‘O zaman ben de sana bir şey söyleyeceğim,’ dedim sır verir gibi. Ama kimseye söylemeyeceksin, olur mu? ‘Kulağına fısıldadım: ‘Ben de seni herkesten çok seviyorum, anladın mı?’

‘Orhan’dan da mı çok?’

‘Orhan’dan da çok. Orhan da küçük, kuş gibi bir şey, hiçbir şey anlamıyor. Sen daha akıllısın, anlıyorsun.’ Saçlarını koklaya koklaya öptüm. ‘Onun için şimdi sende bir şey isteyeceğim” (Pamuk, 2018: 154).

Şeküre, çocukları için her şeyi yapmaya hazırdır. Kendisi için bir hayat arkadaşı istemekten ziyade; çocuklarının yetim kalmaması için onları sevecek ve koruyacak bir baba arayışındadır. Kara ile evlenmesi de bu amaca dayanmaktadır.

Anneyle kurulan ilişki bağlamında *Sessiz Ev*’e de bakmak gerekir. *Sessiz Ev*’deki Doğan, annesinin sözünü dinlemeyen, başına buyruk bir roman karakteridir. Diğer başlıklarda da anlatıldığı üzere Fatma Hanım ile babası Selâhattin’in iletişimleri zayıftır ve eşler birbiriyle anlaşılamaz, çünkü Selahattin’in düşünce ve yaşayış tarzı Fatma Hanım’a uygun değildir. Bundan dolayı oğlu Doğan’ın babasına benzemesini istemez. Oğlunun babasını rol model almasından korktuğu için de Doğan’ı yatılı okula verir. Bununla birlikte Doğan, annesinin verdiği hiçbir nasihati dinlemeyince Fatma Hanım büyük bir hayal kırıklığı yaşar:

“Doğan’ım, ben sana hayatta yapacağın en son iş babana uymaktır diye kaç kere, kaç kere söylemedim mi, onu görüp kendine örnek almayasın diye, kaç kere söylemedim mi, onu görüp kendine örnek almayasın diye ben seni yatılı okullara yollamadım mı,

yavrum, hem artık hiç paramız kalmamışken, o yıllarda yalnız rahmetli dedenin ve anneannenin bana çeyiz olarak verdiği kutudaki yüzükleri pırlantalar, elmaslarla evi ayakta tuttuğumuzu ben senden saklayıp en iyi okullara göndermedim mi... Oğlum hiç olmazsa Fransız mektebinde okuyor diye avunurken bir gün baktım, aa sen de onlar gibi mühendis ya da tüccar olacağına neden oraya yazıldın, politikacı mı olacaksın, biliyorum, istesen başbakan bile olursun, ama yazık değil mi senin gibi birine... Ben tıpkı babası gibi dertli aşağı yukarı yürümeyi de hemen öğrenmiş bile, bal bu yaşta sigara da içiyorsun... (Pamuk, 2018: 62-63).

Fatma Hanım, oğlu Doğan için çok fedakârlık yapmıştır, ancak oğlunu babasının gittiği yoldan döndürememiştir. Ölene kadar da bunun pişmanlığını, üzüntüsünü yaşamış ve bu yüzden eşinden her gün daha çok nefret etmiştir. Doğan da babası gibi annesinden maddi anlamda faydalanmıştır. Annesi, onun üzerine titrerken Doğan hiçbir zaman annesinin tarafında olmamış, annesinin kendisini asla anlamadığını düşünmüştür:

“İstanbul’a git gez, eğlen kızlarla dolaş da düşünme açıl diye babana göstermeden pembe incilerimi verip, al, İstanbul’a götür sat da eğlen... Kaymakamlıktan ayrılma, bak valilik sıran geliyormuş oğlum, demedim mi, hayır anne, dayanamıyorum artık, hepsi iğrenç, çirkin anne, vah zavallı yavrum benim, sen niye ötekiler gibi işinle evin arasında gidip gelmiyorsun... (Pamuk, 2018: 63).

Doğan, annesinin kendisi için yaptığı fedakârlıkları görmezden gelerek annesinin imkânlarını sonuna kadar kullanırken hiçbir zaman annesinin sözünü dinlememiştir. Dahası annesinin tüm tepkilerine rağmen babasının hizmetçisinden olan çocuklarına sahip çıkıp her zaman onlara destek olmuştur:

“Doğan’ıma pembe incilerimi verdim, satıp İstanbul’da eğlenmesini söyledim. Eğlenmedi; beni suçlamak daha kolay olmalıydı. Bunun üzerine, anaları köyde ölen piçleri gitti buldu, köyden getirdi, evimize yerleştirdi” (Pamuk, 2018: 90).

Bu durum annesi Fatma Hanım’ı daha çok sinirlendirmiştir. Doğan’ın kardeşlerine yakınlık göstermesi annesiyle arasında uçurumlar açar. Doğan ise annesiyle babasının günahları ve suçları yüzünden vicdan azabı çekmemek için kardeşlerine destek olmaya çalışmaktadır. Nitekim Fatma Hanım, oğluna çok kızsada onun bir melek kadar saf olduğuna inandığından kandırıldığını düşünür.

Doğan’ın huy olarak babasına benzemesi anne-oğul arasındaki gerilimin temel sebebidir. “Sen baban gibi otur odanda, saçmalıklarını yaz” (Pamuk, 2018: 227) diyerek oğluna çıkışan Fatma Hanım; eşine ömrü boyunca saygı duymamış, oğlu da eşine benzediği için onu da saymamaya başlamıştır. Nitekim Doğan, babasının izinden

gidip onu örnek almaya çalışı. Doğan'ın, annesinden babasının yazdığı kitabı istemesi de bu yüzdendir, ancak annesi oğlunu duymazdan gelir:

“Anne, babamın yazdığı yazılar nerede? Ben işitmiyorum seni yavrum. Hani yıllarca yazdığı yazılar nerede? Ben işitmiyorum seni yavrum. Hani yıllarca yazdı ya, nerede anne onlar? İşitmiyorum çocuğum. Babamın yarım kalmış ansiklopedisi diyorum, canım? İşitmiyorum. Belki bir değeri vardır, babam onlara bütün ömrünü verdi, çok merak ediyorum anne, hadi ver onları bana. İşitmiyorum evladım... Ne yaptın, ah anne, kâğıtlar, kitapları yoksa attın mı? Sustum. Yırttın, yaktın, attın değil mi? Ağlamaya başlar. Az sonra rakıya sarılır. Ben de yazacağım, ben de babam gibi...” (Pamuk, 2018: 180-181).

Doğan'ın düşüncelerinden ve davranışlarından dolayı annesi daima hayal kırıklığına uğrar. Oğlunun, nefret ettiği kocasına benzemesi hayatının en büyük yıkımı olur.

### **1.7. Değişimin İlk Yansımaları: Geleneksel Ailenin Çözülmesi**

Orhan Pamuk'un romanlarında geleneksel aile hayatının zaman içerisinde deforme olduğu ve aile bireylerinin geniş aileden ayrılmasıyla kendi çekirdek ailelerini kurduğu görülür. Bu bağlamda bir çatı altında yaşayan aile bireylerinin mekânsal olarak ayrılmasıyla başlayan süreç, ailenin dağılması ve çözülmesi ile devam etmektedir. Yine çözülmenin sebepleri arasında aile bireylerinin hayat tarzlarının kuşaktan kuşağa değişimi vardır. Hayata farklı bakmak, zamanı farklı geçirmek ve farklı alışkanlıklara sahip olmak geleneksel aile içerisinde kopuşlara sebep olur.

Aile bireylerinin geniş aileden çekirdek aileye geçişi birbirlerine karşı davranışlarını da etkilemiştir. Geniş aile düzenine alışkın aile büyüklerinin, ailenin zaman içerisinde çekirdek aileye dönüşmesiyle düzenleri bozmuş, bu yüzden aile içinde çözümler görülmeye başlanmıştır. Bu noktada *Cevdet Bey ve Oğulları* örnek olarak verilebilir. Romanda, yazar bir ailenin üç kuşağını ele alırken geniş aile modelinden çekirdek aile modeline geçişi verir ve Türkiye'nin modernleşme sürecini konak hayatından apartman hayatına geçişle birlikte özetlemiş olur. Işıkçı Ailesi'nin 33 yıl boyunca bir arada yaşadıkları geniş aile düzeni otorite konumundaki Cevdet Bey'in ölümüyle sona erecektir. Eşinin ölümünden sonra birinci nesilden geriye sadece Nigân Hanım kalır. Babalarının yokluğuyla otorite boşluğundan faydalanan Cevdet Bey'in oğulları, ailenin sembolü konağı yıktırıp yerine apartman yaptırmak

isterler. Babanın yerini doldurmaya çalışan anne, çocuklarının bu fikrine karşı çıkar. Çünkü bunun, aile içinde çözülmeye sebep olacağını düşünür:

“Bir evde hep birlikte oturulup, hep birlikte yaşanır, herkes birbiriyle ilgilenir... Benim ailem büyük evlerde oturmuştur... Üst üste kutularda değil. Herkes birbiriyle ilgilenmeli, herkes birbirini sevmeli, kimsenin hayatı ötekenden gizlenmemeli... Doğrusu budur! Eğer, Allah korusun, bir gün birbirimizden koparsak, o zaman ben ayrı kutulara taşınmak değil, birbirimizle ilgilenmemizi isteyeceğim. Doğru olan budur!” (Pamuk, 2019: 431).

Dolayısıyla aile içindeki ilk çözülme Refik tarafından gerçekleştirilir. Refik, evliliğinin kötü gittiği dönemde evliliğinin kurtulması için çareyi aile evinden taşınmak olarak görür. Ona göre hep birlikte, kalabalık bir şekilde yaşamak evliliğini olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple eşiyle bir apartman dairesine yerleşmeyi aklına koyar. Bu isteğini de ev halkıyla paylaşır. Ağabeyi Osman da kardeşini bu konuyla ilgili destekler. Onun da aklında oturdukları konağı yıktırıp apartman yaptırma fikri vardır. Nitekim Nigân Hanım ısrarla karşı çıksa da Refik, annesini dinlemeyerek çekirdek ailesiyle ayrı bir eve çıkmayı başaracaktır.

Osman, apartman yaptırma fikrini ortaya attığında Nigân Hanım, bu apartmanla yıllardır birlikte yaşadıkları geniş ailenin dağılacağına inandığı için “[b]eni Cevdet Bey’in yanına yolladıktan sonra yaptırırsınız apartmanınızı...” (Pamuk, 2019: 474) diyerek tepki gösterir ve ona karşı çıkar. Bununla birlikte apartmanın yapılmasına engel olamaz. Nigân Hanım, çocuklarına karşı direnemeyeceğini hissettiğinde ise babalarının konakta yaşamayı kendine vasiyet olarak söylediğini belirtir. Buna karşılık ev halkı oturdukları evin olumsuz özelliklerini sıraladıkça Nigân Hanım, her seferinde bahaneler ileri sürerek konuyu kapatmaya çalışır. Cevdet Bey’in, çocukları ve torunlarıyla ömrünü geçirdiği bu ev, Nigân Hanım için tüm hatıraların barındığı yerdir. Nigân Hanım’ın geçmişini simgeleyen evin yıkılıp apartmanın yapılmasıyla anıları ve geçmişi de yok olur.

Işıkçı Apartmanı’nın yapılmasının aile üyeleri, bir daireye yerleşerek yaşamını devam ettirir. Modern çağa ayak uydurarak apartman hayatına geçen Işıkçı Ailesi’nin her bir ferdi, farklı dairelerde otursalar da aralarındaki bağ; mekânsal boyutta kopmuş ama manevi olarak devam etmiştir. Nitekim her biri kendi dairelerinde ayrı hayatlar yaşamaya başlayınca ailevi bağ kısmen devam etse de birbirlerine karşı samimiyetleri eskiye oranla epey azalır. Mekândaki bu değişim aile yapısının geniş aileden çekirdek

aile modeline geçmesine neden olmuştur. Benzer durumun yaşandığı diğer roman ise *Sessiz Ev*'dir. Selahattin, büyük ailelerin yaşadığı köşk, konak benzeri geleneksel Türk evlerinin aksine Cennethisar'da küçük bir ev inşa ettirir. Geçen zaman içerisinde ev eskir ve çevresine kurulan apartmanların arasında yalnızlaşır. Yazarın da bu romana adını vererek ıssızlığını vurguladığı bu evde yalnızca babaannesiyile ve Recep yaşamaktadır. Ev, yılda bir kez ziyarete gelen torunlar sayesinde sadece canlanır.

Fatma Hanım, Cennethisar'daki evinde kendi hâlinde yaşarken küçük torunu Metin, fikirleriyle babaannesini sürekli huzursuz etmeye başlar. Ortaya attığı bu fikirlerin temelinde üniversiteyi Amerika'da okuma arzusu yatar. Bu sebeple babaannesinin evini yıktırarak yerine apartman yaptırmak ister. Anne ve babasını küçük yaşta kaybetmesinden dolayı aileye karşı aidiyet duygusu onda gelişmemiştir. Bu yüzden babaannesinin yıllarını geçirdiği ve hatıralarıyla dolu bu evi, sadece amaçlarını gerçekleştirmek için bir fırsat olarak görür. Onun için bir evin sadece maddi değeri vardır. Metin'in aksine bu ev Fatma Hanım'ın dünyası konumundadır. Bu mekân onun güzel ve acı günlerinin hatıralarıyla dolu bir yerdir. Modernleşmeyle değişen hayat tarzı karşısında bu ev ve içindeki eşyalar sayesinde, bir dünya kurmuş ve bu kurduğu dünya içerisinde kendini güvende hissederek yaşamıştır. Fatma Hanım'ın hayatı bu ev ile sınırlıdır. Zira Fatma Hanım bu ev dışında başka hiçbir yere gitmez ve hiçbir yeri de tanımaz.

Değişen zaman içerisinde Cennethisar da kentleşmeden nasibini almış, şehrin her yeri betonlaşmaya başlamıştır. Cennethisar'daki bu değişim Fatma'yı çok rahatsız ettiği için yapılan yeni binalara bakmak istemez ve kalabalıktan kaçarak kendini evine kapatır, çünkü sadece burada güvende olduğunu hisseder. Evindeki herhangi bir değişiklik bile kendisini rahatsız ederken yaşadığı yerin kentsel dönüşüme girmesinden hayli sıkıntılar duymaktadır. Bununla birlikte Cennethisar'daki arkadaşlarının zengin olması Metin'i zengin olma konusunda heveslendirmektedir. Böylece Metin ailesiz büyümenin acısını, maddi açıdan rahat bir hayata adım atarak çıkaracaktır:

“Kimselerin annesiyle babası böyle yalnız bırakıp gitmiyor oğlunu, hiç olmazsa bana iyi bir miras bıraksaydınız, o zaman ben de o parayla onlara benzerdim, ama ne para var ne pul, bıraka bıraka uyuşuk şişko ağabey ile ideolojik bir abla bıraktınız, tabii bunak Babaanne'yle cücesi de var ve bir de o dökülen aptal, küfürlü, iğrenç ev, onu da yıktırmıyorlar, hayır yıktıracağım” (Pamuk, 2018: 164).

Metin'in kendi kendine yaptığı bu konuşmada manevi olan hiçbir şeye yakınlık duymadığı ve bu yüzden hayata dair tüm beklentilerinin maddiyata dayandığı görülmektedir. Evi sattırmak konusunda ağabeyinden ve ablasından destek görmediği zaman daha çok öfkelenmesi bunun göstergesidir. Bu öfkenin neticesinde bir gece sarhoş olmanın verdiği cesaretle babaannesinin yanına giderek aklından geçen tüm düşünceleri söylemeye başlar: “Bu köhne evi yıkalım Babaanne. Bu evi yıkalım, yerine büyük apartman yaptıralım. Yap-satçı yarısını bize verir. Hepimiz için iyi olur. Siz hiçbir şey bilmiyorsunuz” (Pamuk, 2018: 244). Metin'in bu evden “köhne” şeklinde bahsetmesinin sebebi onun eve dair çocukluğundan itibaren hiçbir bağının bulunmamasıdır. “Evet deyin, Babaanne. Niye demiyorsunuz? Anılarınıza bağlı olduğunuz için mi? O apartman dairesine taşırız bütün eşyayı!” (Pamuk, 2018: 245) cümlelerinden de görüleceği üzere Metin'in anıdan anladığı, evde kullanılan eşyadır, dolayısıyla mekânın onun gözünde değeri yoktur. Böyle düşünen bir gencin geçmişine, köklerine ve anılarına bağlı olan babaannesini anlaması mümkün değildir. Sonuç olarak babaannesine konağı sattıramayan Metin ne kadar öfkelenirse de emellerine ulaşamayacaktır.

Bir arada yaşayan ve zamanla birbirine yabancılaşan aile modeline Şehrikalp Apartmanı'nın anlatılmasıyla *Kara Kitap* romanında da rastlanır. Apartman, romanda modernleşmeyle değişen aile modelini yansıtır. Bir bütün olan geniş ailenin bölünmesi, apartmanın katlara ve dairelere bölünmesiyle özdeşleştirilir. İlk önce birlikte yaşayan aile üyeleri zaman içinde ayrılarak kendi çekirdek ailesini kurar. Bu ayrılış Orhan Pamuk'un hayatıyla da benzerlik taşır. Kitaptaki “Öpüş” bölümünün her paragrafının ilk harfi “teşvikiyecadotuzbeş” olacak şekilde şifrelendirilmiştir. Bu şifre; Şehrikalp Apartmanı'nın bulunduğu adrestir ve bu apartman; Orhan Pamuk'un çocukluğunu geçirdiği, aynı zamanda bu kitabın bir kısmını yazdığı evdir. (Hadzibegovic, 2013: 26-27).

Yukarıda da vurgulandığı üzere *Kara Kitap* romanında geniş ailenin üyeleri bir apartmanın dairelerine dağılmış hâlde çekirdek aile olarak yaşamaktadır. Romanda; Nişantaşı'nda Şehrikalp Apartmanı'nda Salik Ailesi'nin fertlerinin hangi dairede oturduklarına dair bilgiyi Galip karakterinden öğreniriz:

“Bir dairesinde Hâle Hala’yla Vasıf’ın Esmâ Hanım’la birlikte, bir dairesinde Melih Amca’nın Suzan Yenge’yle (daha önceleri de Rüya’yla) birlikte oturdukları apartman, Nişantaşı’nda bir arka sokaktaydı” (Pamuk, 2018: 32).

Galip’in dedesi, babaannesi ve romanda isimleri verilmeyen annesiyle babası da bu apartmanda yaşamaktadır. Dedenin tüm aileyi bir arada tutmak için yaptırdığı bu apartmanda yaşamaya başlayan aile fertleri, kendi aralarındaki anlaşmazlıkların ve maddi sıkıntıların sebebini apartmanın uğursuz olduğuna bağlar. Aile bireyleri, bu apartmana geçtikten sonra karşılıklı dairelerde ve aynı çatı altında yaşasalar zamanla birbirlerine yabancılaşacaktır. “Ellerine yeniden aldıkları gazeteleri hışkırtırlarken ve öğleden sonra bezik oynarlarken konuşurlardı ve apartmandakiler akşam yemeğine ve birlikte radyo dinlemeye geldikleri zaman” (Pamuk, 2018: 14) aralarındaki samimiyetin azaldığı anlatılırken bazı zamanlar Dede’nin katında toplanarak bir araya geldikleri söylenir. Birbirlerine “apartmandakiler” şeklindeki seslenmeleri de bu yabancılaşmalarının en belirgin göstergesidir. “Anne ile Baba, apartman aralığını ele geçiren farelerden ya da hizmetçi Esmâ Hanım’ın hortlak ve cinlerden söz eder gibi, dün akşam çatı katına yerleşenlerden söz ediyorlardı” (Pamuk, 2018: 19) şeklinde dile getirilen ifadeler onların; birbirine yabancılaşmış, çözülmüş, dağılmış bir aile olduğunu gösterir.

Şehrikalp Apartmanı’ndan ayrılmak zorunda kalan aile bireyleri yeni apartmana uyum sağlamakta zorlanır. Nişantaşı’nın arka sokaklarında kiraladıkları apartmanın olumsuzluğu başta Dede olmak üzere tüm aile bireyleri üzerinden verilir:

“Ölümünden üç yıl önce, Şehrikalp Apartmanı’ndan arka sokaktaki dairesine taşındığı gün, Mehmet Sabit Bey (Dede) yeni dairesinde sokağa bakan pencereye göre yeni bir aç, radyoyu taşıyan ağır sehpaye göre ise eski (öbür evdeki gibi) açıyla yerleştirilmiş, tek bacağı kısa koltuğuna oturduktan sonra, biraz da, o gün eşyalarını yükledikleri at arabasının bir deri bir kemik atından aldığı ilhamla şöyle demişti: ‘Haydi bakalım, attan inip eşeğe biniyoruz, hayırlı olsun!’” (Pamuk, 2018: 32)

Bununla birlikte Şehrikalp Apartmanı, romandaki karakterlerden özellikle Celâl’i çok etkilemiştir, çünkü o apartman hayatını olumlu ve olumsuz tüm yönleriyle her anlamda yaşayan kişidir. İlk önce bu apartmanın üçüncü katında annesiyle yaşayan Celâl, babasına para göndermek için oturdukları daireyi kiraya vererek çatı katına yerleşir, daha sonra annesiyle dedesinin ve anneannesinin evine geçerler. Annesinin ölümünün ardından tekrar çatı katına yerleşen Celâl, babasıyla üvey annesinin ve Rüya’nın gelişyle buradan ayrılır, en sonunda kimseye söylemeden çatı katını satın



alır. Bu bağlamda Celâl'in aile üyelerinden kopukluğu çok açık bir şekilde görülür. Annesine duyduğu özlemle çatı katını birlikte yaşadıkları zamanki gibi döşer. Celâl, bulunduğu ortamdan kovuluyormuş gibi hissettiği için onda hiçbir zaman aidiyet duygusu oluşmaz. Bu yüzden çatı katını satın alması onun bu aileden aldığı bir tür intikamdır. Celâl'in aileden ilk kopuşu, dolayısıyla aile içindeki ilk çözülme apartmanın gelgitli hayatıyla başlamıştır. Dolayısıyla modernleşmenin sosyal hayattaki yansıması olan apartman hayatı hem bireyin duygu dünyasını hem de ailenin bütünlüğünü etkilemiştir, denilebilir. Çok katlı, çok daireli yapıya sahip apartmanlar; aileyi de sert, kalın duvarlarla bölerek ayırmıştır. Romanda da görüleceği üzere bir apartmanın dairelerine dağılan aile bireyleri arasında ortaya çıkan iletişimsizlik bunun en büyük göstergesidir.

### **1.8. Kan Bağına Dayalı İlişkiler: Kardeşlik**

Kardeş olma durumu, ailede kan bağına dayanan ilişki türleri arasında etkileşime en açık olanlardandır. Kardeşler arasındaki ilişkilere romanlarında geniş yer ayıran yazarın *Sessiz Ev* romanında Faruk, Nilgün ve Metin adındaki üç kardeşin ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Bu kardeşlerin karakterleri birbirinden tamamen farklıdır. Aralarındaki kardeşlik ilişkisi incelendiğinde Faruk ile Nilgün'ün birlikte daha çok vakit geçirdiği görülür. Yaz tatili için babaannelerini ziyarete giden kardeşlerden Faruk ve Nilgün birlikte kahvaltı yapar, sohbet eder ve şakalaşır. Metin ise Faruk ve Nilgün anlayamadığı için bu kardeşlik ilişkisinin dışında kalmayı tercih eder. O bilhassa, ağabeyi Faruk ile düşünce ve yaşayış biçimi olarak çatıştıkları için anlayamazlar.

“Bahçe kapısından çıkıyorum ve hâlâ Nilgün'le Faruk'un gülüştüklerini işitiyorum. Bütün gece yapacakları budur işte: Biri öbürüne her şeyi gülünç bulması için çanak tutacak ve biraz sonra da öbürü ona başka bir şeyi gülünç bulması için yardımcı olacak ve böylece lambanın soluk ışığı altında saatlerce oturup bütün dünyanın kendilerinden haksız, ahmak ve saçma olduğuna karar vererek kendi saçmalıklarını unutacaklar ve bu sırada Faruk da bir küçük şişe rakıyı bitirmiş olur ve Nilgün hâlâ yatmamışsa belki Faruk ona kaçırdığı karısını da anlatır ve herhalde bu gecemin sonunda geri döndüğümde ben gene Faruk'un masa başında sızmış bulurum ve böyle bir herif de çürük arabasını bana her verişinde beni iğneleme hakkını kendisinde nasıl buluyor diye şaşarım. Madem o kadar akıllı ve zekisin, o güzel, aklı başında karını niye kaçırdın? Satsan en azından 5 milyon edecek bir arsanın üzerinde oturuyorlar, ama yemeklerini yediklerini tabakların kenarları kırıktır, çatal bıçaklar birbirini tutmaz, tuzluk diye cücenin paslı çiviyle kapağını deldiği eski bir ilaç şişesini kullanırlar ve doksan yaşındaki zavallı Babaanne'nin her yere döke döke yemesine hiçbir şey demeden katlanırlar” (Pamuk, 2018: 111-112).

Faruk, teselliye içkide bulduğu için kendini içkiye vererek çevresindekilerden uzaklaşan ve bunalım yaşayan bir aydındır. Metin ise anne ve babasının ölümünün ardından yurttan kalmayı tercih eden, ailesine karşı öfkeli bir gençtir. Metin, ağabeyi Faruk'tan “[y]alnızca içiyor ve şişiyor. Umutsuz bir uyuşuk!” (Pamuk, 2018: 43) şeklinde bahseder. Metin, Amerika'ya gitme ve zengin olma hayalini gerçekleştirmek için çabalar. Nilgün ve Faruk'tan destek alamadığı için onlara karşı yaklaşımı şöyledir:

“Ne yaparlarsa yapsınlar beni ilgilendirmez, ama biri paradan nefret edecek kadar ideolojik ve öteki de o parayı kazanmak için elini uzatamayacak kadar uyuşuk olduğu için olan bana oluyor” (Pamuk, 2018: 43).

Nilgün, kültürel anlamda kendini geliştirmeye çalışıp benimsediği ideolojiye göre yaşar. Faruk ile Nilgün aralarında felsefi boyutta tartışırken Faruk, Nilgün'ü gerçek hayata atılacak cesareti bulunmadığı için, Nilgün de ağabeyi Faruk'u hayata müdahil olmadığı için eleştirir. Nilgün kardeşi Metin'i ise yüzeysel arkadaşlıklar kurması, zengin olma ve Amerika'ya gitme hırsıyla hareket etmesi bakımından eleştirir. Bu yüzden Metin ile anlaşamazlar ve sürekli kavga ederler.

Yine karakterleri farklı olan kardeş örnekleri de *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında karşımıza çıkar. Bu kardeşler Osman, Refik ve Ayşe'dir. En büyük kardeş Osman; iş hayatına odaklanıp babasının işlerini yürütmekten başka bir düşüncesi olmayan, bencil ve çıkarlarına göre yaşayan bir karakterdir. Onun siyaset ve felsefeyle ilgilenmek gibi bir çabası yoktur. Osman, kardeşi Ayşe'nin duygularından ziyade şirketin çıkarlarını düşündüğü için kız kardeşinin Remzi ile evlenmesini ister: “‘Ayşe'nin Remzi'yle evlenmesi de çok iyi oluyor!’ diye düşündü. Böylece artık şirketin dağılmasından korkmuyorum. Üstelik daha da güçleniyoruz” (Pamuk, 2019: 474). Kardeşi Refik ise ağabeyi Osman'ın tam tersi bir karakterdir. Osman'ın aksine iç huzuru olmayan, sürekli bir arayış içerisinde bulunan, babası öldükten sonra kendini içinde bulunduğu toplumu değiştirmeye adanmış biridir. Osman'a göre Refik'in anlamsız düşünceleri vardır ve bunlar, onu çok sinirlendirir. Kardeşinin her şeyden vazgeçerek kendini aileden soyutlamasına ve dalgın, umarsız tavırlarına tepki gösterir:

“Mezarlığın duvarı dibinde duran arabaya doğru yürürlerken Osman Refik'e yaklaştı: ‘Mükrimin Bey söyledi: Sen üyelik ödeneğini aylardır vermiyormuşsun. Benden istedi, ama ben senin yerine vermek istemedim.’

‘Evet.’

‘Kulüp, sen de biliyorsun, zor durumda. Versen iyi olur.’

‘Evet’

‘Senin yerine keşke ben verse miydim?’

‘Bilmem’

‘Osman, ‘Ne demek bilmem?’ dedi. Arabanın kapısı önünde durdu ve her zaman cebinden çıkarıverdiği anahtarı bulamadı. Refik’e öfkeyle bakarak, ‘Eee nerede bu anahtar?’ diye söylendi. Oysa her zaman, günlük hayatı gibi cepleri de düzenliydi ve nereye ne koyduğunu hatırlamakla, hiçbir şey kaybetmemekle övünürdü. ‘Nerede bu?’ Refik’e bakarak ceplerini karıştırıyordu. Bakışları, ‘Sen nesin Refik? Sen kendini ne sanıyorsun? Neredesin? Ne zaman kendine geleceksin? Ne zaman hepimiz gibi olacaksın? Bak senin yüzünden bir anahtarı bile bulamıyorum’ (Pamuk, 2019: 420).

Bu bağlamda Refik, amcası Nusret’le benzer özellikler taşımaktadır. Cevdet Bey de kardeşi Nusret’ten farklı bir karaktere, farklı düşüncelere ve bambaşka yaşam biçimine sahiptir. İki kardeşin de dünyaya bakışı çok farklı olduğu için her zaman çatışırlar. Nusret Bey, devrimci ve aydın biridir. Kardeşi Cevdet Bey ise ağabeyinin aksine siyasetle ilgilenmeyerek hayatını yalnızca ticarete ve aileye odaklamıştır. Bu farklı düşünce tarzları kardeşler arasında zaman zaman tartışmalara sebep olur. Buna rağmen Cevdet Bey, ağabeyinin öleceğini öğrendiğinde telaşlanır, çünkü Nusret’ten başka yakını yoktur. Hasta olan ağabeyine kızsda da ona kıyamaz ve ona karşı şefkat duyar.

Nusret Bey ise Cevdet Bey’e kendisi gibi olmadığı için kızar ve hep ona nasihatler verir. Kardeşiyle anlaşılamaz, hatta onu küçümser, her fırsatta onu aşağılayacak şeyler söyler:

“Ama sen burada oturuyor, evine gitmeyi, paşa kızını, öteki hesaplarını, çevirdiğin dolapları düşünüyorsun. Unutma ki, sen de öleceksin! Ama sen şimdi yaşayacaksın. Üstelik beni hâlâ küçümsüyorsun.’ Kardeşinin kolunu bıraktı: ‘Ben de seni küçümsüyorum, anladın mı, ben de seni aşağı görüyorum. Senin ruhun yok! Aptallıklar için yaşıyorsun! Para, aile hayatı, günlük küçük aptallıklar ve ticaret dertleri... Ruhsuzsun!’ (Pamuk, 2019: 72).

Nusret Bey, kardeşine kızsda da, onu küçümsese de içten içe ona saygı duymaktadır. Oğlu Ziya’yı kardeşine emanet edip onunla kalmasını istemesi de bunun kanıtıdır. Kardeşler arasında çatışmalar yaşansa dahi Nusret Bey’e olan güveni ortadadır, çünkü Cevdet Bey’in Ziya’ya bakacağını ve onu en iyi şekilde büyüteceğini bilir.

Cevdet Bey'in torunları Ahmet ve Melek de birbirinden farklıdır. Melek, kardeşinin evlenmesi ve düzenli bir aile hayatı kurmasını istediği için ona öğütler verir. Ahmet ise ablasının aksine evliliği ertelemeye çalışır, çünkü evlenmeyi düşünmez. Melek'in ekonomik durumu çok iyidir, zengin bir avukatla evlenmiştir. Nitekim Ahmet de babaannesinin çatı katında yaşar. Ablası Melek'in Ahmet'in sıkıntılarını, duygularını ve düşüncelerini anlamaya çalışmadan, empati kurmadan kardeşine nasihat vermesi iki kardeş arasında sorunlara sebep olacaktır. Dolayısıyla romanda kardeşlerin ilişkileri genellikle problemlidir.



## 2. ORHAN PAMUK’UN ROMANLARINDA MODERN AİLE HAYATI

Modern aile kavramına geçmeden önce, modernlik ve modernleşme sözcükleri üzerinde durmak gerekir:

“Modernlik çoğul bir kavram olmakla birlikte, asıl olarak Batı dünyası ve özellikle de Avrupa ile birlikte düşünülmüştür. Bu bağlamda modernleşebilmek için tüm dünyanın Batı’nın izlediği yolu izleyeceği ve bir toplumun modern olmasının ölçütünün Avrupa’ya ne kadar benzediğiyle ölçüleceği görüşü ağırlık kazanmıştır. Ancak, modernleşme bu görüşün aksine, tek bir doğrultuda ilerleyen türdeş bir gelişim süreci olmamıştır” (Aytaç, 2015: 118).

Modernleşme; çağı yakalayabilme, uygar olabilme, geride kalmama anlamında kullanılmaktadır. Modernleşmenin toplum üzerindeki etkisi geleneksel aile yapısının modern aile yapısına dönüşümü üzerinden gerçekleşir. Bir bireyin yaşam biçimi, düşünce tarzı aile içerisinde gelişir. Bununla birlikte modernleşen birey kendisi değiştiği gibi ailesini de değiştirip geliştirebilir. Dolayısıyla toplumun modernleşmesi insanın modernleşmesiyle, insanın modernleşmesi de toplumun modernleşmesiyle birlikte gerçekleşir. Dahası “modernlik, en genel tanımıyla insanlar tarafından düzenlenebilir bir toplum hayal etmektir” (Sancar, 2020: 196). Bu sebeple modernleşen dünya ile birlikte aile de kendi içinde bir dönüşüm içerisine girmiştir. Aile bireyleri eğitim alarak geleneksel aile yapısına ait unsurları terk etmeye başlar ve modern bir aile yapısı ortaya çıkar:

“ ‘Modern aile’ genellikle çekirdek yapıda, iş hayatından tamamen ayrı ve daha az seküler bir dünya olarak kurgulandı. Aile, zaman içinde sürekli olarak sosyal ve ekonomik güçler tarafından etkilendi ve değiştirildi” (Özbay, 2017: 109).

Ailenin modernleşme sürecindeki ilk adım “Sanayi Devrimi” ile gerçekleşmiştir. 1980’li yıllardan itibaren dünyada hızlı değişimler yaşanmaya başlamıştır. Tarım ve sanayi alanındaki yeniliklerden sonra enformasyon devrimi gerçekleşmiştir. Enformasyon teknolojilerinin gelişmesiyle beraber teknolojinin insan hayatına girmesi küresel bir değişim sürecini beraberinde getirmiştir. Sanayi toplumuna ait sosyal sınıfların ortadan kalkmasıyla birlikte yeni sınıflar oluşmaya başlamıştır.

“Sanayileşme ile birlikte bir önceki toplumun temsilcileri olan sınıfların güçlerini yitirmeye ya da ortadan kalkmaya başlaması gibi sanayi sonrası toplumlarda da bir önceki toplum yapısının sınıflarından farklı yeni sınıflar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde meydana gelen değişimler, kadının ve ailenin konumunda da değişimleri beraberinde getirmiştir” (Adak, 2018: 31).

Meydana gelen bu değişimler aileye de etki etmiş, aile içerisinde kadın ve erkeğin rolleri değişmiştir. Dolayısıyla geleneksel karı-koca, anne-baba rollerinde değişimler yaşanmaya başlamıştır. Aile içindeki rollerde meydana gelen bu değişimler, son yıllarda ailenin anlamının, geleneksel tanımının ilerisine taşıyarak daha geniş bir anlama sahip olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte çiftlerin aile kurarken birbirlerinden beklentileri de değişmiştir:

“Geçmişte evli çiftler, evlilik süresi boyunca birbirlerinden çok fazla bir şey beklememişlerdir. Ancak, günümüzde, bireylerin evliliklerine ilişkin beklentilerinde değişimler meydana gelmiştir. Geçmişten farklı olarak evli çiftler birbirlerinden yoğun bir duygusal bağ, cinsel uyum, arkadaşlık vb. beklemeye başlamışlardır” (Adak, 2018: 32-33).

Günümüzde aileye yönelik yeni yaşam biçimlerinin ortaya çıkması toplum tarafından aileye yüklenen anlamında değiştiğinin kanıtıdır. “[Ö]zellikle de gelişmiş ülkelerde, ‘tek ebeveynli aileler’in sayısı giderek artmaktadır” (Adak, 2018: 33). 1980’li yıllardan itibaren çiftler arasında evlilikle kurulan aile örneklerinden ziyade, birlikte yaşama biçimiyle kurulan aile örnekleri yaygınlaşmıştır. Ayrıca, günümüzde boşanmaların artması, bireylerin evlilik anlayışını da değiştirmiştir. Bu durum insanların daha geç evlenmesine ya da bekâr kalmak istemelerine sebep olmuştur. Yaşanan bu değişimler ve dönüşümler çağa uygun olarak aileyi de etkilemektedir. Bununla birlikte geleneksel aileden modern aileye giden süreçteki değişimler, toplumların bakış açısına göre de farklılık göstermektedir. “Örneğin muhafazakârlar ailenin değişimini bir ‘bozulma’ olarak değerlendirirken, liberaller ve sosyalistler bu bozulmanın modern bir gelişme olarak anlaşılması gerektiği[ni düşünürler]” (Aydın, 2019: 73). Bu sebeple toplumda geleneksel aileyi savunan insanlar olduğu gibi, dünya modernleşirken ailenin modernleşmesinin kaçınılmaz olduğunu söyleyerek modern aile modelini savunan insanlar da vardır.

Modern aile yapısı genellikle çekirdek aile yapısına denk gelir. Geleneksel ailede otorite babanın ya da evin en büyük erkeğinin elindeyken modern aile, eril tahakküm azalır, hatta ortadan kalkar. Modern aile ile birlikte eşler eşit haklara sahip olmaya başlamıştır:

“Modernliğin aile odaklı inşası kadınlık ve erkeklik değerleri arasında ayrımları yeniden şekillendirdi. Yaşam, ailenin alanı olan özel alan ile toplumsal ortaklığın yaşandığı alan yani kamusal alan olarak ikiye ayrıldı; aileye dışıl değerler atfedildi: Duyguların paylaşılması, karşılıksız fedakârlıkta bulunma, kültürün yeni kuşaklara aktarılması ve öğretilmesi gibi...” (Sancar, 2020:196).

Modern aileye geçişle kalabalık aile yapısı yerini daha küçük bir aile yapısına bırakmıştır. Bu çekirdek aile modeli, ailenin temelini oluşturan anne, baba ve çocuktan ya da çocuklardan oluşur:

“Çekirdek aile, sanayi toplumlarını karakterize eden en önemli vasıflar arasında bulunmaktadır. Bu aile tarzı az sayıda kişiden, anne-baba ve çocuklardan oluşmaktadır” (Yıldırım, 2019: 74).

Akrabalık ilişkileri zayıf olan çekirdek aile modelinde, bireyler kendi kararlarını kendileri verirler. Ailedeki insan sayısı azaldıkça bireyselleşme artar: “Geleneksel geniş aile yapısı içerisinde yer alan yakın akrabalar çekirdek ailede yer almamakta, böylelikle de verilen kararlar üzerindeki etkileri azalmaktadır” (Dündar, 2018: 50). Bu aile modelinde bireyler, geleneksel aileye göre özgürdür, otorite konumunda bir aile büyüğü yoktur ve eş seçimi konusunda bireyler kendi kararlarını kendileri vererek aileyi oluşturur. Bu bağlamda aynı ortamı paylaşmak, aynı meslek grubuna mensup olmak kişilerin eş seçiminde önemli bir kriterdir: “Eş seçimi, geleneksel ailelerin aksine, genellikle akrabaların ve komşuların dışındaki gruplar arasından seçilir” (Sayın, 2020: 55). Dolayısıyla gelenekselden modern aileye geçiş, geniş aileden çekirdek aileye geçişe dayanmaktadır. Bu yüzden çekirdek aile, modern toplumun en önemli unsurudur. Buradaki önemli husus çekirdek ailenin niceliği değil niteliğidir. Çekirdek aile yapısı; parçalanmış ve dağılmış aileleri de kapsar. Aynı zamanda çekirdek aile, çocuk sahibi olmayan eşleri de kapsar. Eşler biyolojik sebeplerden ötürü çocuk sahibi olamayabilir ama çekirdek aile olmak için çocuk şart değildir. Yine eşler, çocuk istemeyebilir ama bu durum çekirdek aile oluşturmaya engel değildir:

“Bütün bunlarla birlikte ailenin ne olduğuna, neyin aileyi oluşturduğuna yönelik bir tanımlama yapmak gittikçe zorlaşmaktadır. Çünkü artık pratik ve ideolojik olarak tek bir aile tipinden söz etmek olanaksız hale gelmiştir. Kendini gerçekleştirmenin artan önemi, bireysel kimlik ve benliğin yükselişi gibi kültürel olarak yaşanan değişimler, aileye yönelik bakış açısını değiştirmiştir” (Ertan, 2018: 248).

Orhan Pamuk’un romanlarına bakıldığında ise modern aile içerisinde göze çarpan önemli konuların başında babanın eksikliği gelir. Orhan Pamuk’un özel hayatında olduğu gibi babanın aileyle problemli ilişkisi ya da ailede “babanın eksikliği” konusu romanlarında da geniş yer edinir. Yine Nişantaşı’nda geniş bir ailede doğan yazar, ailesinin çekirdek aileye dönüşmesiyle her iki aile modelin de bizzat

deneyimlediği için eserlerinde bu dönüşümü de ele alarak her iki aile modeline de yer vermiştir.

Romanlarda modern aile bağlamında ataerkil olmayan, kadın ve erkeğin eşit derecede söz hakkının olduğu, eğitilmiş ve modern bireylerin yer aldığı, genellikle çekirdek aile yapısına denk gelen modernleşmiş ailelere odaklanılmıştır. Modern ailenin daha küçük bir yapıyı oluşturması ve aile bireyine daha özgür bir ortam sunması göz önüne alınmış, bu özgürlük ortamında anne ve babanın çocuklarıyla kurduğu ilişki incelenmiştir. Dolayısıyla modern ailede çocuğun konumu anne ve babasının sorumlulukları noktasında ele alınmıştır. Modern ailede her birey söz söyleme hakkına sahiptir. Ortak paydada birleşme gibi bir zorunlulukları yoktur. Bireyler genellikle kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Pamuk'un roman karakterleri bazında düşünüldüğünde ise modern aileler genellikle dağılmıştır ve çocuklar ebeveyn eksikliği ile büyümüşlerdir. Dolayısıyla romanlarda, modern aile bağlamında çözülmüş ve parçalanmış aile örnekleri mevcuttur. Bu parçalanmaların sebebi ise aile bireylerin değişen dünyada kendilerine yer edinme çabaları sonucunda bencil bir şekilde hareket etmeleridir. Tezimizde bu başlık altında yazarın romanlarındaki modern aile örnekleri ele alınarak aile içi ilişkiler incelenecektir.

### **2.1. Modern Ailenin İnşası: Birliktelik ve Evlilik**

Aile kurmak isteyen birey, eş arayışına geçince kendi kriterlerine göre birini seçerek evlenir. Bu bağlamda evlilik bazen karşılıklı ussal bir anlaşma iken bazen de duygular aracılığıyla verilen bir karara dayanmaktadır. Pamuk'un romanlarında da modern aile örnekleri incelendiğinde genellikle eşlerin; duygusal bir birliktelik yaşadığı, daha sonra bu birlikteliğe göre evlenmeyi ya da ayrılmayı tercih ettiği görülür. Bu bağlamda *Kara Kitap* romanının ana karakteri olan Galip'in evliliği önem arz eder. O birlikte büyüdüğü çocukluk arkadaşı, amcasının kızı Rüya ile evlenmiştir. Rüya ise daha önce bir evlilik yapmış, evliliğinde mutluluğu bulamamış ve boşanmıştır. Karısı Rüya'yı çok seven Galip, Rüya'yı "evlendikten sonra keşfettiğini" (Pamuk, 2018: 55) belirtir. Üç yıl süren evliliklerinde genellikle sorun yaşayan çiftin çocukları olmamıştır: "Evlilik hayatları boyunca, belirsiz bir yerdeki bilinmeyen bir hayatın neşe ve eğlencesini kaçırmaktan şikâyetçi gözüken hep Rüya olmuştu, Galip değil" (Pamuk, 2018: 55). Bu cümlelerden Galip'in karısına karşı derin duygular beslediği, karısının ise kocasına onun kadar güçlü duygular hissetmediği sonucu



çıkılmaktadır. Rüya, kocasını on dokuz kelimelik mektup yazarak terk ettiğinde onun eski kocasına gittiğini düşünmesine rağmen “Rüya’yı bulduğumda -ki bu çok vakit almaz- onu eve dönmeye ikna edemem diye korkuyorum” (Pamuk, 2018: 59) sözleriyle aşkından ve evliliğinden vazgeçmeyeceğini göstermektedir. Bu bağlamda Rüya’nın iletişime kapalı, kendi hâlinde kalmayı tercih ederek mutsuz bir evlilik sürdüğünü yazar-anlatıcı, şu cümlelerle açıkça ortaya koymuştur:

“Üç yıllık evlilikleri boyunca, karşısında sabırsız ve sinirli oturan Rüya’nın bacaklarını sallayarak, saçlarını çekiştirerek, arada bir derinden derine iç çekerek ve hırsıyla ve zevkle sayfalarını çevirerek polisiye romanlar okuyuşunu seyrettiği bu koltukta, terk edildiği gece tek başına otururken, Galip’in aklında hep aynı görüntü vardı” (Pamuk, 2018: 53).

Galip’in ise onu kaybetmekten korktuğunu, karısının onu terk ettiği mektubunu okurken bile kendisinden değil, evden ayrıldığını düşünerek durumu kabullenmediğini söylemek mümkündür. Ancak kurdukları modern-çekirdek aile parçalanmış, Galip Rüya tarafından terk edilmiştir.

Eserde Rüya gibi ailesini terk eden diğer karakter avukat Melih Salık’tır. O, oğlu Celâl’i ve eşini terk ederek yurt dışına gittikten bir süre sonra Celâl’in annesi de avukat olan başka biriyle evlenir. Bu sebeple Celâl, annesiyle yaşar ve babasıyla görüşmez. Doktorların adını koyamadığı bir hastalık yüzünden genç yaşta Celâl’in annesi ölür. Melih ise Marakeş’te Suzan adında bir seyyide ile tanışır ve evlenir. Bu evlilikten Rüya adında bir kızı olur. Melih ailesine İstanbul’a dönmek istediklerine dair bir kart atar. Böylelikle Melih, aile evine yeni eşi ve kızıyla döner. Hep birlikte aile apartmanında oturan Salık Ailesi ailenin yaşça en büyük üyesi olan babaanne ve dede ile yaşamaya başlar. Eserde, Galip’in anne ve babasının ismi verilmediği gibi babaanne ve dedeye de isim verilmemiştir.

*Yeni Hayat* romanının ana karakteri Osman İnşaat Fakültesi’nde mühendislik okuyan yirmi iki yaşında bir gençtir. Kalpten ölen babasından geriye sadece annesi kalmıştır. Mimarlık okuyan Canan’ın elindeki kitabı görmesi üzerine kitabı okuduktan sonra Osman “Ertesi gün âşık oldum. Aşk, kitaptan yüzüme fışkıran ışık kadar sarsıcıydı” (Pamuk, 2018: 17) demiştir. Bu kuvvetli sarsılma neticesinde okulda Canan’ı arar ve ona kitabı okuduğunu söyler. Kitap vasıtasıyla tanışan Canan ve Osman’ın birlikte yapacakları “Yeni Hayat” yolculuğu da böylelikle başlamış olur. Osman’ın bu yolculuğunun sebebi aşktır ve tek bir kılavuzu vardır: Canan. Bununla

birlikte Canan, kitabı okuyan Osman'ı “Nahit”, “Mehmet” ve “Osman” adlarıyla farklı kimliklerle tanımıştır. Nahit/Mehmet/Osman karakteri okuduğu kitaptan etkilenmiş, bir tür arayışa girmiş ve bu arayışların her birinde kimliğini değiştirmiştir. Canan onu ilk olarak Mehmet kimliğiyle tanımış ve “kısa sürede birbirlerine âşık olmuşlardı[r]” (Pamuk, 2018: 52). Canan hislerini de “Mehmet'i ilk gördüğümde bütün hayatımın değişeceğini hemen anladım. Onu görmeden önce bir hayatım vardı, onu tanıdıktan sonra başka bir hayatım oldu” (Pamuk, 2018: 60) sözleriyle aktarmaktadır.

Mehmet'in ortadan kaybolmasının akabinde Canan ve Osman onun izini sürmeye başlayacaktır. Nitekim Osman “aşk için katil olmaya kararlı gözü dönmüş” (Pamuk, 2018: 172) biridir, bu yüzden de Osman kimliğine giren Mehmet'i bularak öldürür. Canan ise kitabın Samsun'daki okurlarından biri olan Doktor Mehmet ile evlenmiştir. “Canan'ın evlendiği ve ülkeyi terk ettiği haberini içi[n]i karartan bu yolculukların birinden bir süre sonra al[an]” (Pamuk, 2018: 179) Osman'ın “evli, çocuklu ve iyi aile babası” (Pamuk, 2018: 179) olmasına rağmen aklının hâlâ Canan'da olduğu ve onu unutamadığı görülmektedir. Dolayısıyla Osman ile Canan'ın aşkı evlilikle sonlanmayacaktır.

Üzerinden yıllar geçmesine rağmen sevdiği kadını unutamayan Osman karakteri gibi *Kar* romanında da aşkını unutamayan bir karakter vardır. *Kar*'ın en önemli kişisi olan bu karakter Kerim Alakuşoğlu'dur ve isminden “hiç hoşlanmadığı için” (Pamuk, 2019: 10) “Ka” olarak okuyucuya tanıtılmıştır. 12 yıldır Almanya'da siyasî bir sebepten ötürü sürgün olarak yaşayan Şair Ka, annesinin ölümü üzerine cenazeye katılmak için yıllar sonra İstanbul'a gelmiştir. Ka'nın gençlik arkadaşı Taner'in Kars'taki genç kızların tuhaf intihar hastalığına yakalandığını anlatması ve üniversite arkadaşı İpek'in de Kars'ta bulunduğunu belirtmesi üzerine geçmişten beri aklından çıkmayan İpek'i görmek ister. Evlilik hayali kuran Ka “bu evlenilecek kızın İpek olduğuna gizli gizli inandığı için” (Pamuk, 2019: 28) Kars'a gider.

Ka'nın eskiden beri âşık olduğu, üniversiteden arkadaşı olan İpek, otel sahibi babası ve kız kardeşi Kadife ile yaşamaktadır. İpek kocası Muhtar'dan boşanmıştır. Bu haberi alan Ka, İpek'e yaklaşmak için kendinde cesaret bulur. Birbirlerine yakınlaşmaya başlayınca Ka, İpek'e onunla Almanya'ya gelmesini teklif eder. Bu sırada siyasal İslamcı kimliği ile tanıtılan Lacivert'in de İpek'in kardeşi Kadife ile bir ilişkisi vardır. İkisinin tanışması İpek'in eşi Muhtar'ın Lacivert'i sık sık evlerine davet

etmesi sonucu gerçekleşmiştir. Öncesinde Lacivert ile İpek'in arasındaki yasak ilişkiyi öğrenen Ka, Lacivert'i öldürmek amacıyla onu arayan kişilere yerini söyler. Bunu öğrenen İpek, onunla Almanya'ya gitmekten vazgeçecek Ka, tek başına Almanya'ya dönecektir. Dolayısıyla yazarın bu eserinde de büyük aşkın sonu evlilik olmayacaktır.

Sevdiği kadına ulaşamayan diğer karakter ise *Masumiyet Müzesi* romandaki Kemal'dir. "Bir kayıp ve olgunlaşma, hatta yaşlanma öyküsü" (Parla, 2018: 54) olan *Masumiyet Müzesi*'nin Kemal'i Orhan Pamuk'un hayatından izler taşımaktadır:

"Zengin bir aile çocuğu. Onun çocukluğunda ve orta yaşlarında gördüğü şeyleri ben de biraz gördüm. Ben de Kemal gibi, özellikle çocukluk ve ilköğrenlik yıllarımda, 70'lerin ortalarına kadar, ailem parasını, çok fazla kaybetmeden evvel, zenginler arasında öyle gezindim" (Pamuk, 2017: 388).

Otuz yaşında ve iyi bir eğitim almış olan Kemal, tıpkı Pamuk gibi Nişantaşı'nda yaşayan zengin bir ailenin çocuğudur. Refah bir hayatı olan Kemal, kaybetmenin ne demek olduğunu bilmeyen biridir. Âşık olduğu kıza kavuşamamak Kemal'in hayattaki ilk kaybı olur. Bu bağlamda romanın en önemli kişisi, olayları kendi ağzından dinlediğimiz Kemal Basmacı'dır. Sorbonne'da eğitim görmüş olan Sibel hem Kemal hem ailesi için uygun bir eş adayıdır. Nişanlanmalarına çok az bir süre kala Kemal'in Füsün adında bir kadına âşık olması çiftin ilişkilerinin bitmesine sebep olacaktır.

Kemal'in Füsün ile olan ilişkisi de Sibel'e hediye alma amacıyla gittiği bir butikte başlamıştır. Kemal, bir gün Sibel'i eve götürürken onun Şanzelize Butik'in vitrininde Jenny Colon marka çantayı beğenmesi üzerine, ertesi gün çantayı ona hediye olarak almak için bu butiğe gider. Kemal'in uzun yıllardır görüşmediği uzaktan akrabası Füsün ile karşılaşması bu sırada gerçekleşir. Füsün on sekiz yaşında güzel bir kadındır. Kemal'in bütün hayatını değiştirecek olan bu tanışma ile yıllarca sürecek olan aşk hikâyesi de böylece başlamış olur. Füsün, Sibel ile Kemal'in ilişkisini bilmektedir, buna rağmen uzun bir süre Kemal ile olan aşkını devam ettirir. Çiftin nişanına da katılan Füsün, ertesi gün Kemal ile olan bütün bağlarını koparak kayıplara karışır. Kemal, Sibel'e yaşadığı duyguları ve olayları itiraf ettikten sonra nişan atılır. Kemal'in Sibel ile arasındaki ilişki de böylece son bulmuş olur. Bütün bunlar olurken Kemal ile uzun süre görüşmeyen Füsün ise Yeşilçam için senaryolar kaleme alan Feridun adında biriyle evlenir. Kemal de bu tanışmanın arka planını Füsün'un babası Tarık Bey'den dinleyecektir.

Romanda çift olarak yer alan diğer iki isim Nurcihan ile Mehmet'tir. Kemal'in arkadaşı olan Mehmet'i ile Sibel'in arkadaşı Nurcihan'ı Sibel nişanda tanıştırır: "Sibel'in liseden ve Fransa'dan en iyi arkadaşı Nurcihan. Sibel onu benim arkadaşım Mehmet ile mahsus yan yana oturttu. Aralarını yapmak istiyor" (Pamuk, 2018: 108). Mehmet ise Kemal'in Robert Kolej'den arkadaşıdır. Bu ikili daha sonra evlenecek ve bir çocukları olacaktır. Zaim ve Sibel ise aynı arkadaş grubunun içerisinde vakit geçiren, ancak çok fazla anlaşılamayan kişilerdir. Kemal'in Sibel ile birlikteliğinin sona ermesinden sonra Sibel ile Zaim yakınlaşacak ve evlenecektir. Dolayısıyla bu birliktelik de evlilik ile nihayete erecek ve Sibel ile Zaim bir süre görüştüktan sonra kendi çekirdek ailesini kuracaktır.

## 2.2. Modern Ailede Evliliğin Amacı ve Denklik

Modern aile yapısını oluştururken insanların bir araya gelirken en baştan itibaren belirli amaçları vardır. Dolayısıyla da insanların yaşam biçimine göre bu amaçlarda farklılık görülmektedir. Bu amaçlar bazen duygusaldır bazen ise duygudan ziyade mantığa dayalıdır. Evlilikteki ortak bir amaca sahip olmak dışında, çiftlerin dikkat ettiği diğer husus da denkliktir. Hem çocuklarını evlendirmek isteyen aileler hem de evlenecek olan çiftler sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan denk olma hususuna önem verirler. Bu bağlamda çiftler arasında yaş, sosyal statü, eğitim düzeyi, sahip olunan meslekler... vb. bakımından denklik aranmaktadır.

"Evlilikte denklik konusunda göz önünde tutulan parametreler; kişiliklerin uyumu, yetiştirilme tarzları, yetiştikleri kültür ortamı, eğitim düzeyleri, zenginlik, soy gibi özelliklerdir. Bütün bu kıstasların hepsinin bütün olarak değerlendirilmesi gereklidir. Aşkın geçici olduğu hesaba katılırsa eşlerin yetiştikleri ortam, sahip oldukları alışkanlıklar, kişilik uyumu, ailelerin birbiriyle anlaşabilecek durumda olmalarının ne denli önemli olduğu ortaya çıkacaktır" (Tarhan, 2019: 149).

Bu bağlamda Orhan Pamuk'un karakterinin çoğu da denkliğe önem vermekte ve bunu göz önünde bulundurarak evlenmektedir.

*Kafamda Bir Tuhaflık* romanında Mevlut "[a]kraba düğününde uzaktan bir bakıştık âşık olduk birbirimize" (Pamuk, 2019: 36) sözleriyle bahsettiği Rayiha ile evlenip yuva kurmayı istemektedir. Rayiha'nın babasının kendisini başka biriyle evlendirmesinden korkan Mevlut, onu kaçıtır ve evlenirler. Rayiha'nın "Bir an önce annemin yaşına gelmek ve evlenmek istiyorum" (Pamuk, 2019: 86) düşüncesi onun da evlenip yuva kurmayı istediğini gösterir. Nitekim evlenip çoluk çocuğa karışırlar.

Aynı şekilde yıllar sonra Mevlut'un büyük kızı Fatma, babasına görüştüğü bir çocuktan bahseder. Mevlut bunu duymaya hazır değildir ve içinden "Fatma ailede en geç evlenen kız olacaktı" (Pamuk, 2019: 397) diye düşünür. Bununla birlikte onun evlilik çağına geldiğinin de farkındadır: " 'Annenler, teyzenler senin yaşındayken iki çocuk sahibi olmuşlardı bile, sen çok geç kaldın!' diye takıldı Mevlut kızına, acıyla. 'Ben de onun için hemen evleneceğim' " (Pamuk, 2019: 397) diyen Fatma, evlenip yuva kurma isteğini babasına bildirdikten kısa süre sonra evlenmiştir. Fatma'nın kız kardeşi Fevziye ise okuldaki bütünlemeleri veremeyip sınıfta kalmıştır. Nitekim babası onun liseyi ve üniversiteyi bitireceği umudunu taşımaktadır. Ancak o da genç yaşta evliliği tercih edecektir. Dolayısıyla Mevlut'un hayal ettiği gerçekleşmez, Fevziye okulu bitirmek yerine yuva kurmayı isteyerek Erhan adında biriyle kaçıp evlenir ve kendi çekirdek ailesini kurar. Aynı şekilde *Kafamda Bir Tuhaflık* romanında Safiye, oğlu Korkut'u evlendirmek için çaba harcar. Safiye'nin oğlu Korkut'u kendi beğendiği ve istediği Vediha ile tanıştırmak ve evlendirmek ister:

"Yirmi altı yaşına geldin, köye gidip sana kız bakayım desem, hayır ben şehirde kendim bulurum diyecek. Peki sen İstanbul'da kendin bul evleneceğin kızı desem, ben temiz ve itaatkâr kız isterim, o da şehirde olmaz diyecek" (Pamuk, 2019: 123).

Safiye, oğlunun bu kararsızlığı ve isteksizliği yüzünden kendine göre birini bulup onu evlendirme amacıyla hareket etmiştir. Diğer başlıklar altında daha önce de anlatıldığı üzere köyden Vediha adında bir kızın fotoğrafını radyonun üzerine bırakır. Korkut'un Vediha'nın resmini beğenmesi üzerine Vediha'yı istemeye giderler ve Korkut ile Vediha evlenir. Bu bağlamda evlilik annenin vasıtasıyla gerçekleşmiş, ancak Safiye, çocuğunu zorlamadan, aklına Vediha'yı düşürerek ve onun da istemesini sağlayarak bu evliliği gerçekleştirmiş, onların kendi çekirdek ailesini kurmasına aracı olmuştur.

Yine aynı romanda tanışarak evlenmeye şeklinde başka bir örnek olarak da Mevlut'un yaptığı ikinci evlilik verilebilir. *Kafamda Bir Tuhaflık* romanında Mevlut, eşi Rayiha öldükten sonra, onun kardeşi Samiha ile evlenmiştir. Ferhat'ın ölümüyle dul kalan Samiha'nın da bu ikinci evliliğidir. Zaten Mevlut en başta, Korkut'un düğününde Samiha'yı görmüş ve ona âşık olmuştur. Aynı zamanda Süleyman da Samiha'ya âşık olunca Mevlut'u kandırarak ona, gördüğü kızın adının Rayiha olduğunu söylemiştir. Mevlut, eşinin ölümünden sonra mektup mevzusunu Samiha ile ilk kez yüz yüze konuşunca önceden beri asıl istediğinin Samiha'yı olduğunu ona itiraf

edecektir. “Seninle Korkut’un düğününde göz göze geldik. Üç yıl gözlerin hakkında sana mektup yazdım. Süleyman aldattı beni, mektuplara senin değil Rayiha’nın adını yazdım. Sonra da Rayiha ile mutlu olduk, biliyorsun. Şimdi seninle de mutlu olabiliriz” (Pamuk, 2019: 426) diyen Mevlut, onunla evlenmek istediğini dile getirir. Buna karşılık olarak Samiha da “Başkalarının ne dediği umurumda değil... Ama mektupları bana yazdığını son bir kere daha içtenlikle söylemeni isterim, yoksa evlenmem seninle” (Pamuk, 2019: 426) cümleleriyle Mevlut ile evlenmeyi kabul edecektir. Bu evlilik her ikisinin de ikinci evliliği olur. Geçmişte Süleyman yüzünden bir araya gelemeyen Mevlut ve Samiha eşlerinin ölümünden sonra birbirlerine hayat arkadaşı olma amacıyla evlenme kararı alırlar ve kendi ailelerini kurarlar. Bu bağlamda tanışarak, severek, isteyerek evlenmeleri onların modern bir aile kurduğunu gösterirken aile içi ilişkileri evliliklerinin başlangıcında iyiye doğru giden çiftin arasında kıskançlık duygusunun girmesiyle ev içinde gergin bir ortamın oluşmasına sebep olmuştur.

Pamuk’un romanlarında evlilik severek ve isteyerek olduğu gibi bazen ise mecbur kalındığı için gerçekleştirilir. Yine *Kafamda Bir Tuhaflık* romanında Süleyman, Melahat adında biriyle arkadaşlık eder. Her ne kadar başlarda aklında evlilik fikri olmasa da Melahat hamile kaldığını onunla paylaşınca evlilik konusu gündemi gelir:

“Süleyman’ın haberi kötü karşılayacağından hiç şüphem yoktu. Önce, onunla evlenebilmek için palavralarla gene tehdit ettiğimi sandı. Sonra Cihangir’deki evde içtikçe, seslerimiz karşılıklı yükseldikçe, karnımda onun bebeğini gerçekten taşıdığını yavaş yavaş anlayıp korktu... Ama sevindiğini de gördüm” (Pamuk, 2019: 356).

Bununla birlikte Süleyman, Melahat’ın kendi ailesinin hayat tarzına uyum sağlayıp sağlayamayacağı konusunda en baştan beri endişelidir, bu sebeple en çok da ağabeyinden çekinir. Bu bağlamda çiftlerin evlilik sürecinde yaşadığı birbirine denk olma endişesi *Kafamda Bir Tuhaflık* romanında Süleyman aracılığıyla konu edilmiştir. Süleyman karakterinin Melahat ile evleneceği zaman Korkut’un kardeşine söyledikleri, onun Melahat ile birbirine denk olma bakımından yaşadığı tedirginliği yansıtmaktadır:

“Ağbin olarak çok ciddi bir soru soruyorum sana: Biz bu hanımı çok sevdik. Ama bir erkeğin şerefi her şeyden önemlidir. Şimdi Melahat Hanım bizim hayat tarzımıza uyum sağlayacak mı, emin misin sen bundan?” (Pamuk, 2019: 362)

Melahat'ın gazinolarda şarkı söylemesi, Süleyman'ın hayat tarzına ve aile yapısına uygun olmayan bir durumdur. Bu yüzden de ailesi, onun kendine denk olabilecek biriyle evlenmesini beklemektedir. Nitekim Melahat'ın hamile olması sebebiyle Süleyman onunla evlenme konusunda ısrarcıdır. Çocuk meselesi bütün dengeleri değiştirmiştir ve Süleyman, Melahat ile çocuk için evlenmeye mecbur kalmıştır. Durum böyle olsa da çift, mutlu bir evlilik sürdürmeyi başaracak, çekirdek bir aile kuracaktır.

Üniversite okurken eğitim düzeyi ve sosyal statü bakımından dengini bularak evlenen bir diğer genç de *Kafamda Bir Tuhaflık* romanındaki Mevlut'un kızı Fatma'dır. Turizm okuyan Fatma aynı okulda okuyan ve kendinden iki sınıf üstte olan Burhan ile tanışarak evlenir. Eğitimleri bakımından birbirine denk olan bu çiftin hedefleri de ortaktır. Onlar, evlendikten ve modern bir aile kurduktan sonra bu hedefleri gerçekleştirmek için birlikte çalışırlar.

*Kırmızı Saçlı Kadın* romanındaki Cem karakteri de tanışıp görüştüğü Ayşe adlı kadınla mutlu bir yuva kurabilmiştir. Cem, Ayşe ile olan arkadaşlığının ikinci yılının sonunda nişanlanır. Kültürel olarak eşit düzeyde bulunmaları, ortak zevklere sahip olmaları, aynı dili konuşmaları, sevdikleri şeyleri birlikte yapmaları onların mutlu birlikteliğinin temelini oluşturur. Karşılıklı dayanışma içinde olan çift, zamanla daha da yakınlaşmış ve mutlu bir yuva kurma amacıyla evlenmiştir, dolayısıyla kendilerini mutlu-çekirdek bir aile kurmuştur. Bununla birlikte romanda mantık evliliği yapan karakterler de vardır. *Kırmızı Saçlı Kadın* romanındaki Gülcihan, eşinin ölümünden sonra kayınpederiyle kendi çıkarları doğrultusunda evlenecektir. Turhan ile evli olan Gülcihan, onun ölümünden sonra Turhan'ın kardeşi Turgay ile evlenir. Onun ikinci evlilikten beklentisi ailesinin evine dönmemesinin engellenmesidir. Eğer evine döneirse tiyatroya bir daha gidemeyecektir. Çaresizlik içinde kalan Gülcihan, ikinci evliliği yapmaktaki amacını şöyle anlatır:

“Bazan vali emeklisi babamla annemin yanına, evime dönseydim diyordum ama bu kararı veremiyordum. Eve dönersem, hem yenilgiyi kabul etmek hem de tiyatrodan ayrılmak zorunda kalacaktım. Artık beni aralarına alacak tiyatro grubu bulmam da çok zordu. Sanılanın aksine tiyatroyu siyaset için değil, tiyatro için yapmak istiyordum. Bizimkilerin arasında kalınca, tıpkı Osmanlı zamanında İran'la savaşa gidip hiç geri dönmeyen sipahilerin karıları gibi bir süre sonra küçük kardeş ile evlendim. Aslında Turgay ile evlenip, onu seyyar halk tiyatrosu kurmaya sevk etmek benim fikrimdi” (Pamuk, 2019: 176).

Bu bağlamda Gülcihan'ın bu evliliği yaparak kendine destek olacak birini de yanına alarak tiyatroya devam edebilecektir. Gülcihan için “[i]ki kayıp erkekten sonra Turgay’ın gençliği, çocukluğu, kalıcılığının sanki bir çeşit güvencesi[dir]” (Pamuk, 2019: 176). Nitekim ikinci evlilik amacına ulaşır ve Gülcihan, Turgay’ın desteğiyle isteklerini gerçekleştirir.

Aynı şekilde *Kırmızı Saçlı Kadın* romanının ana karakteri Cem de eğitim ve kültür düzeyi bakımından kendi denk bir eş bularak evlilik yapacaktır. Cem, İstanbul Teknik Üniversitesi’nde Jeoloji Mühendisliği’nde okuyan, eğitilmiş bir gençtir. Eniştesinin ricası üzerine akrabası olan Ayşe’ye yardım eder ve bu vesileyle tanışır. Ayşe de İstanbul Üniversitesi’nde Eczacılık Fakültesi’nde okumaktadır ve Cem gibi Ayşe de kültürlü, iyi yetişmiş, donanımlı bir gençtir. Aralarındaki bu denklik kısa sürede onları yakınlaştırır, anlaşmalarını sağlar ve kendi modern-çekirdek ailelerini kurmak için evlenirler.

*Masumiyet Müzesi* romanında da farklı ilişki örnekleri vardır. Romanda Füsun cinsel anlamda ilk kez Kemal ile birlikte olur. Ancak bu sırada Kemal, Sibel ile sevgilidir ve çift, nişan hazırlıkları yapmaktadır. Nişandan sonra Füsun, Kemal’le birlikte olma umudunu tamamen yitirir ve Kemal’in hayatından çıkar. Bir gün Füsun’un evine giden Kemal, Füsun’un annesi Nesibe Hala ile konuşurken ondan Füsun’la kendisinin arasında geçenlerden haberdar olduğunu düşündüren sözler duyar:

“Çok üzüldü. Yarısında ağlayarak çıktı, sonuçları bile merak etmiyoruz. Çok sarsıldı. Artık üniversite okuyamaz zavallı kızım. Üzüntüsünden işi de bıraktı. Sizinle matematik dersleri de onu çok hırpalamış. Çok üzümüşünüz onu. Nişan gecesi de çok üzüldü. Biliyor olmalısınız bunları... Her şey çok üst üste geldi. Yalnız sizin sorumluluğunuz değil tabii... Ama o daha çok küçük, narin bir çocuk. On sekizine yeni girdi. Çok kırıldı. Babası da onu aldı, çok uzaklara götürdü. Çok, çok uzaklara. Siz artık onu unutun. O da sizi unutacak” (Pamuk, 2018: 155).

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Nesibe Hala, kızıyla Kemal arasındaki ilişkiyi bilmektedir, bu yüzden Kemal’den uzaklaştırmak için kızını, babasıyla uzaklara göndermiştir. Aradan geçen uzun zamanın ardından Füsun’un baba tarafından akrabası olan Feridun ile ani bir kararla evlenmesi bu evliliğin mecbur kalınarak gerçekleştiğini gösterir. Cinsel anlamda ilk kez Kemal ile birlikte olan Füsun, bu birlikteliği saklamaya mecbur kaldığı için Feridun ile evlenmiştir. Nitekim Füsun ile Feridun arasındaki ilişkinin kopukluğu da bu evliliğin mecburiyet sonucu



yapıldığıının göstergesidir. Romanda cinsel olarak birlikteliğini ilk kez Kemal ile yaşayan diğer karakter de Sibel’dir:

“Çünkü Sibel bana kendini ancak benim ‘niyetimin ciddi’ olduğunu görünce; yani benim ‘güvenilir biri’ olduğuma inanınca, yani benim sonunda onunla evleneceğimi kesinlikle anlayınca vermişti. Ben de sorumlu, doğru dürüst biri olduğum için, Sibel’le elbette evlenecektim, bunu zaten çok istiyordum; ama istemesem de ‘bekâretini bana verdiği için’ artık onu bırakmama imkân yoktu” (Pamuk, 2018: 18).

Kemal her ne kadar böyle düşünse de Sibel ile evlenmeyecektir. Kemal’in “[e]vlenmeden önce yalıda birlikte yaşamaya... davetler de vermeye başla[ması]” (Pamuk, 2018: 203) çevresindeki insanların kendisini eleştirmesine sebebiyet verir. Bu duruma fazlasıyla üzülen Sibel, nişan yüzüğünü Zaim’le geri yollar. Sibel, romanın başlarında Zaim’den pek hoşlanmasa da ayrılık sürecinde o, Sibel’in hep yakınında olmuştur. Sibel’in durumuna çok üzülen Zaim; Sibel’i gerçekten sevdiği için mi, yoksa ona destek olmak için mi onun yanında olduğu konusunda kararsızdır ama bu konu romanda netleştirilmez. Buna rağmen çiftin arasındaki ilişkinin gayet iyi olduğu “Zaim ve Sibel kendi hayatlarının çok daha mutlu olduğunu, güzel ve normal bir hayat yaşadıklarını...” (Pamuk, 2018: 490-491) cümlelerinden anlaşılmaktadır.

Denklik konusu bağlamında da *Masumiyet Müzesi* romanında sosyal ve kültürel olarak birbirine denk olan çiftler ele alınmıştır. Romanda, Kemal ile Sibel eğitim konusunda birbirine denk olan çiftlerdendir. Kemal’in evleneceği kadını seçerken ailesinin bazı kriterleri vardır ki bunlardan biri de eğitimidir. Sibel’in Sorbonne’da okuması, güzel, zarif ve kültürlü olması, ailesinin de iyi eğitim almış bireylerden oluşması Sibel’i Kemal’in ailesi için cazip kılmaktadır. Bu yönleriyle Kemal’in ailesi, Sibel’in Kemal’e denk olduğunu düşünür. Kemal’in annesi: “[a]ma kız o kadar harika bir şey ki, ne giyse şahane gözüküyor... Ne hoş, ne zarif taşıyor değil mi elbiseyi? Ne tatlı, ne hanımefendi kız! Oğlum sen de ne kadar talihlisin biliyor musun?” (Pamuk, 2018: 102) sözleriyle her fırsatta Sibel’i över. Kemal de iyi eğitim almış, başarılı ve yakışıklı bir gençtir. Hem Sibel’in hem de Kemal’in ailesi toplumda yer edinmiş, saygın kişilerdir. Fakat bu çift her ne kadar denk de olsa bu denklik, evlenip aile kurabilmeleri için yeterli olmayacak ve Füsun’un araya girmesiyle mutlu bir aile kurmadan ayrılacaklardır.

### 2.3. Modern Ailede Eşler Arası İlişkiler

Toplumda ve aile içinde yaşanan değişimler bireyleri etkilediği gibi eşler arasındaki iletişimi de etkileyebilir. Modernleşme, eşler arasındaki değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda romanlarda modernleşen sürecinde toplumun farklı sınıflarından karakterlerin hayatlarından parçalar bulunmaktadır.

*Kara Kitap* romanı geniş bir aile modelini anlatsa da bu geniş ailenin içinden sıyrılarak kendi ailesini kuran Galip ve Rüya çekirdek aile yapısını oluşturmuştur. Aile büyüklerinin ilişkilerinden farklı olması dolayısıyla onların evliliği modern aile bağlamında incelenmiştir. Dahası bu çift, çocukları olmadığı için evliliklerinde mutsuz görünmektedirler. Romanda eşler arasındaki ilişki, Galip'in anlattıkları, düşündükleri ve hissettikleri üzerinden okuyucuya verilir. Çiftin genel itibariyle ilişkileri sorunludur. Rüya ile Galip'in çocuğunun olmaması aralarındaki sorunların ve mutsuzluğun temel sebebi olarak görülebilir. Nitekim sorun çok daha derindir. Rüya bir gün sebepsiz bir şekilde Galip'i terk eder. Eşine hiçbir şey söylemeden bir mektup yazıp evi terk etmesi normal bir ayrılma biçimi değildir. Aklında sorularla yalnız bırakılan Galip'in roman boyunca hem bu ayrılığın sebebini hem de Rüya'yı bulmaya çalıştığı görülür. Rüya, Galip'i terk etmeden önce eşinin ona gösterdiği ilgi ve sevgiyi karşılıksız bırakarak bu terk edişin âdeta zemini hazırlamıştır: “Üç yıllık evlilik hayatları boyunca, belirsiz bir yerdeki bilinmeyen bir hayatın neşe ve eğlencesini kaçırmaktan şikâyetçi gözüken hep Rüya olmuştu, Galip değil” (Pamuk, 2018: 55). Rüya, evliliğinden hoşnut olmayan ve Galip'le zaman geçirmektense yalnız kalmayı tercih eden biridir:

“Üç yıllık evlilikleri boyunca, karşısında sabırsız ve sinirli oturan Rüya'nın bacaklarını sallayarak, saçlarını çekiştirerek, arada bir derinden derine iç çekerek ve hırsla ve zevkle sayfaları çevirerek polisiye romanlar oku[r]” (Pamuk, 2018: 53).

Unutkan ve dalgın bir karakter olan Rüya, çok konuşmayan ve gizemli tavırlar sergileyen eşi Galip'te tedirginlik uyandırmıştır. Çevresindeki insanlar da bunun farkındadır. Ortaokuldan arkadaşı Belkıs, Galip'le karşılaştığı zaman bu konuda fikirlerini dile getirerek Rüya'nın aidiyet duygusunun olmadığını vurgular. “(...) karının o reklamlarda bile kendisini başka bir ülkeye götürecek sihirli bir bildirinin izlerini aradığını sezerdim” (Pamuk, 2018: 182-183) diyerek Rüya'nın kaçma ve gitme arzusu duyduğunu söyler. Ona göre Rüya ait olduğu yerde uzun zamandır mutsuzdur.

“Sizi sinemada görürdüm. Sen hayatından memnun, lobideki resimlere bakarken, kolundan şefkatle tuttuğun karını balkona çıkan kapıya kalabalıkla birlikte götürürken o, duvardaki afişlerde ve kalabalığın içinde kendisine başka bir dünyanın kapılarını açacak bir yüzü arardı. Senden çok uzak bir yerde, yüzlerin gizli anlamını okuduğunu anlardım” (Pamuk, 2018: 182).

Rüya, gizemli tavırlarıyla sergileyerek eşini hep kendinden uzak tutmaya çalışır ve Galip de bunun farkındadır. Rüya’nın evlilikleri boyunca süren bu gizemli davranışları, eşine hiçbir söylemeden gitmesiyle gizemini daha çok artırır. Rüya’nın bilinçli ya da bilinçsiz hayatında çizdiği “(...) böyle gizli, esrarlı ve kaygan bir bölge olduğunu Galip, evlendikten sonra keşfe[der]” (Pamuk, 2018: 55).

Galip, Rüya’nın karakteri ve tavırları yüzünden aynı evin içinde eşine hem yakın hem de uzak durmak zorunda kalmıştır. Gün içinde çalışırken bile eşini düşünmekten kendini alamaz. Yine de Galip, eşinin duruşundan, bakışından ve ses tonundan onunla ilgili her şeyi bilmektedir:

“Galip sabahları işe gider, akşamları dolmuşlarda, otobüslerde karanlık yüzü, kimliksiz dönüş kalabalığı içerisinde sahipsiz dirsekler ve bacaklarla boğuşarak eve dönerdi. Gün boyunca, her seferinde Rüya’nın dudak büktüğü bahaneler bulup yazıhaneden eve bir iki kere telefon eder, akşam evin sıcaklığına döndüğünde küllüklerdeki sigaraların sayısından ve cinsinden, eşyaların, nesnelerin duruşundan ve eve girmiş bir yenisinden, yüzünün teninden Rüya’nın o gün ne yaptığını pek de fazla yanılmadan, aşağı yukarı çıkarırdı” (Pamuk, 2018: 55).

Galip, Rüya’nın evi terk ettikten sonra eski eşine döndüğünü de düşünür. Onu aramaya çıktığında aklından geçen tek bir düşünce vardır: “Eski kocasıyla birlikte Rüya’yı bulduğumda- ki bu çok vakit almaz- onu eve dönmeye ikna edemem diye korkuyorum” (Pamuk, 2018: 59). Eşine karşı çaresiz durumda olan Galip, onun eski kocasına dönmüş olma ihtimalini düşünürken Rüya’yı kendisine dönmesine ikna edecek kadar gururunu yitirmiş hem âşık hem de zayıf bir karakterdir. Nitekim zihninin bir köşesinde Rüya’nın kendisine dönmeme ihtimali Galip’in korkusudur ve bu durum onu zayıf duruma düşürür.

Galip, Rüya’nın kendisini haber vermeden terk etmesini bir türlü kabul etmek istemez. Eşinin kendisine döneceğini düşündüğü için ona bıraktığı mektubu defalarca okur ve bu mektupla terk edilmediği ihtimalini düşünerek kendini rahatlatmaya çalışır:

“Belki terk mektubu da denemezdi buna. Rüya geri döneceğini belirtmediği gibi, dönmeyeceğini de belirtmemiştir. Galip’ten değil de evden ayrılıyordu sanki. Galip’e ise, okur okumaz kabul ettiği üç kelimelik bir suç ortaklığı öneriyordu: ‘Annemleri

idare edersin!’ Evden ayrılış nedenini açıkça Galip’in üstüne yıkmadığı için hem sevindiriciydi bu suç ortaklığı hem de, ne olursa olsun, Rüya ile bir ortaklıktı” (Pamuk, 2018: 52).

Galip bu yüzden diğer aile üyelerine Rüya’nın kendisini terk ettiğini söylemez. Bunu dile getirirse eşinin kendisini terk ettiği fikrini kabullenmiş olacağından korkar ve onlara yalanlar söyleyerek durumu geçiştirir.

“Rüya’nın hastalığına, günlerdir açılmayan telefonlarına meraktan evlerine kadar gelen yengenin kapıdan dönüşüne ilişkin sorularına halası daha da başkalarını eklemesin diye Galip bir nefeste anlattı: Telefonları bozulduğu için haber verememişlerdi; Rüya’nın hastalığı daha o gecedan geçmişti, turp gibiydi şimdi, hiçbir şeyi yoktu, üzerinde mor paltosu az ilerideki 56 Chevrolet taksinin içinde hayatından memnun Galip’i bekliyordu; birlikte İzmir’e gidiyorlardı, ağır hasta olan eski bir arkadaşlarını görmeye; vapur birazdan kalkacaktı, Galip yol üzerindeki bir bakkaldan telefon ediyordu; bu kalabalıkta telefonunu kullandıran bakkala teşekkür ediyordu; allahısmarladık!” (Pamuk, 2018: 100)

Çevresindekilere karşı gerçeği gizleyen Galip’in durumu kabullenememekte olduğu görülmektedir. Her ne kadar Galip yaşanan gerçeği reddedip roman boyunca kimseye haber vermeden Rüya’yı aramaya çalışsa da eşler arasındaki kopukluk çok açık bir şekilde gözler önüne serilmiştir. Rüya bir açıklama yapmadan Galip’i bir anda terk ederek ona kendisi kadar değer ve sevgi vermediğini göstermiştir. Ancak Galip eşini çok sevmektedir, bu yüzden terk edildiğini hiçbir zaman kabul etmez ve arayışını sürdürmeye devam eder.

*Kafamda Bir Tuhaflık* romanının ana karakteri Mevlut, amcasının büyük oğlu Korkut’un düğününde âşık olduğunu sandığı Rayiha ile uzun süre mektuplaşan Mevlut, aslında amcasının küçük oğlu Süleyman tarafından kandırılarak kendisinin düğünde görüp âşık olduğu kızın ablasına yönlendirildiğini bilmeden Rayiha’yı kaçıtır. “Mevlut birlikte bütün bir ömür geçireceği karısının yüzünü ilk defa yakından gördü. Hayatı boyunca bu ânı, bu tuhaflık duygusunu çok sık hatırlayacaktı” (Pamuk, 2019: 18). Aldatıldığını öğrenen Mevlut ne Rayiha’ya ne de amca oğluna bir şey söyler. Uzun yıllar birlikte olan çift, romanın diğer karakterlerine göre mutlu bir evlilik sürdürür. Rayiha, Mevlut’un yaptığı işlerde her zaman eşine destek olmuş, eşini hiç yalnız bırakmamıştır. Mevlut’un girişimde bulunduğu dondurma, boza ve nohutlu pilav işinde Rayiha eşine desteğini esirgememiştir. Dolayısıyla Mevlut’un işlerinde Rayiha’nın büyük emeği olduğu görülür:

“Gece yatmadan önce nohudu güzelce ıslatıyor, sabah saat üçte çalar saatle uyanıyor, nohudun yumuşadığını görüp kısık ateşte tencereye koyuyordum. Sonra altını kapatıp Mevlut ile birbirimize sarılarak ve soğuyan tencerenin fısıltısını huzurla dinleyerek gene uyuyorduk. Sabah pirinci Muşlunun öğrettiği gibi önce biraz yağda kavurup sonra ağır ateşte demliyordum. Mevlut sabah alışverişe çıkınca tavukları kaynar suda şöyle bir haşlıyor” (Pamuk, 2019: 199).

Mevlut, Korkut’un düğününde beğendiği kızın kaçırdığı kızla aynı kişi olmadığını anladıktan sonra bu gerçeği eşinden gizler ve zamanla onu gerçekten sevmeye başlar. Mutlu bir evlilik yürütmüşlerdir. Aradan yıllar geçtikten sonra da bu mutluluğu ve sevgiyi Mevlut’un şu cümleleri açık bir şekilde ispat etmektedir:

“Ama iyi ki Süleyman kendisini kandırmış ve böylece Samiha’yı düşünmesine rağmen Mevlut mektupların başına Rayiha diye yazmıştı. Çünkü Mevlut ancak Rayiha ile mutlu olabilirdi. Allah onları birbirleri için yaratmıştı. Onu çok seviyordu; Rayiha olmasa ölürdü Mevlut” (Pamuk, 2019: 311).

Rayiha da eşini çok sever, hatta onu kendi kız kardeşinden bile kıskanmaktadır. Bu kıskançlıklar Rayiha’nın mektupların asıl sahibinin Samiha olduğunu öğrendikten sonra başlamıştır. Bu yüzden eşinin kardeşiyle yalnız kalmasına dahi tahammül edemez ve Samiha’nın söylediklerinin altında sürekli bir şeyler arar:

“Bazan da Samiha yeni aldığı aynalı tuvalet masasına oturur, makyaj yapar, ben de seyredirdim. ‘Gel sen de sür Rayiha,’ derdi bana aynadan gülerken bakarken. ‘Merak etme, Mevlut’a söylemem.’ Bu sözülle ne demek istiyordu? Mevlut ile dükkânda ben yokken sohbet ettiklerini, hatta benden bahsettiklerini mi? Her şeyden nem kapıyor, kıskanıyor, ağlıyordum” (Pamuk, 2019: 320).

Onun; eşini her geçen gün daha çok kıskanmaya başlaması çiftin arasına bazı zamanlar soğukluk girmesine, kavga etmelerine, küsmelerine sebep olmaktadır. Kız kardeşinin evindeki ekonomik bolluğu övdükten sonra “Mevlut küstü, üç gün konuşmadı benimle. Biz de akşamüstleri kızlarla Samiha Teyzelerine gitmedik, evde oturduk” (Pamuk, 2019: 331) diyerek söylenir. Bir süre sonra Samiha gizlice Rayiha’ya gitmeye başlar. Bu kez de Rayiha Samiha’nın sadece kızlarını değil, Mevlut’u da görmeye geldiğini düşünür (Pamuk, 2019: 332).

Mevlut ise bu kıskançlıkların farkındadır ve eşinin durumu yanlış anlamaması için elinden geleni yapmaktadır. Nitekim davranışlarına ne kadar dikkat etse de Rayiha’nın içi bir türlü rahat etmez. Bu durum bir süre sonra Mevlut’u da etkilemeye başlar. Rayiha yanlış anlamasın ve yanlış hislere kapılmasın diye Samiha ile olan mesafesini mümkün olduğunca korumaya çalışır. Ancak ortak iş yürüttükleri için

belirli bir yere kadar mesafeli davranabilmektedir. Dolayısıyla Mevlut bu durum karşısında nasıl davranması gerektiği konusunda tedirgindir.

“Rayiha akşam erkenden Mevlut’u karşısında görünce, Mevlut’un hayal ettiği gibi sevinmedi. Tam tersi, kıskançlığa kapıldı. Eve niye erken geldiğini kocasına iki kere sordu. Mevlut durup dururken niye eve erken döndüğünü kendi de çıkaramıyor, Rayiha’nın kıskançlığa kapılmasının mantıksız olduğunu düşünüyordu. Bacanaklar’da üçünün (yani Samiha’nın da) keyfini bozmamak için Mevlut çok dikkatli davranmıştı: Dükkânda Samiha ile yalnız kalmamaya dikkat etmiş, iş gereği Rayiha ile konuşurken yumuşak ve yakın, Samiha ile de bir Binbom elemanı ile konuşur gibi mesafeli ve resmi bir hava ile konuşmuştu hep” (Pamuk, 2019: 335-336).

Dolayısıyla Mevlut’un, Rayiha’yla olan evliliğinde kıskançlıklar filizlenmeye başlayınca eşinin üzülmemesi için oldukça hassas ve titiz davranmaya dikkat edecektir. Ancak içinde bulunduğu durum Rayiha kadar Mevlut’u de rahatsız etmeye başlamıştır. Bir noktadan sonra çaresiz kalacaktır:

“Ama anlaşılan bu önlemler yeterli olmamıştı. Mevlut içinden çıkamadığı bir kısır döngüye sürüklendiklerini görüyordu şimdi: Kıskanılacak bir şey yok gibi davranırsa, bir şey saklıyor, saman altından su yürütüyor durumuna düşüyor, bu da karısını daha da kıskandırıyor. Rayiha kıskanmakta haklıymış gibi yaparsa da Mevlut var olmayan suçunu kabul etmiş oluyordu. Evde kızlar uyumadığı için Rayiha kendini tuttu da Mevlut’un eve erken döndüğü o akşam kavga daha da büyümeden durumu idare edebildi” (Pamuk, 2019: 336).

Bu bağlamda Mevlut’un kıskançlık meselesini ciddiye alması ve önlemler almaya çalışması eşini önemseydiğini, onu üzmemek için çabaladığını gösterir. Önceleri birbirlerine destek veren, kavga etmeyen ve oldukça iyi anlaşılan çift mektup meselesi ortaya çıktıktan sonra Rayiha’nın kıskançlıklarıyla yüzünden tartışmaya başlar. Dolayısıyla mutlu aile tablosu, yerini huzursuz bir ortama bırakmıştır. Bununla birlikte Rayiha’nın tüm gerginliğine rağmen Mevlut de zaman zaman Samiha’yı düşünmekten kendini alamaz ve bazı zamanlar kendini Samiha’nın eşi Ferhat’ı içten içe kıskanır durumda bulur:

“Ferhat’ın belediyeye girdiğini, elektrik tahsildarlığı yaptığını, elektrik işi özelleşince belediyedeki kadrosundan çıkıp özel şirketin elemanı olmayı başardığını ve birden çok para kazanmaya başladığını Rayiha’dan işitmişti, Bir yandan Ferhat’ın çok para kazandığına inanmak istemiyor, kıskançlıkla inandığı zamanlarda da, bir anda çok paranın namussuzlukla, (tıpkı Binbom’daki gibi) hile yapılarak kazanılacağını bildiği için Ferhat’ı küçümsüyordu” (Pamuk, 2019: 301).

Ancak Mevlut’un kıskançlığı Rayiha’nınkinden farklı bir boyuttadır. Bu tarz düşünceler Mevlut’un zihninde zaman zaman belirse de sonra kaybolur ve hiçbir

zaman evliliklerini etkileyecek boyuta ulaşmaz. Nitekim Rayiha'nın kıskançlıkları ise evliliklerine ciddi zararlar verecek boyuta gelmiştir.

Bir gün yine kıskançlık krizine giren Rayiha, kavga esnasında üçüncü çocuğuna hamile olduğunu söyler. “Çocuğun karnımda Mevlut, bu yaşta Fatma ile Fevziye'den utanıyorum. Sen de hiç dikkat etmedin” (Pamuk, 2019: 337) diyerek Mevlut'u suçlar. Rayiha şikâyet ederken Mevlut üçüncü çocuk için heyecanlanır. Rayiha ise bu hamileliği hem maddi açıdan hem de psikolojik açıdan kaldıracabilecek güçte değildir. Üstelik Rayiha'nın eşine olan kıskançlığı bir noktada artık sağlıklı düşünmesini de engeller. İlkel yollarla çocuğunu düşürmeye çalışırken kan kaybından ölecektir. Rayiha'yı görmek için eve giderken Mevlut'un eşi düşündükleri ise onun eşine olan düşkünlüğünü gösterir:

“Mevlut böylece evdeki karısını uzun uzun düşündü. Rayiha'ya ne kadar bağlı olduğunu, onu ne kadar çok sevdiğini, neredeyse gözyaşlarıyla hatırladı. (...) Rayiha ile evde yalnız kalmak, evliliklerinin ilk yıllarındaki o hiç kavga etmedikleri güzel zamanlara geri dönmek istiyordu. Sanki çok önemli bir şeyi unutmuş gibi bir suçluluk duygusu vardı yüreğinde” (Pamuk, 2019: 348).

Mevlut de evliliklerindeki değişimin bilincindedir ve eski neşeli hâllerine dönmeyi istemektedir. Eşinin yanına doğru gittiği esnada Rayiha kan kaybından baygın hâlde yatmaktadır. Olaylardan haberi olmayan Mevlut'un kalbinde hissettiği suçluluk duygusu da tam bu anda şiddetlenir. Mevlut'un, eşinin başına gelenleri bilmeden onu düşünmesi eşler arasındaki bağın ne kadar güçlü olduğunun göstergesidir.

Eşiyle kendisini sadece ölümün ayırabileceğini düşünen Mevlut'un tam da düşündüğü gibi olmuştur. Rayiha'nın ölümüyle ayrılışlar da romanın son cümlesinde Mevlut'un sokakta boza satarken kendi kendine konuştuğu bölümler onun, eşinin ölümünden sonra bile ona bağlı olduğunu ve Rayiha'yı herkesten çok sevdiğini gösterir.

Romanda evliliklerine mutlu ve heyecanlı başlayan diğer çift ise Samiha ve Ferhat'tır. Romanın başında Süleyman ile evlenmek istemeyen Samiha, Ferhat'ı görür görmez âşık olur ve ona kaçar. Samiha, Ferhat için hem başlık parasına hem de istemediği biriyle evlenme durumuna başkaldırır. “Ben âşık olduğum, olacağım adamla evlenirim, tamam mı? Paraya aldırmadım, kalbimin sesini dinledim ve

yaptığının sonuçlarına da sonuna kadar katlanacağım” (Pamuk, 2019: 209) diyerek aşkı için cesur bir karar alır ve geleneklere meydan okur. Ferhat da Mevlut ile Rayiha’nın düğününde Samiha’yı görmüş, ona âşık olmuş ve aniden karşısına çıkarak aşkını ona itiraf etmiştir. Onun cesareti Samiha’yı etkileyen ilk şeydir. “Lokantacılıktan ne kazanıyor, birikmiş parası var mı, nerede oturacağız, sormazdım hiç. Ben böyle âşık olurum” (Pamuk, 2019: 226) diyerek Ferhat’a âşık olarak bu ilişkinin maddi hiçbir şeye bağlanmadığını belirtir.

Ferhat, Samiha’yı mutlu etmek için elinden gelen her şeyi yapar. Nitekim Samiha hem Rayiha’nın hem de Vediha’nın mutlu ve çocuklu ailesine imrenmektedir. Özellikle Rayiha’nın çocuklarının üzerine çok düşer, onlarla ilgilenir. Kendi çocuğunun olmaması durumunu yeğenleriyle vakit geçirerek düşünmemeye çalışır. Bir süre sonra çocuk sahibi olamamak Samiha’da agresifliğe ve üzüntüye sebep olacaktır. Bu durum Ferhat ile aralarındaki tartışmalar başlamasına ve tartışmaların dozunun gittikçe daha da artmasına neden olur. Evliliğindeki sıkıntıları ablası ile paylaşan Samiha, oldukça mutsuz ve huzursuzdur. Evliliğinin başındaki coşku ve mutluluk yerini sorunlara bırakmıştır. “Ne çocuğum var, ne de doğru dürüst bir kocam” (Pamuk, 2019: 371) diyerek evliliğinde tutunacak hiçbir dalının kalmadığını belirtir ve bu yüzden eşini sürekli terk etmekle tehdit etmeye başlar. Ferhat’ın kendisini bu konuda umursamamaya başlaması üzerine de her şeyi hazırlayıp eşini terk eder.

Ferhat ise başlarda Samiha’ya çok âşık olmasına rağmen bir süre sonra başka birine âşık olacaktır. Mevlut ile Ferhat’ın arasındaki görünmez rekabet ve kıskançlık da yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştır. Bu esnada Mevlut, Samiha’nın neden bu kadar kederli ve evliliğinde mutsuz olduğunu Ferhat’a sorduğunda o, kendisine: “Mevlutçuğum, bazı akşamlar hiç uğrayamıyorum, biliyorsun. Benim az geldiğimi yengeye söyleme. Anlıyorsun ya...” (Pamuk, 2019: 321) deyince Mevlut, Ferhat’ın Samiha’yı aldattığını anlar. Nitekim bu durumla ilgili Ferhat’ın bir açıklaması vardır:

“Evimde Samiha gibi güzeller güzeli ve cin zekâlı bir karım varken zamparalık yaptığımı, demek ahlaksız ve kafasız olduğumu İrşad gazetesi okuru Mevlut düşünüyordur belki. Ama bu doğru değil. Çünkü zamparalık yapmıyorum. Yalnızca âşık oldum. Âşık olduğum kadın ise kayboldu. Onu elbet bir gün İstanbul’da bulacağım” (Pamuk, 2019: 322).



Bununla birlikte Samiha'yı aldatan Ferhat'ın aşkı tek taraflıdır, yasak aşkı Selvihan onu sevmez. Ferhat ise aklından Selvihan'ı çıkaramadığı için sürekli kendini onu düşünürken bulur. "Pek çok akşam evde güzeller güzeli gül gibi Samiha'ya bakıp, 'Böyle bir karısı olan biri niye manzaralı apartmanın kapatmasına aklını takar?' diye düşündüğümü hatırlıyorum" (Pamuk, 2019: 332) diye kendi kendine düşünse de içinde bulunduğu durumdan kendini kurtaramaz ve Selvihan'ın bir gün kapısına dayanır. Ancak onun evinde olmadığını görünce büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Bu noktadan sonra da Selvihan'ı bir gün bulacak olmanın ümidiyle yaşamaya başlar. Bu sırada Samiha'nın da kendisini terk etmesinin üzerine Samiha'yı ancak Vediha'nın ikna edeceğini düşünür ve Vediha'dan onları barıştırmak için yardım ister. Ancak Samiha'nın barışmak gibi bir düşüncesi yoktur. Bu olaylardan kısa bir süre sonra Ferhat evinde ölü olarak bulunucaktır.

Rayiha'nın ölümü ve kızlarının evliliğinden sonra Mevlut, evde yalnız kalınca mutsuzluğa kapılır ve yalnızlık korkusu duymaya başlar. "Âlemde artık yapayalnız olduğunu kavrayıveriyordu. Samiha'yı ve mor elbisesini hayal etmek böyle zamanlarda iyi geliyordu" (Pamuk, 2019: 408) diye düşünen Mevlut'a bütün ailesi de uygun eş olarak Samiha'yı yakıştırır:

"Samiha'nın en uygun seçim olduğunu kendi de kabul ediyor, Fevziye'nin düğününde mor elbiseli Samiha'nın uzaktan kasıtlı olarak kendi gözlerinin içine baktığını hatırlayarak sık sık hayallere de kapılıyordu, ama yeniden evlenmek konusunda düşünmeyi bile bir ara kendine yasaklamıştı: Değil Samiha ile evlenmek, onunla yakınlaşmaya, hatta kızının düğününde olduğu gibi göz göze gelmeye çalışması bile Rayiha'ya büyük bir saygısızlıkmiş gibi geliyordu Mevlut'a" (Pamuk, 2019: 409).

Bilhassa amca oğlu Süleyman, yıllar önce Mevlut'u kandırdığı için duyduğu pişmanlığı dile getirir. Samiha ile birbirine çok uygun olduğunu söyler. Mevlut'un kızı Fevziye ise babasıyla teyzesi arasındaki iletişimin köprülerini kurar. Mevlut, Süleyman'ın yaptığı şey için Samiha'dan özür dilemek istediğini kızı Fevziye'ye söyler ve ondan onay alır. Samiha ile yalnız konuşmak için onu Konak Muhallebici'si'ne çağırır.

Mevlut, Samiha ile görüşmek konusunda önceleri tereddüt yaşar, çünkü eşi Rayiha'yı aklından çıkaramaz. Eşi hayatta değilken bile ona ihanet ettiği fikrine kapılır. Diğer taraftan Samiha ile yan yana gelmeyi ve onunla konuşmayı istemektedir ve neticede buluşurlar. Yıllar önce yazılan mektuplardan konu açılınca da Samiha

mektupların gerçekten kime yazıldığı ile ilgili gerçeği Mevlut'un ağzından duymak ister. Mevlut ise "Sana yazdığım doğru, seninle Korkut'un düğününde göz göze geldik. Üç yıl gözlerin hakkında sana mektup yazdım. Süleyman aldattı beni, mektuplara senin değil Rayiha'nın adını yazdım. Sonra da Rayiha ile mutlu olduk, biliyorsun. Şimdi seninle de mutlu olabiliriz" (Pamuk, 2019: 426) şeklinde gerçeği itiraf eder. Samiha, mektupları kendisine yazıldığını tekrar işitmek isteyince Mevlut "Mektupları sana aşkla yazdım" (Pamuk, 2019: 426) cevabını verir. İçinden ise şu düşünce geçer: "Ve daha bunu söylerken insanın hem doğruyu söylemesinin hem de samimi olmasının ne zor olduğunu anladı" (Pamuk, 2019: 426). Bunun üzerine bir araya gelen çift, kısa sürede düğün hazırlıklarına başlar. Samiha düğünü Duttepe'ye yakın bir yerde yapmak ve gelinlik giymek ister. Amacı ise herkesin gelmesi ve kendisini görmesidir. Samiha'nın bu kararı Mevlut'ta hayranlık uyandırır. Mevlut karısını çok güzel bulur. Bu kadına üç yıl aşk mektubu yazmış olan ve sonunda ona kavuşan Mevlut, evliliğinde mutlu mesut birkaç ay geçirdikten sonra yeniden Rayiha'yı hatırlar:

"Gecekondu- evin penceresinden Duttepe'ye, Hacı Hamit'in camisine, apartmanlarla kaplı diğer tepelere dalgın dalgın bakarken aklına gelen Rayiha'yı düşünmemek için kendini çok zorladı" (Pamuk, 2019: 430).

Mevlut, Samiha ile olan evliliğinde huzurlu olsa da aklından Rayiha'yı hiçbir zaman çıkaramaz. Dahası mektup meselesi Samiha ile Mevlut arasında hiçbir zaman kapanmaz. Özellikle Samiha, Mevlut'un sarhoş olduğu zamanlar mektupları çıkarıp okumaya başlar. Mevlut'u mektupları yazarken hissettiği duyguları tekrar etmesini istediğinde onun nutku tutulur ve aradan geçen o kadar zamandan sonra mektupları yazan kişinin artık kendisi olmadığını söyler: "O zaman Mevlut'u başka bir kişi yapan şeyin yalnızca aradan geçen yıllar, saçlarının beyazlaşması değil, Rayiha'ya duyduğu aşk olduğu açıkça çıkmıştı ortaya" (Pamuk, 2019: 454).

Mevlut, Samiha ile olan evliliği boyunca Rayiha'yı düşünmeden geçirdiği bir günü olmaz:

"Şimdiyse geçmişi hatırladıkça Mevlut'un gözünün önünde çocuk yaşıta ama tatlı yüzü belirgin bir genç kız canlanıyordu. Ama görüntüsü bile Mevlut'un kalbini hızlandıran bu kız Samiha değil, Rayiha idi" (Pamuk, 2019: 455).

Mevlut, Rayiha'yı hatırladığı anlarda karısı Samiha'nın fark edeceğini düşünerek telaşlanır. Samiha geçmişten bahsettiğinde ve her seferinde konuyu

mektuplara getirdiğinde de Mevlut eski meselelerle ilgili başka düşüncelere dalar ve böyle anlarda bazen kırgınlık yaşar:

“Kalbi kırılmıştı çünkü Samiha ona bir zamanlar onu sevmediğini hatırlatmıştı. Bu kırgınlık anlarında ve hayatındaki eksikliklerin, yetersizliklerin, bir suçluluk duygusu gibi içinde yükseldiği zamanlarda Mevlut’un kafası kendiliğinden Rayiha’yı hatırlatıyordu” (Pamuk, 2019: 463).

Onun, Samiha ile beraberken aklına hep Rayiha gelir. Artık rüyalarında da Rayiha’yı görmeye başlar. Rüyalarında ise Rayiha’ya bir türlü ulaşamaz, kavuşamaz. Gördüğü bu rüyaların etkisinden uzun süre çıkamaz. Geceleri yalnız kalmak için boza satmaya çıktığında bütün şehri gezer ve bu anlarda kendine söylediği tek bir cümle vardır: “Ben bu âlemde en çok Rayiha’yı sevdim” (Pamuk, 2019: 466).

Uzun yıllar süren evliliğin ardından kocasının ölümüyle yolları ayrılan çiftlerden biri de *Masumiyet Müzesi*’ndeki Vecihe ve Mümtaz çiftidir. Vecihe ve Mümtaz Basmacı; Nişantaşı’nda yaşayan zengin, saygın ve birbirlerine yönelik bağları kopmamış bir ailedir. Bu ailenin kendine has ritüelleri, gelenekleri vardır, örneğin bayramlarda tüm aile bir araya gelir ve keyifli, mutlu bir bayram geçirilir:

“27 Şubat 1969, Kurban Bayramı’nın ilk günüydü. Bizim Nişantaşı’ndaki evde bayram sabahlarında hep olduğu gibi, yakın ve uzak akrabalarından şık giyimli, kravatlı, ceketli, neşeli bir kalabalık öğle yemeğini bekliyordu. Kapı sık sık çalıyor, yeni misafirler, mesela küçük teyzemle kabak kafalı eniştem, şık ve meraklı çocuklarıyla geliyor, herkes ayağa kalkıyor, yeni gelenlerle herkes tek tek el sıkışıp öpüşüyor, sandalyeler çekiliyor” (Pamuk, 2018: 39).

Mümtaz ve Vecihe yıllarca beraberliğini korumayı başarmıştır, ancak Mümtaz bir başka bir kadına âşık olunca eşine ihanet etmiştir. Bu ihanetini yıllar sonra oğlu Kemal ile paylaşır:

“O güzel kızı ilk olarak bundan ‘on yedi buçuk yıl önce 1958 Ocağı’nda, karlı bir gün’ tanımıştı ve saf ve masum güzelliğinden çok etkilenmişti. Kız, babamın yeni kurduğu Satsat’ta çalışıyordu. Önce iş arkadaşlığı etmişler, ama aralarındaki yirmi yedi yıllık yaş farkına rağmen, ilişkileri daha ‘ciddi ve duygusal’ bir şeye dönüşmüştü. Kız yakışıklı patronla (babamın o sırada kırk yedi yaşında olduğunu hemen hesapladım) ilişki kurduktan bir yıl sonra, babamın zorlamasıyla işi bırakmış, Satsat’tan ayrılmıştı. Gene babamın zorlamasıyla başka bir yerde iş aramamış ve babamın kendisine Beşiktaş’ta aldığı bir apartman dairesinde, ‘bir gün evleneceğiz’ hayaliyle sessizce yaşamaya başlamıştı” (Pamuk, 2018: 89).

Mümtaz Bey, ailesinin dağılmaması için gizli ilişkisine son vermek zorunda kalmıştır. “Onunla evlenmeyi de çok düşündüm, oğlum... Ama annen ne olacaktı,

sizler ne olacaktınız...” (Pamuk, 2018: 89) Eşine, evliliğine ve çocuklarına karşı hissettiği bu sorumluluk duygusu sonucunda âşık olduğu kadını yıllarca oyalamıştır. Bu oyalama neticesinde kendisi de büyük üzüntüler duymuştur:

“Ben onu yıllarca oyaladım. Ondan ayrı bir hayat düşünemiyor, onu göremeyince çok acı çekiyordum. Bu acıları sana, kimseye anlatamadım. Sonra bir gün bana ‘Tercihini yap!’ dedi. Ya anneden ayrılıp onunla evlenecekmişim ya da beni terk edecekmiş” (Pamuk, 2018: 89-90).

Eşinden ve çocuklarından ayrılamayınca âşık olduğu kadın tarafından terk edilir. On bir yıl süren ilişkileri sonunda bitmiş olsa da bu aşk yıllarca onun içinde kalmış ve sevdiği kadına kavuşamamak uzun süre acı çekmesine sebep olmuştur. Daha bu ihanet Mümtaz Bey’in eşine karşı ilk ihaneti değildir. Evlilikleri boyunca Mümtaz’ın bu tarz kaçamakları olmuştur ancak bu kez farklı duygular hissetmiştir. Eşi Vecihe Hanım da bu durumun farkındadır ve yıllardır eşinin küçük kaçamaklarına göz yummuş, her zaman kendisine döneceğine inandığı için bu durumu eşiyle konuşmaktan kaçınmıştır. Bu aldatmalara rağmen hiçbir zaman terk etmemiş, onunla ihanetini konuşmamış ve konunun kendiliğinden kapanmasını beklemiştir:

“Çok, çok acı çekiyordum. Ağabeyin evlenmişti, sen Amerika’daydın. Ama tabii acımı anneden saklamaya çalışıyordum. Hırsız gibi bir köşede gizli gizli acı çekmek de bir başka acıydı. Tabii, annen öteki metresler gibi bunu da hissetmiş, ciddi bir şey olduğunu anlamış, sesini çıkarmıyordu. Evde annen, Bekri ve Fatma ile birlikte, bir otelde aile taklidi yapar gibi yaşıyorduk. Acımın hiç dinmediğini, böyle giderse delireceğimi görüyor, ama yapmam gereken şeyi bir türlü yapamıyordum” (Pamuk, 2018: 90).

Sevgilisinden ayrıldığı süre boyunca mutsuz biri olan Mümtaz, sevgilisinin kanserden öldüğünü öğrenince daha çok acı çekmeye başlamıştır. Bu his, tüm evliliği boyunca devam eder ve yıllar sonra unutamadığı bu sevgilisini oğluna anlatma cesaretinde bulunur. Bu ihanet sonucunda evliliği dağılmasa bile eşler arasındaki iletişimde kopukluklar yaşanacaktır.

Evliliğinde iletişimsizlik yaşayan ve mutsuz olan diğer çift ise Feridun ile Füsün’dur. Kemal’in nişanlandığı gecenin ertesi sabahında ortalıktan kaybolan Füsün, yıllar sonra Kemal’in karşına Feridun adında biriyle evlenmiş olarak çıkar. Füsün, Kemal ile cinsel ilişki yaşamasının akabinde Feridun ile zorunlu olarak evlendirilmiştir. Bu evlilik sonucunda eşlerin birbirini tanımaması, aralarında sevginin oluşmaması ve iletişimin olmaması gibi sebeplerden ötürü eşler arasında hem mutsuzluk hem iletişimsizlik görülür: “Evliliğim boyunca Feridun ile aramızda karı-

koca ilişkisi olmadı” (Pamuk, 2018: 427) diyen Füsun, Feridun ile yaptıkları evliliğin gerçek bir evlilik olmadığını da böylece vurgular. Füsun ile Feridun neredeyse hiç yalnız kalmaz; çünkü Kemal hep onlarla birlikte, hep beraber vakit geçirirler. Bu vesileyle yıllar sonra tekrar Kemal ile Füsun’un arasındaki yakınlaşma olur. Zira Füsun da hem eşiyle hem Kemal’le vakit geçirmekten memnundur:

“Ama ben eğleniyorum. Bizimle geldiğin için memnunum. Bir an sustuk. ‘Senin yanında oturmak bana yetiyor,’ demek istedim. Kollarımızın uzun zaman birbirine yaslanması tesadüf müydü?” (Pamuk, 2018: 252)

Feridun ise bu duruma sesini çıkarmaz, çünkü o, Füsun ile ilgilenmez bile. Onun akli Füsun’da değil, çekmek istediği filmde. Çoğu zaman eve geç gelir hatta bazı geceler hiç gelmez. Füsun’un annesi Nesibe Hanım da her şeyin farkındadır ve Kemal ile bu konu hakkında konuşur:

“Kahvemi verirken de hemen konuya girdi: ‘Lüzumsuz küskünlükler, kalp kırıklıkları oluyormuş, anlıyorum,’ dedi. ‘Kemal Bey, çok acı çekti, kalbi de çok kırıldı kızımın, onun huysuzluklarına sabredecek, gönlünü alacaksınız...’

‘Tabii, tabii...’ dedim çokbilmiş bir havayla.

‘Siz bunun nasıl yapılacağını benden daha iyi bilirsiniz... Onun gönlünü alın, istediğini yapın da girdiği bu yanlış yoldan bir an önce çıksın.’

‘Füsun’un girdiği yanlış yolun ne olduğunu sorar bir bakış attım, kaşlarımı kaldırdım.’

‘Sizin nişanınızdan önce, nişan gün, hele nişandan sonra aylarca çok çekti, ağladı,’ dedi. ‘Yiyip içmekten, yürümekten her şeyden kesildi. Bu çocuk da her gün gelip onu teselli ediyordu’ ” (Pamuk, 2018: 261).

Füsun’un annesi Nesibe Hanım kızının Feridun ile birlikte olmasını istemez. Bu yüzden Kemal’den yardım bekler. Annesinin bu düşünceleri Füsun’un üzerinde de etkisini göstermiştir. Nesibe Hanım’ın Feridun’la ilgili düşüncelerini Kemal’e aktarırken Kemal’i Füsun’la yakınlaştırmaya çabasındadır:

“Feridun’un bir işe yaramadığını, Füsun’a iyi bir hayat veremeyeceğini o da, hepimiz de biliyoruz. ‘Ama Füsun’un kocası o!’ dedi Nesibe Hala. ‘Karısını film yıldızı yapmak istiyor, dürüst, iyi niyetli çocuk! Kızımı seviyorsanız onlara destek olursunuz. Füsun’u, onu lekeli diye küçümseyecek yaşlı zengin bir adam yerine Feridun’la evlendirmek daha iyi diye düşündük. Onu filmciler arasında sokacak. Sen de koru Kemal” (Pamuk, 2018: 262).

Bu bağlamda hem Füsun’un hem de Feridun’un bu evlilikten karşılıklı çıkarları vardır. Bu yüzden aralarında sevgi ve iletişim yoktur. İstedikleri hayat doğrultusunda

birbirlerine yardımcı olmak için evlenmiş gibidirler. Çiftin arasında zaman ilerledikçe kavgalar çıkmaya başlayacaktır:

“Fusun’un zaten mazerete ihtiyacı yoktu, Feridun ile kavgalıydılar. Kocası yazın eve çok az uğramıştı. Büyük ihtimal Papatya ile yaşıyordu. Çukurcuma’daki eve iki haftada bir yukarıdaki odasından bir iki eşyasını, gömleğini ve kitabını almak için uğruyordu... Feridun’un ziyaretlerinden birinde, Fusun ile arasında bir kavga çıktığını Nesibe Hala’dan öğrendim” (Pamuk, 2018: 382).

Film sektörüne kendini kaptıran Feridun, bir süre sonra başkasına âşık olarak Fusun’u aldatır: “Uzun bir süredir film bahanesiyle, akşamları sette uyuduğunu söyleyerek eve gelmiyordu” (Pamuk, 2018: 380). Bir süre sonra Feridun, Papatya ile olan ilişkisini Kemal’den saklama gereği bile duymaz. Nesibe Hala kızının Kemal ile birlikte olmasını hâlâ istemektedir. Bunu da açık bir şekilde dile getirir.

“Her şey halloldu, dedi bir müjde vermekten çok, hayatın aslında ne kadar basit olduğunu ima eder bir havayla. ‘Fusun ile Feridun ayrılıyorlar. Limon Film’i ona, Feridun’a bırakırsan iş tatlıya bağlanacak. Bunu Fusun da istiyor. Ama önce ikiniz konuşacaksınız... ‘İki gün önce, akşam Feridun eve gelmiş, biraz sarhoşmuş, Papatya’dan ayrılmış, Fusun’a eve dönmek istiyormuş, ama tabii ki Fusun onu istememiş. Bir kavga çıkmış, ne yazık ki komşuların, mahallenin işittiği bağırışmalar olmuş, çok utanmışlar. Nesibe Hala benim akşamları gelmemi bu yüzden istemiş... Daha sonra Feridun telefon etmiş, Nesibe Hala ile Beyoğlu’nda buluşup görüşmüşler. Karı-koca ayrılmaya karar vermişler. Bir sessizlik oldu. ‘Aşağı kapının kilidini değiştirdim,’ dedi Nesibe Hala. ‘Artık evimiz Feridun’un evi değil’ ” (Pamuk, 2018: 423-424).

Evlilikleri boyunca iletişimleri zayıf olan çiftin ayrılmasındaki en büyük etken Nesibe Hanım ve Kemal’dir. Sevgiye ve aşka dayanmadan yapılan evlilikte Fusun’un Kemal ile olan karşılaşması ve Kemal’in her akşam ailenin yanında olması çiftin zayıf olan bu evliliği daha da zedeleyerek ve boşanma ile sonuçlanmasına sebep olmuştur.

Romandaki diğer çiftlerden biri de Nurcihan ve Mehmet’tir. Karakterleri ve yaşam tarzları birbirinden farklı olan Mehmet ile Nurcihan’ı bir araya getirmek isteyen kişi Sibel’dir, dolayısıyla kendi nişanında onları tanıştırap aralarını yapmak ister. Nurcihan’ın yaşam tarzıyla ilgili bilgiyi Sibel anlatır:

“Nurcihan’ın Fransız erkekleriyle aşklar yaşadığını, bu erkeklerle cesaretle seviştiğini, İstanbul’daki zengin ailesinden gizlice de olsa onlarla aynı evlere taşındığını, ama bu maceraların sonuncusunda fazla üzüлp yorulunca ve Sibel’den de etkilendiği için İstanbul’a dönmek istediğini anlattım Berrin’e. ‘Ama bunun için tabii değer vereceği, kendi düzeyinde, Fransa’daki geçmişini, eski sevgililerini dert etmeyecek birisiyle tanışıp ona âşık olması gerekiyor.’ diye ekle[r]” (Pamuk, 2018: 108).

Mehmet'in ailesi ise dindar, muhafazakâr, taşralı ve zengin bir ailedir. Mehmet'in Nurcihan'dan önce başka ilişkileri de olmuştur. Ancak hiçbirinde gerçek aşkı yakalayamamış ve bu yüzden evlenmemiştir. Ailesine rağmen “görücü usulü evlenmeye, hatta başörtülü annesinin kendisine İstanbullu ve okumuş da olsa, bir kız bulmasına yıllarca karşı çık[ar] ve kendi tanışıp arkadaşlık edeceği kızlardan biriyle evlenmek iste[r]” (Pamuk, 2018: 109). Mehmet ciddi niyetlerle yakınlaşmak istediği kızların hiçbirine âşık olmaz:

“Mehmet'in Siraselviler'de, Cihangir, Bebek, Cihangir, Bebek ve Nişantaşı'ndaki dört bel özel evde, sürekli ziyaret ettiği 'kızları' vardı. Bir yandan işyerinde tanıştığı, yirmi küsur yaşlarındaki lise mezunu bakire kızlarla hiçbir zaman gerçekleşmeyen yoğun duygusal ilişkiler kurmaya çalışırken, bir yandan da her gece, bu lüks evlerde, Batılı film artistlerini taklit eden kızlarla sabahlara kadar vahşi geceler geçirir, çok içtiği zamanlarda kızlara para yetiştiremediğini ya da yorgunluktan kafasını toparlayamadığını ağzından geçirir, ama gece yarısı bir davetten çıktığımızda, eli tespihli babası, başörtülü annesi ve kız kardeşleriyle oturup Ramazan'da herkesle birlikte oruç tuttuğu evine gideceğine, bizlerden ayrılıp Cihangir'e ya da Bebek'e lüks randevuevlerinden birine giderdi” (Pamuk, 2018: 110).

Arkadaşlarının Mehmet ile anlattıkları şeyler, okuyucunun Mehmet ile Nurcihan'ı tanıması açısından önemlidir. Bu konuşmalarla her ikisinin de ilişkileri ve yaşayış tarzlarının özeti verilir niteliktedir. Sibel, arkadaşının ciddi düşünebileceği biriyle beraber olmasını istediği için Mehmet ile tanışmasına aracı olur. Bununla birlikte nişan gecesini Zaim'in de Nurcihan'a yaklaşması Nurcihan'ın kafasını karıştırır ve o “Mehmet ile Zaim arasında bir türlü karar vereme[z]” (Pamuk, 2018: 151).

Romanın ilerleyen bölümlerinde Mehmet ile Nurcihan sevgili olurlar. Mehmet hemen evlenmek ister ancak Nurcihan nişanlanıp evlenmeden önce aşkını doyasıya yaşama arzusundadır: “Mehmet, Nurcihan için alev alev yanıp tutuşuyor.” (Pamuk, 2018: 204) Nurcihan ve Mehmet de uyumlu bir çift olurlar. Zamanlarının büyük çoğunluğunu birlikte geçirirler:

“Nurcihan ile Mehmet haftanın neredeyse yedi günü buluşuyorlar, lokanta lokanta, kulüp kulüp geziyorlar. Mehmet, Nurcihan'ı gazinolara götürüp ona eski şarkıları, fasıl heyetlerini dinletiyor. Bir zamanlar radyoda okumuş yetmişlik, seksenlik şarkıcıları buluyorlar. Onlarla arkadaşlık ediyorlar. Mehmet'in aşkıyla o da merak saldı” (Pamuk, 2018: 299).

Zaman içinde birbiri için özel şeyler yapan, birbirini etkileyen ve heyecanlandıran bir çift olmaya başlamışlardır: “Mehmet de aslında çok bilmez eski şarkıları. Şimdi Nurcihan'ı etkileme heyecanıyla o da öğreniyor. Birlikte sahaflara

gidip eski plakları buluyorlar” (Pamuk, 2018: 300). Üç yıldır birlikte olan çift Zaim’e göre hâlâ sevişmemişlerdir. Zira Nurcihan’a göre “Müslüman bir ülkede yıllar sürecek hakiki, mutlu ve huzurlu bir evliliğin ilk şartının zenginlik değil, evlilikten önce sevişmemek[tir]” (Pamuk, 2018: 340). Bununla birlikte Mehmet ilişkisinde çok mutludur ve bu mutluluk arkadaşlarına kadar yansıtmaktadır. “Ama Nurcihan ile, senin benim anlayamayacağımız kadar mutlu. Mutluluktan uçuyor ve herhangi bir şey, hiçbir dert bu mutluluğu lekelemesin istiyor” (Pamuk, 2018: 393). Mehmet, Nurcihan’a bu kadar âşık olmasına rağmen evlendikten sonra durum tersine dönecektir. Evlilik ve çocuk hayatı Mehmet’i değiştirir. Üç yılı aşkın süre boyunca çok mutlu olan Mehmet, eşini hâlâ çok sevse de eskisi gibi hissedemez:

“Biraz rakıdan sonra Mehmet, onu o kadar çok sevmesine, saymasına (şimdi bu ikinci duygu daha önemli olmuştu) rağmen, çocuk doğurduktan sonra Nurcihan’ı eskisi gibi çekici bulamadığını itiraf etti. Onunla yoğun bir aşk yaşamış, evlenmiş ve çocuk olunca da kısa sürede her şey eski haline, Mehmet de eski alışkanlıklarına dönmüştü” (Pamuk, 2018: 459).

Bu arkadaş grubunun diğer çifti ise Zaim ve Sibel’dir. İkili roman boyunca hiç anlaşılamaz. Zaim’in kadınlara olan düşkünlüğü Sibel’i rahatsız eder ve onu, ahlaken zayıf biri olarak görür. Ancak Sibel’in Kemal ile kötü biten ilişkisinin sonucunda Zaim hep onun yanında durarak ona destek olmuştur. Uzun süre birlikte vakit geçirdikten sonra evlilik kararı alarak bir yuva kurarlar. Bebek’te Boğaz manzaralı bir evde Gül ve Ebru adında iki kız çocuğu sahibi olarak mutlu yaşarlar.

*Kırmızı Saçlı Kadın* romanında da mutlu bir evlilik hayatı yaşayan çiftler vardır. Cem ve Ayşe bu çiftlerdendir. Cem, üniversite okurken Ayşe’yi gördüğü andan itibaren ona karşı güçlü duygular hisseder ve bu duygunun karşılıksız olmadığını düşünür. İki yıllık ilişkileri boyunca pek çok konuda paylaşımda bulunurlar. Cem ile Ayşe ilişkileri boyunca her konu üzerinde sohbet edebilen bir çifttir: “Ona okuduğum kitaplardan, jeoloji tarihinden ve aslında herkesinkinden çok farklı olmayan siyasi fikirlerim ve futbol heyecanımdan söz etmeyi severdim” (Pamuk, 2019: 98). Ayşe de Cem’e değer verir ve onunla ilgili her şeyi önemser. Ayşe, Cem’in Kozlu’da ve Soma’da staj yaptığı günlerde kendisine gönderdiği mektupları bile saklar, kimi zaman da bu mektupları açıp tekrar tekrar okur. Birlikte geçirdikleri zaman onları daha çok yakınlaştırmıştır. Ayşe ve Cem, kitap okumayı seven, kütüphane ve müzeleri gezmekten keyif alan entelektüel bir çifttir:



“Hafta sonu eğer İstanbul’daysam karım ile alışveriş merkezlerine gider, bir film seyreder, lokantalarda bir şeyler atıştırırdık. Akşamları televizyona bakıp devlet büyüklerini, askerlerin demeçlerini dinleyerek yemek yer, çocuk sahibi olmak için sihirli bir yöntem bulan çatlak bir profesörü ya da Amerika’dan İstanbul’a yeni dönen parlak bir doktoru görmeye karar verirdik. Çocuksuzluk mutlu evliliğimizi zehirlemesin, hayat sevincimizi karartmasın diye aramızda çok konuşurduk” (Pamuk, 2019: 101).

Bununla birlikte Ayşe ve Cem, çocuk sahibi olamadığı için bir süre tedavi görürler. Birçok ailede çocuğun olmaması karı-koca arasında gerginliğe ve kavgalara sebep olurken Cem ve Ayşe’de bu durumun aksi gerçekleşir. Hatta, çocuklarının olmaması çifti daha çok yakınlaştırır, böylece tüm yatırımlarını kendilerine ve kurdukları şirkete yaparlar. Cem’in ölümüne kadar geçen süre boyunca çiftin mutlu ve huzurlu bir evliliği olmuştur.

#### **2.4. Modern Ailede Baba Figürünün Eksikliği**

Baba kavramının modern ailede ve geleneksel aile yapısında tanımları olduğu gibi, baba olmanında aileden aileye farklı farklı sorumlulukları vardır:

“Baba olmak yasanın gözünde çocuklarına bakmakla ve eğitmekle yükümlü vatandaş, yani ‘velayet ve vesayet sahibi’ erkek demek. Yani babalık sorumluluk olduğu kadar aynı zamanda çocukların (dolayısıyla onu doğuran kadının) üzerindeki haklarla da tanımlanan bir sosyal/ hukuki konum. Kısaca babalık, aile, piyasa ve devlet (kamu) arasındaki ilişkiler ile şekillenen ve bütün bu alanları birbirine bağlayan; ailede ‘geçim sağlayan’, piyasada ‘çalışan’ ve devletin karşısında ‘aile reisi’ olarak konumlanan bir toplumsal pratik, bir ‘dolayım’ konumu” (Serpil Sancar, 121).

Baba, geleneksel aile yapısının önemli bireyidir. Modernleşmeyle birlikte erkekler, ataerkil ailenin geleneklerine bağlı babalık kavramından giderek uzaklaşmaya başlamıştır. Modern ailelerin çekirdek ailelere doğru evirildiği süreç içinde babanın da aile içindeki konumu değişmiştir. Erkeğin mutlak hakimiyeti, kadın ve erkeğin eşit paylaşımına ve birbirlerine olan gönüllü bağlılığına dönüşmüştür:

“Genç aile reisinin iktidarının, babasının iktidarından farklı bir ‘erkeklik tarzı’ olduğunu kabul etsek bile değişen şey, babanın kendi oğlu üzerindeki hâkimiyetinin yok olmasıdır” (Sancar, 2020: 122).

Modernleşmeyle, kentleşmeyle ve eğitim düzeyinin artmasıyla ailedeki tüm bireyler, iş bölümü yaparak bir arada eşit bir şekilde yaşamayı amaçlayan yeni bir aile modeli kurmuştur:

“Kurum olarak aile, görevler, haklar ve sorumlulukların değişmez biçimde tanımlandığı; üyelerinin yaşamlarını katı bir denetim altına alma yetkisiyle donatılmış; aile içi-dışı ayrımın kesin ve katı sınırlarla çizildiği ve ayrıştırıldığı; en yaşlı erkek tarafından yönetilip temsil edilen bir ‘müessese’dir. Bunun yerine, karşılıklı aşk, sevgi, arzu, birlikte yaşama isteği ve mahremiyet paylaşımına dayalı yeni bir aile modelinin gelişimi söz konusudur” (Sancar, 2020: 112).

Modern aileyle birlikte babanın aile içindeki rolünün değişimi Orhan Pamuk’un bazı romanlarında da konu edilmiştir. Bununla birlikte aile modernleşse de hem kadının hem de erkeğin aile içindeki görev ve sorumlulukları var olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte eşiyle iletişim kuramayan, aile içi sorumluluklarını yerine getirmeyen erkek, evliliğinde sorun yaşarken baba olarak da çocuğunu ilgisiz bırakır. Böylelikle aslında fiziken var olan baba, çocuğun hayatında duygusal olarak yoktur. Bu durum da çocuğun babaya bakışını zedeleyerek yaşamı boyunca babasının eksikliğini yaşamasına sebep olur.

Orhan Pamuk’un romanlarındaki modern aile modellerinde genellikle baba karakterlerinin erkek çocuklarıyla erkek çocukların da babalarıyla arasında bir tür çatışma görülür. Romanların genelinde var olan bu çatışma hâli; iletişimsizlik, anlaşmazlık ve gerginlikten kaynaklanır. Sadece romanlarında değil yazarın kendi hayatında da böyle bir durum söz konusudur. Zira, Pamuk’un Babamın Bavulu kitabında babasının yazar olma isteğinden, zaman zaman evini ve ailesini terk etmesinden yakınması ve babasının bavulundan çıkan yazılarla bu çatışmayı ortaya koyması onun babasıyla sorunlu bir ilişki olduğunu gösterir. Bu bağlamda yazarın romanlarında da baba-oğul çatışmasına neden bu kadar yer ayırdığı anlam kazanır. Gerilimli baba-oğul ilişkisine örnek olarak verilebilecek romanlardan biri olan *Kara Kitap*’ta; Melih ile Celâl’in arasındaki kopuk ilişki anlatılır. Çünkü Melih Bey, yurt dışı seyahatlerinin birinde ailesini terk ederek başka biriyle evlenir ve oğlunu babasız bırakır. Aynı şekilde Celâl’in annesi de başkasıyla evlenir, ancak Celâl üvey babasıyla asla anlaşamaz. Dolayısıyla Celâl hem öz babası hem de üvey babasıyla sorun yaşar. Bunun sebebi Celâl’in küçüklüğünden itibaren babasız büyümüş olmasıdır. Celâl, babaannesinin ısrarıyla çatı katına yerleşir ve böylece tüm aile aynı apartmanı paylaşmaya başlar. Bu apartmanda Celâl ile babası Melih Bey iki yabancı gibidirler. Dahası Melih Bey, oğlunun yazarlığını küçümseyerek bulduğu her fırsatta onu eleştirmeye çalışır. Oğlu Celâl’in hakkında “[a]klını başına toplayamayaca[ğını]” (Pamuk, 2018: 33) düşünür. Oğluyla ilgili meseleleri ciddiye almaz, oğlunu küçümser ve hatta ondan utanır:

“Bu askeri darbeden sonra kurulacak Alaturka Bolşevik Yeniçeri nizamında hariciye vekili ya da Paris sefiri olacaksın diye verilen söze kandığı için, evde kendi kendine Fransızca çalışmaya başlamış. Bu hiç tutmayacak ihtilâl duası, gençliğinde it kopukla düşüp kalktığı için bir yabancı dil bile öğrenemeyen oğlumun hiç olmazsa Fransızcasına yarayacak diye başta sevinmedim bile değil. Ama işi azıtınca Rüya’nın onu görmesine izin vermedim” (Pamuk, 2018: 39).

Kızı Rüya’yı kendisine benzettiğı için oğluna her geçen gün daha çok kızar. “Türk milletini ve ordusunu kandıramayınca kız kardeşini kandırdı. Rüya böyle anarşist oldu” (Pamuk, 2018: 39) diyen Melih Bey, oğlundan şikâyet ederek onun yerine oğlunun Galip olmasını istediğini her seferinde dile getirir. Babasının Celâl’e olan tavırları onun babasından daha çok uzaklaşmasına neden olur:

“Melih Amca’ya göre, ellibeş yaşındaki oğlu da, işte tam bu düşüncede olduğu için yetmişbeş yaşındaki babasını aramıyor, İstanbul’da hangi apartman dairesinde kaldığını kimseye söylemiyor, yalnız babası değil, aileden kimse, -her zaman onu ilk affeden Hâle Halası bile- kendini ulaşamasın diye, numarasını herkesten sakladığı telefonlarını bir de fişten çekiyordu. Galip, Melih Amca’nın gözlerinde kederden değil, alışkanlıktan da olsa, birkaç sahte gözyaşının belireceğini düşünerek korktu” (Pamuk, 2018: 40).

Bununla birlikte Rüya’nın ve Celâl’in aynı anda ölümü Melih Bey’i derinden sarsacaktır. “Oysa babası, onu da Rüya kadar sevmişti. Şimdi hiçbir evladı yoktu artık. Hayır; tek evladı Galip’ti şimdi” (Pamuk, 2018: 404). Melih Bey’in ve Celâl’in ilişkisi en başından itibaren kötüdür. Aralarında iletişim yoktur ama Rüya ile aynı anda öldürülmesi Melih Bey’de şaşkınlık ve kızgınlık yaratır. Bu sebeple artık ikisinin de hayatında olmadığını bilmek onu çok üzer. Çocuklarının ölümünden sonra babalık yapamadığını ve artık bunun için çok geç olduğunu anlayarak kendi sorumluluklarının farkına varacaktır:

“Babanın kurmaya çalıştığı otoriteye karşın oğulun babadan beklediğı sıcak, kabullenici, rahatlatıcı, açık ve dürüst babalık ve oğlunun hatalarına karşı kabullenici olması. Bunu yapmayan babanın, oğlunun ruhunda açtığı yaralar, babanın duygusal, fiziksel uzaklığı ya da yokluğunun neden olduğu derin kişilik hesaplaşmaları söz konusu” (Sancar, 2020: 130).

Dolayısıyla Melih Bey, hayatta olmasına rağmen oğluna karşı sıcak ve ilgili davranmaması sebebiyle onun kalbinde kendisine karşı kapanmayan yaralar açmıştır. Celâl, hayatı boyunca baba figürünün eksikliğini yaşamış, bu yüzden de kalabalık bir ailenin içinde olmasına rağmen yalnız bir yaşam sürdürmeyi tercih etmiştir.

*Yeni Hayat* romanındaki baba figürü ise farklı bir mizaca sahiptir. Romanda ana karakter Osman üniversite öğrencisidir. Osman, babasına en çok ihtiyaç duyduğu

yaşıta babasını kaybeder. Bununla birlikte “Dün babam öldü. Bugün gömdük. Bektan herifin tekiydi, hep içirdi, annemi döverdi” (Pamuk,2018: 14) şeklinde babasından nefretle bahseder. Yine de okuduğu kitabın etkisiyle yolculuğa babasının paltosunu giyerek çıkar. Önceden beri hayatında duygusal bakımdan eksik olan, artık fiziksel olarak da kaybettiği babasına ait bir eşyayı üzerinde taşıyarak onun varlığını hissetme ve yokluğunu doldurma ihtiyacı duyar:

“Osman, babasının eski paltosunu giyme baskısı altındadır. Palto onun hayatındaki ödipal sıkışmayı sezdirir. Kimlik macerasının bir kısmı annesinden ayrılmak, bir kısmı da Rıfkı Hat, Dr. Narin gibi babalarla hesaplaşması olacaktır” (Esen, 2018: 235).

Bu bağlamda psikanalistlerin yorumlarına bakmak gerekir. Psikanalize göre çocuğun annesiyle bileşebilmesinin tek yolu babasına benzemekten geçer. Anneyi elde etmenin önündeki engel (baba) ortadan kalktığında öteki olarak gördüğü rakibi de ortadan kalkmış olur, fakat karakter için bu ortadan kalkma hâli ötekiyle özdeşim kurup birleşme manasına gelir ve çocuk, aslında babasının yerini alır. İsteddiği idealin bu olmadığını görünce de mutluluğa ulaşamadığını fark eder, çünkü ödipal fiksasyon ötekinden nefreti ve ötekine sevgiyi beraberinde getirir. Bu durum ötekisiz yaşayamamak, kendi başına var olamamaktır. Romanda Osman’ın babasını kötülediği birkaç yer dışında babasına dair bilgi verilmez, babası Osman için adeta yoktur. Sadece biyolojik bir varlık olarak babasının varlığını kabul eder. Yazar-anlatıcı da onun, Rıfkı Amca’ya karşı daha derin duygular beslediğini vurgular: “Yolculuğunun sonlarında, o evde, yazar babanın koltuğunda, onun karısıyla karşılıklı oturup televizyon seyredecektir” (Beril Işık, 133). Ayrıca Dr. Narin de oğlunun yerine geçmesi için Osman’a bir istekte bulunur. Osman, onun otoritesinden ve gücünden etkilenmesine rağmen bunu kabul etmez. Çünkü ona göre baba figürü kendi gerçekleştirmemiş hayallerini oğulları ve oğullarına benzettikleri yabancılar üzerinden gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

*Kırmızı Saçlı Kadın* romanında ise baba-oğul ilişkisini örneklendirecek şekilde Doğu ve Batı edebiyatından çeşitli eserler konu edilir. Bu eserler arasında *Kral Oidipus* ve *Şehname*’deki “Rüstem ve Sührab”ın öyküsü de vardır. Bu iki hikâyede de baba-oğul ilişkisi anlatılmıştır. “Rüstem ile Sührab”ta Sührab, babası Rüstem tarafından öldürülürken *Kral Oidipus*’ta ise oğul, babasını öldürmektedir. Bu bağlamda iki eser de baba-oğul gerilimine yer verdiği için romanda özellikle kullanılmıştır çünkü *Kırmızı Saçlı Kadın* romanında da benzer şekilde gerilimli bir

baba-oğul ilişkisi işlenmiştir. Cem'in çocukluğundan itibaren babası sık sık kendisini ve annesini terk eder, bu duruma alışan Cem için babanın evden gitmesi sıradan bir olaydır. Cem liseye başladığında babası onları yine terk eder fakat bir daha dönmez. Babanın evi terk etmesinin sonucunda anne-oğul maddi açıdan sıkıntı yaşamaya başlar. Bu sebeple Cem çalışmaya karar verir ve çalışmak için hayatında ilk kez Ankara'ya doğru yola çıkar, dahası bu yolculukta babasının bavulunu kullanır. "Evde babamın küçük eski bavulunun içine gömleklerimi, beden dersi için alınmış bir çift lastik ayakkabı koydum" (Pamuk,14: 2019) diyen Cem'in babasının bavuluyla yola çıkması onun da babasının izinden gideceğini imler. Bu noktada baba ile oğlun kaderi birbirine benzeyecektir. Ayrıca bavul metaforu ile Orhan Pamuk Babamın Bavulu adlı kitabına da gönderme yapar. Orhan Pamuk'un da babasından kendisine kalan bir bavul vardır ve bu bavul, Pamuk'un hayatında önemli bir yere sahiptir. Cem de gittiği yere babasına ait bir nesneyi götürerek babasına ait olan o parçayla yalnızlığını ve babasızlığını örtmeye çalışır. Bu durum babasına duyduğu hayranlığın ve aynı zamanda ona karşı duyduğu özlemin göstergesidir. Dahası Cem; babasının istediği gibi bir bilim insanı olmayı yıllarca hayal etmiş, geleceğini babasının isteğine göre inşa etmeyi arzulamıştır. Bununla birlikte baba ile kurulan duygusal bir bağdan ve babanın onun hayatındaki anlamından bahsedilmez. Baba figürü Cem'in sadece hatıralarında yer alır. Ayrıca su kuyusu açan Mahmut Usta'nın yanında çalışmaya başlamasıyla beraber ustayı babasının yerine koymaya çalışacaktır ve onda küçük yaştan beri var olan babasının boşluğunu bu şekilde doldurmaya uğraşacaktır. Ayrıca Mahmut Usta'nın ona bağırmasıyla Cem'in duyguları da harekete geçerek eksikliğini her daim hissettiği babasına karşı duyduğu özlem öfkeye dönüşecektir:

"O zaman bana hiç bağırmayan, beni hiç azarlamayan babamı özlerdim. Ama onun yüzünden parasızlık çektiğimiz ve burada çalıştığım için babama kızıyordum da. Mahmut usta babamın hiç yapmadığı gibi benimle ilgileniyor, hikâyeler anlatıyor, dersler veriyor ve ikide bir, iyi miyim, aç mıyım, yoruldu mu diye soruyordu. Üstadımın azarları bu yüzden mi beni çok öfkeliyordu? Babam beni azarlasa, ona hak verir, utanır, olayı unutturdum. Mahmut Usta azarlayınca nedense bu daha derine işliyor, hem ona itaat edip dediğini yapıyordum hem de ona öfkeleniyordum" (Pamuk, 2019: 27).

Baba figürünün hayatındaki eksikliğini Mahmut Usta ile gidermeye çalışan Cem, içten içe onun kendisini çok sevmesini ve korumasını ister. Çünkü Cem, babasından sevgi ve şefkat görememiştir. Onun gözünde baba figürü; ailesini sürekli terk eden, çocuğuna sevgi göstermeyen, ailesini maddi açıdan zor durumda bırakıp hiç

düşünmeyen birine karşılık gelir. Dahası Cem, baba figürü yerine koyduğu ustasını bazı günler babasıyla karşılaştırır, ikisinin farklı ve benzer yönleri olduğunu düşünür. Onda geleneksel aile babasının otoritesini de bulmayı ister:

“Babam benimle Mahmut Usta’nın ilgilendiği gibi asla ilgilenmezdi. Mahmut Usta gibi sabah akşam onunla birlikte vakit geçiremezdim. Ama babam hiçbir zaman bana küçümseyerek bakmazdı. Suçluluk duyarsam, babam hapiste çile çekiyor diye duyardım. Mahmut Usta ne yapıyor da bende bu duyguları uyandırıyor? Neden ona itaat etmek, sürekli onun hoşuna gitmek istiyordum? Bazen karşılıklı çıkırık çevirirken bu soruları cesaretle kendime sormaya çalışır ama bunu bile yapamaz, gözlerimi ustamdan kaçırr, derinden derine ona öfke duyduğumu hissederdim” (Pamuk, 2019: 49).

Bu kıyaslama esasında Cem’in, ustayı hayatında eksik olan babasının yerine koyup koyamayacağını sorgulamasıyla ilgilidir. Babasında aradığı bazı özellikleri ustasında bulduğu zaman mutlu olan Cem’in şımartılmak, sevilme ve onaylanmak ihtiyacı vardır. Bununla birlikte ustaya duyulan öfkenin asıl sebebi babadır, fakat baba olmayınca bu öfke ustaya yönlendirilmektedir. Bununla birlikte ustanın gösterdiği şefkat ve samimiyete karşı da tepkisiz kalamayan Cem, ustasına karşı sevgiyle nefret arasında karmaşık duygular yaşar:

“Babam siyasi sır tutma alışkanlığından, yaptığı önemli şeylere beni katmaz, fikrimi almazdı. Mahmut Usta ise kuyuyu nerede kazacağına karar verirken önce düşüncelerini benimle paylaştı. Burasının zor arazi olduğunu anlattı. Bu çok hoşuma gitti, onu sevdim. Ama sonra içine döndü ve kararı bana hiç sormadan, açıklamadan verdi. Üzerimdeki gücünü, ilk böyle hissettim. Babamdan hiç görmediğim bu şefkat ve yakınlıktan hem hoşlanarak, hem de bir anda ona kızarak” (Pamuk, 2019: 19).

Cem’in babasızlık sebebiyle hissettiği iç çatışma, eser boyunca devam eder. Bu eksiklik zihnini sürekli meşgul eder. Evlendikten sonra bile babasının yerinin dolmayışı ile ilgili kendine sorduğu ama cevabını kendinde bulamadığı, ulaşamadığı birtakım sorular vardır:

“Kuvvetli, kararlı bir babamız olsun, biz neyi yapıp neyi yapamayacağımıza söylesin isteriz. Niye? Neyi yapıp neyi yapamayacağımıza, neyin ahlaklı ve doğru, neyin ise günah ve yanlış olduğuna karar vermek zor olduğu için mi? Yoksa suçlu ve günahkâr olmadığımızı ıslatmaya her zaman ihtiyaç duyduğumuz için mi? Bir baba ihtiyacı her zaman mı vardır, yoksa, kafamız karıştığı, dünyamız dağıldığı, ruhumuz daraldığı vakit mi isteriz babayı?” (Pamuk, 2019: 115).

Daha sonra eserdeki eksik baba figürünü oğlu Enver vasıtasıyla kendisi temsil edecektir. Cem’in tiyatrodan tanıştığı Gülcihan ile olan birlikteliğinden bir oğlu olur. Nitekim Cem, oğlu olduğunu yıllar sonra öğrenir ve öğrendiği anda durumu

kabullenmekte zorlanır, bir türlü kabul etmez. Babasız büyüyen Enver, yıllar sonra babasını bulduğunda çok öfkeli. Babasız büyümenin zorluklarını yaşadığı için babasına kırgındır. “Modern kişi şehrin ormanında kaybolan kişidir. Bu da babasız kalmak demektir. Babasını araması da boşunadır aslında” (Pamuk, 2019: 167) sözleri onun babasızlığının tanımıdır. Enver’in öfkeli olmasının sebebi, babasının kendisini terk etmesidir. Babasından beklediği şeylerin gerçekleşmemesi onda hayal kırıklığına sebep olmuştur. Bu bağlamda babalık kavramıyla ilgili söyledikleri de önemlidir.

“Annenin karnına düştükten sonra oğlunu hayatının sonuna kadar koruyup sahiplenen, güçlü, şefkatli kişidir baba. Dünyanın başlangıcı ve merkezidir o. Bir baban olduğuna inanıyorsan, onu görmeden bile kendini iyi hissedersin, onun orada olduğunu, gelip seni şefkatle koruyacağını bilirsin. Benim öyle bir babam olmadı” (Pamuk, 2019: 168).

Cem hem baba eksikliği yaşamış bir erkek çocuğu hem de kendi oğlunu yalnız bırakmış bir babadır. Cem’in babası Akın’ın babalık görevini yerine getirmemesi, küçük yaşta annesini ve kendisini terk etmesi Cem’in hayatında derin yaralara sebep olmuştur. Yıllardır içinde oluşan yaraya sebep olan babasızlığı bu kez kendi oğluna yaşatmıştır. Nitekim bunun için kendini ikna edecek bahaneleri vardır. Bunları oğlu Enver ile de paylaşır ve kendini aklamaya çalışır:

“Burada Pamuk modern bireyin oluşumunda babanın ölümünü gerçekleştirmesi ve sembolik düzende kendi kimliğini yaratması, diğer bir deyişle Oedipus Karmaşası, ile geleneğin babayı kutsayan yanını karşı karşıya getirmektedir. Bu karmaşadan doğan yeni birey Enver’in ta kendisidir” (Aydıncı, 2020: 213).

O, babasıyla yaptığı konuşmalarda ondan intikam almak istediğini dolaylı yoldan babasına söylemiştir. Dolayısıyla Enver’in yaşadığı baba eksikliği onu katil yapacak kadar şiddetlidir:

“Bu oluş, aslında eksikliği gidermek için değil, kendi nezdinde yine yeni bir baba oluşun hikâyesidir. Oğul babayı sembolik düzeyde dahi hissedememişse, reel düzeyde öldürecek. Oedipus’la (Cem) başlayan hikâye yerini yeni bir Oedipus hikâyesine terk edecektir. Oğul babayı simgesel olarak öldürmüşse (Oedipus), baba da oğlu reel düzlemde öldürecek (Sührap). Oedipus ile başlayan hikâye (Enver) yeni bir Sührap hikâyesine dönüşecektir” (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijof/issue/59005/817422>).

Bu bağlamda Cem ve oğlu Enver’in ortak özelliği her ikisinin de baba eksikliği yaşamış olmasıdır. Nitekim Cem’in yaşadığı baba eksikliği sembolik düzeyde bir kayıp iken Enver’in baba eksikliği fiziksel ve psikolojik düzeyde babanın yokluğudur. Bu yokluğun ortaya koyduğu sonuçlar babasını öldürmeye sebep olacaktır. Babasını öldürmek için sıraladığı nedenler Cem’i korkutur. Babasız büyüyen Enver, Cem’e

karşı içinde biriktirdiği nefretini açık bir şekilde dile getirerek onunla yüzleşme fırsatı bulmuştur. Bu noktada Cem'in oğlu Enver'den bir farkı daha olduğu görülür ki Cem; yıllar sonra babasıyla görüşmeye başladığında ondan hesap sormamış, babasını olduğu gibi kabullenmiş ve babasından onun ruhunda bıraktığı eksikliği tamamlamasına izin vererek babasını hayatına almıştır. Cem; babasıyla yüzleşmekten kaçarken Enver, yıllardır içinde biriktirdiği nefreti kusarak babası Cem'le yıllar sonra da olsa yüzleşmiştir:

“Mahmut Usta'nın intikamı için...” diye saymaya başladı. ‘Beni terk ettiğin için. Evli anamı kandırdığın için. Yıllar ve yıllar sonra oğlunun mektubuna cevap bile vermediğin için... Senin istediğin gibi bir birey olmak için. Ve tabii mirasın bana kalacağı için...’ (Pamuk, 2019: 170).

Cem de yıllar sonra bir oğlunun olduğunu öğrendiği için şaşkınlık ve korku duygusunu aynı anda yaşar. Enver'in kendisine zarar vermesinden endişe ederken korktuğu şey başına gelir. Oğlu Enver, babası Cem'i öldürür ve hapse girer. Böylece kendisi de babasızlık çeken Cem, oğluyla baba-oğul ilişkisi kuramadan oğlunun eliyle öldürülür.

## 2.5. Anne ve Çocuk İlişkisi

*Masumiyet Müzesi* romanında anne-kız ilişkisi Nesibe ile kızı Füsün'un ilişkisi üzerinden verilir. Füsün'un annesi Nesibe, kızını kendi istediği kişiye yönlendirecek kadar hayatına müdahil olur. Nesibe kızının yıllar önce âşık olduğu kişiyle mutlu olacağını düşündüğü için Kemal ile kızının arasını düzeltmeyi kendine görev edinmiştir. Kızı Füsün ile Kemal arasında ılımlı bir ortam yaratmaya çalışır. O, kızının çektiği aşk acısının farkındadır ve her zaman kızının yanında olmuştur. “Artık mutlu olun istedim” (Pamuk, 2018: 461) sözleriyle kızının yaşadığı kötü günlerin bitmesini ve Kemal ile mutlu bir hayata adım atmasını istemiştir. Dahası Nesibe Hanım, kızının geleceği ile ilgili kararları da kendi başına verir. Eşine bile haber vermeden kızı Füsün'un yaşını büyük göstererek güzellik yarışmasını katılmasını sağlamıştır. Yarışmada başarı sağlayamayınca bu kez kızının bir filmde oynamasını ister. Nesibe'nin kızını, ünlü olmasını sağlayacak yollara teşvik ettiği söylenebilir. “Nesibe Hala'nın da Füsün'un bir an önce iyi-kötü film işine girmesini çok istediğini biliyorduk” (Pamuk, 2018: 294). Nesibe, kızının kendi yaşadığı hayattan daha iyi şartlara sahip olmasını istemektedir. Füsün ile Kemal'in ilişkisini de en başından beri bilmektedir. “(...) annesinin bile, bazı beklentilerle şimdiden buna razı olduğu



sonucunu çıkarmıştım” (Pamuk, 2018: 114). Nesibe, Füsün’un Kemal ile birlikte olmasını ister. Füsün, Kemal’e karşı kızgın ve kırgın olsa da annesi ikisinin arasındaki mesafeyi kaldırmaya çalışır. “Kemal Bey,” dedi Nesibe Hala. ‘Geçerken kapımızı çaldığınız için ne kadar sevindik anlatamayız.’ Füsün’a bir göz attı. ‘Bakmayın siz onun surat asmasına, babasından korkuyor, yoksa sizi gördüğü için o da en az bizim kadar sevindi” (Pamuk, 2018: 236) diyerek kızının Kemal’e karşı güler yüzlü ve samimi olmasını ister. Füsün karşılık vermeyince olaya müdahil olur ve kızının adına konuşarak onu yönlendirmeye çalışır. Romanda Füsün’un annesiyle ilgili düşüncelerine yer verilmemiştir. Ancak Nesibe’nin kızını ünlü yapmak için uğraştığı ve ona zengin hayat yaşatmak için eline geçen fırsatları değerlendirmeye çalıştığı görülür. Füsün’un, duygularını ve düşüncelerini dile getirmesine fırsat kalmadan annesi her fırsatta onun adına konuşur, onun adına karar verir. Buna karşı anne-kız ilişkisine romanda çok fazla yer verilmediği ama ilişkilerinin genel olarak iyi olduğu görülür:

“(…) Füsün’u öper, Füsün yanında değilse ona seslenir, ‘Gel bakayım buraya benim huysuz kızım, gel annen seni biraz öpsün, sevsin,’ derdi. Füsün bazan küçük bir kız ifadesi takınır, annesinin kucağına oturur, Nesibe Hala onu uzun uzun okşar, kollarını, boynunu, yanaklarını sevip öperdi” (Pamuk, 2018: 308).

İkisi de birbirine sevgi ile bağlıdır. Füsün, Kemal ile gidecekleri Avrupa seyahatinde annesinin de onlara katılarak Paris’e gelmesini isyer. Anne-kız arasındaki bağ, Füsün’un trafik kazasında hayatını kaybetmesine kadar sürmüştür.

*Masumiyet Müzesi* romanındaki Vecihe Hanım da romanda öne çıkan bir annedir. Oğlunun üzülmemesi için çabalayan Vecihe Hanım; oğlu Kemal’in çektiği aşk acısının farkındadır ve oğlunun Füsün ile birlikte olursa üzüleceğini bilir. En başından beri annesinin “Füsün hikâyesini çok bildiğini, ama tıpkı atalarımızın cinleri gibi, acı verici bir olayı açıklayacak bambaşka bir neden bulmak istediğini” (Pamuk, 2018: 231) anladığı için annesine minnet duymaktadır. Kemal’in yıllarca Füsün için aşk acısı çektiğine şahit olan Vecihe Hanım, oğlunu Füsün’dan uzak tutmaya çalışır ve ona devamlı telkinde bulunur. Nitekim Kemal bu uyarıları dikkate almaz. Vecihe Hanım oğluna, eşi Mümtaz’ın da zamanında genç bir kıza kapıldığını, bununla birlikte Mümtaz’ın bu yaşananları hâlâ sır gibi sakladığını anlatır. Ancak ona göre, Kemal bu aşk sebebiyle çevresindeki herkese rezil olmuştur. O da gittiği zamanları bu yüzden annesiyle paylaşmamaya başlar. Annesi öğrenince “[s]enin annen değil, arkadaşın

olmalıymışım” (Pamuk, 2018: 289) diyerek oğluna sitem eder. Kemal ise bazı zamanlar annesinin anlamaması için evde akşam yemeğini annesiyle yiyerek gönlünü almaya çalışır. Çünkü özellikle babasını kaybettikten sonra annesini üzmemeye dikkat eder ve annesine karşı hassas davranmaya çalışır.

Kimi zaman Vecihe Hanım oğluna hayıflanır. “Nesibe bir şey dedi, içime oturdu. Yıllardır oturup annenle çok az akşam yemeği yediğin için belki biraz kalbim kırıldı- kolumu okşadı-, ama merak etme oğlum, aldırmadım” (Pamuk, 2018: 434) diyerek ona karşı kırgınlığını belli etmeye çalışsa da her koşulda oğlunun yanında olduğunu vurgular. Kemal de bazı zamanlar annesinin kendisine yaptığı eleştirilerden rahatsız olsa da annesinin tavırlarına alıştığı için sesini çıkarmaz: “Annem, tıpkı babam sağken yaptığı gibi ekranda gördüğü her şeyi acımasızca eleştirir, o kadar çok içmemi, tıpkı babama yaptığı gibi bana her gece bir kere söyler” (Pamuk, 2018: 217). Annesi Vecihe Hanım, her koşulda oğlunun yanında olmaya çalışır. Akşam’da Kemal ile ilgili habere de çok üzülerek ve oğluna destek olmaya çabalar:

“Öğle yemeğinden sonra annem telefon etti, beni yemeğe beklediğini, gelmedim diye üzüldüğünü söyledi ‘Nasılsın canım?’ diye sordu her zamanki sesiyle, ama her zamankinden daha şefkatli bir havayla. Haberin kulağına gittiğini, gazeteyi bulup okuduğunu, ağladığını (sesinde ağlama sonrası derinlik vardı), yırtılmış sayfadan benim de okumuş olduğumu da bildiğini anladım hemen” (Pamuk, 2018: 343).

Bununla birlikte Kemal, Füsün konusunda annesinin uyarılarını dikkate almamıştır. Oğlunun üzülmesini, kırılmasını istemeyen annesi Füsün ile evlenmesine karşıdır, ancak o da bu aşkı eninde sonunda kabul etmiştir. Bu sebepl Füsün’u istemeye Keskin Ailesi’ne birlikte gitmişlerdir:

“Ama liseli kız istiyormuşmuş gibi de yapamadım artık. O evlenmiş, boşanmış, koskocaman bir kadın. Akli başında, ne yaptığını da çok iyi biliyor. Siz ikiniz aranızda her şeyi konuşmuş, her şeye karar vermişsiniz. Yapmacık sözlerle, numara yapmaya ne gerek var. Bana kalırsa nişana da gerek yok... Bu işi uzatmadan, elâlem laf ettirmeden hemen evlenin...” (Pamuk, 2018: 434).

*Kırmızı Saçlı Kadın* romanında da yakın bir anne-oğul ilişkisi vardır. Romanda Gülcihan ve oğlu Enver birbirine çok yakındır, aynı zamanda arkadaş gibidir. Onların Enver’in annesiyle kurduğu ilişki bağlamında çevrelerindeki insanların bir kısmı “[a]nasına çok bağlı olduğu” şeklinde konuşurlarken, bir kısmı da onun “asabi ve huysuz olduğu[nu düşünür]” (Pamuk, 2019: 149). Bununla birlikte Gülcihan’ın eşi

Turgay’ın ilişkisinin kötü olması oğluyla arasındaki ilişkisinin daha güçlü olmasını sağlamıştır:

“Böylece Enver ile çok yakın olduk. Onun değişik hâllerini, hassas ruhunun ve duyarlılığının gelişmesini çok yakından izledim. Korkularını, sessizliklerini, ürkekliklerini gördüğüm açıklıkla öfkelerini, yalnızlıklarını, umutsuzluklarını da hissettim” (Pamuk, 2019: 183).

Gülcihan, oğlu Enver’le vakit geçirmeyi çok sever ve oğlunun mutluluğu için her şeyi yaparak oğluna karşı korumacı bir tavır sergiler. Anne-oğul birbirine her zaman destek olurken dağılmış ailelerinin içinde teselliye birbirlerinde bulduklarının bilincindedirler:

“Bazan onun istediği gibi çok iyi arkadaş olur, bütün gün boyunca konuşur, şakalaşır, evde saklambaç oynar, bilmeceler çözer, birlikte çarşıya çıkardık. Bazan da üzerimize bir hüznün ve yalnızlık çöker, ikimizin de dünyanın büyüklüğünden korkar, oradaki yerimizden sıkılır, kendi içimize çekilirdik. O zaman hayatta bir başka kişiyi anlamamanın, ona yaklaşmanın, onun ruhuyla özdeşleşmenin ne kadar zor olduğunu da anlardım. Üstelik oğlum Enver, hayatta en sevdiğim şeydi” (Pamuk, 2019: 183).

Bununla birlikte bir süre sonra Gülcihan ve Enver arasında kavgalar yaşanmaya başlar ve bu kavgaların birinde oğlu kapıyı vurup evden gider. Özellikle üniversite yıllarında annesinin dediği şeyleri yapmaması ve annesine karşı gelmekten keyif alması anne-oğul arasındaki kavgaları, fikir ayrılıklarını artırmıştır. Gülcihan, “[a]ma bütün bu kavgalar, küskünlükler, sessizlikler ve çift anlamlı sözler arasında en beklenmedik anda evde birden birbirimize bütün gücümüzle sarılır, barışır öpüşürdük. O zaman oğlumun uzaklaşmasına hiç tahammülüm olmadığını, onu görmeden yaşayamayacağımı anlardım” (Pamuk, 2019: 185) sözleriyle oğluyla arasında ne yaşanırsa yaşansın oğluna olan sevgisinin ve düşkünlüğünün azalmayacağını dile getirir. Aynı şekilde Enver’in babasının Turgay olmadığını öğrenmesinden sonra annesiyle olan ilişkisi zedelenmiş, anne-oğul arasında kavgalar ve tartışmalar çoğalmıştır. Bilhassa annesi, öz babasına dava açması için Enver’i ikna etmeye çalışınca aralarındaki kavga da büyümüştür. “Asıl zorluk kendimi değil oğlumu ikna etmekte. Davayı açsın diye aylarca ona dil döktüm, yalvardım; kavgalar ettik, tartışıp bağıştık” (Pamuk, 2019: 186). Enver’in babasını öldürmesinin ardından hapse girmesi, annesiyle arasındaki bağın tekrar güçlenmesini sağlamıştır. Bununla birlikte Gülcihan, oğlunu cezaevinde ziyaret edecek, anne olarak böyle teselli olmaya çalışacaktır:

“Bu açık görüşlerde her zaman oğlumun kollarını, omzunu, sırtını, boynunu okşar, ellerini tutardım. O da altmış iki yaşındaki annesinin ellerini tutar, bir sevgili gibi onları saygıyla öperdi” (Pamuk, 2019: 194-195).

Bu romanlarda da görüleceği üzere Pamuk’un modern aile yapısında annelerin çocuklarıyla ilişkileri zaman zaman sıkıntılar yaşansa da samimidir. Anneler, çocuklarının iyiliğini düşündükleri için bazen onların hayatına fazla müdahil olsa da çocuklarıyla orta yolu bulmayı başarmışlardır.

## **2.6.Modern Ailenin Yok Oluşu: Parçalanın, Çözölen veya Tamamlanmamış Aileler**

Parçalanmış aile, modern-çekirdek ailenin dağılmış şeklidir. Dolayısıyla parçalanmış aile; eşlerden birinin vefatı ya da çiftlerin boşanması sonucunda ortaya çıkan aile türüdür. İki kişinin birlikteliğiyle (çocuk olabilir ya da olmayabilir) oluşan ailede çiftlerden birinin veya her ikisinin isteği ile boşanmanın ya da eşlerden birinin ölümünün neticesinde çekirdek aile, parçalanmış aileye dönüşür:

“Anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan tam bir çekirdek aile oluşur. Bir süre sonra özellikle eşler arasında anlaşmazlıklar ve çatışmalar baş gösterir. Bu çatışma ortamından çocuklar da olumsuz bir biçimde etkilenmeye başlarlar. Eşler bu evliliğin sürmesinin imkânsız olduğunu görürler. Böyle bir birlikteliği sürdürmenin kendilerini de yıprattığını ve sağlıklarını bozduğunu gören çiftler ayrılmaya karar verirler. Böylece çekirdek ailenin parçalanmasından sonra parçalanmış aileler ortaya çıkar. Akralalıktan soyutlanan, toplumsal baskıyı hissetmeyen, aile içi dayanışmayı yitiren, sosyal çevre desteğini görmeyen birçok çekirdek aile dağılarak, parçalanmış aileleri oluşturur” (Sayın, 2020: 60).

Bununla birlikte sanayileşme sonrası toplum yapısına uygun olarak değişim gösteren aile türlerini inceleyen sosyolog Ogburn, evliliğin bitmediği ama duygusal ilişkinin sifıra indiği aile türünü “çözölen aile” olarak tanımlamıştır. Pollak ise bu aile türü için de “parçalanmış” ve “tamamlanmamış aile” sözcüklerini kullanmıştır (Gökçen, 2019: 90). Çözölen aile modeli anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşur. Çekirdek aileyi oluşturan eşlerin aile içi ilişkileri çok zayıftır. Çocukları olmayan çiftler arasında da çözölme görölebilir:

“Bu aile türünü Amerikalı sosyolog Ogburn ileri sürdü. Ogburn kimi sosyologlar ailenin ortadan kalkacağını savunmaktadır... Bu tip ailelerin işlevleri sadece karı koca ilişkilerinin çok zayıf bir düzeyde sürdürölmesini sağlamaktır” (Sayın, 2020: 59).

Ancak çözölen aile üzerine yapılan yorumlar sınırlıdır. Bu aile modelinde eşler arasındaki bağlar zayıf, hatta kopuktur. İncelediğimiz romanlarda da bağları zayıf olan

eşler “çözülen aile” olarak incelenmiştir. Bu aile modelinde bazı roman karakterleri eşiyle yaşadığı kopukluk sonucu boşanma kararı alırken bazıları evliliğini sürdürmeye kâğıt üstünde de olsa devam etmiştir.

Tam anlamıyla kurulamamış, evlilik dışı doğan ya da terk edilen çocuklardan oluşan aile modeline ise “tamamlanmamış aile” adı verilir:

“Çekirdek ailenin gerçekleşmediği bir aile türüdür. Gerçek anlamında olaya bakılırsa, tamamlanmamış aile hiçbir zaman tamamlanamaz. Tamamlanmamış aile, çekirdek aile haline gelmeyi hedeflemez” (Sayın, 2020: 60-61).

Bu kavramı Pollak üretmiş ve bu aile modelinde, evlilik dışı çocukların olması ama babanın olmaması gerektiğini belirtmiştir: “Tamamlanmamış aile kavramını ileri süren Pollak olmuştur. Ona göre, tamamlanmamış aile genellikle gayrimeşru çocuklarla anneden oluşur” (Sayın, 2020: 61). Buna karşın sosyologların bir kısmı, bu kavram yerine “tek ebeveynli aile” kavramını kullanır. Tek ebeveynli aile kavramını kullanan sosyologlar boşanmaların, evlilik dışı beraberliklerin ve bu beraberlikten doğan çocukların ya da eşlerden birinin ölümünün tek ebeveynli aileyi meydana getirdiği görüşündedir (Dündar, 2018: 53).

*Masumiyet Müzesi*’nde Kemal’in annesi Vecihe, ile babası Mümtaz ve ağabeyi Osman hepsi beraber çekirdek aileyi oluşturur. Vecihe ile Mümtaz’ın uzun yıllara dayanan evlilikleri ve aile hayatı vardır. Bu evlilik Mümtaz’ın ölümüyle sonlanmıştır. Bununla birlikte bu aile, dışarıdan mutlu gözükse de Mümtaz’ın eşine ihanet etmesi nedeniyle temeli sarsılmış bir ailedir. Bu bağlamda Mümtaz’ın Vecihe’yi aldattığını, evliyken ve çocuk sahibiyken başka birine âşık olduğunu oğlu Kemal’e birlikte gittikleri lokantada anlatırken öğreniriz: “Tabii, annen öteki metresler gibi bunu da hissetmiş, ciddi bir şey olduğunu anlamış, sesini çıkarmıyordu” (Pamuk, 2018: 90). Vecihe’nin her şeyi bilmesine rağmen susması, kurulan aile düzeninin parçalanmaması içindir. İsmi verilmeyen bir kadın ile on bir yıl boyunca sevgili olan Mümtaz, evleneceklerini vadederek bu kadını oyalamıştır. Yıllar boyunca sevgilisi ve ailesi arasında kalan Mümtaz bu ikircikli hâlini “Onunla evlenmeyi de çok düşündüm, oğlum... Ama annen ne olacaktı, sizler ne olacaktınız” (Pamuk, 2018: 89) şeklinde oğluna anlatmıştır. Dolayısıyla ailedeki ilk parçalanmanın aslında Mümtaz’ın eşini aldatmasıyla yaşandığı görülmektedir. Vecihe ise tüm yaşananlara göz yummuş ve aldatılmayı sineye çekmiştir. Dahası Vecihe’yi aldattığı kadının kanserden öldüğünü

öğrenen Mümtaz yıkılmıştır. Bu ilişkiyi ve yaşadığı elemi oğluna kendisini tanıması düşüncesiyle anlatır. Vecihe ise eşi Mümtaz'ın ihanetlerini yıllarca sineye çekmiştir. Eşi öldükten sonra da yalnız kalmamak için Kemal'in devamlı evde bulunmasını ister. Böyle zamanlarda akşam yemeklerini hep beraber yiyerek anne-oğul birlikte vakit geçirirler. Zir Vecihe kendisini bu şekilde teselli etmektedir.

Eşinin ölümüyle çocuğuna sığınan bir diğer karakter de Füsun'un annesi Nesibe'dir. Kemal'in annesi Vecihe'nin uzaktan akrabası olan Nesibe, eşi Tarık ve kızı Füsun ile yaşar. Dolayısıyla bu karakterler arasındaki ilişki de modern-çekirdek aile modelini yansıtır. Füsun'un üniversite sınavını kazanamaması ve Kemal ile olan birlikteliğini annesinin öğrenmesi sonucu aile bireyleri, Çukurcuma'da bir eve taşınırlar. Daha sonra Feridun ile evlenince bu aileye Feridun da katılır. Kemal de Füsun'un evine sık sık girip çıkmaya başlar ve âdeta ailenin bir üyesi olur.

Çukurcuma'da Füsunları ziyarete gittiği bir gün Kemal, Tarık Bey'in vefat ettiğini öğrenir. Tarık Bey'in ölümü üzerine Nesibe, kızıyla tek başına kalmıştır. Dolayısıyla Tarık Bey'in gidişiyle aile, parçalanmış aileye dönüşmüştür. Kemal ise "Tarık Bey'e kederlenmeme rağmen, içimde sınırsız bir yaşama isteği olduğunu, yeni bir hayata yaklaştığım için aslında o gece çok mutlu olduğumu derinden derine sezip utandım" (Pamuk, 2018: 417) sözleriyle sonra ona karşı olan hissiyatını ve yaşadığı vicdan azabını dile getirmiştir.

Bununla birlikte Kemal, cenazeden sonra da Füsunlara gitmeye devam eder. Tarık Bey öldüğünde hissettiği duyguların yerini zamanla başka düşünceler almıştır:

"Ondan sonraki günlerde, her akşam erkenden Çukurcuma'ya gittim. Ama evde, sofrada derin bir huzursuzluk hissediyordum. Sanki Füsun ile durumumuzun ciddiyeti ve yapaylığı ortaya çıkmıştı. Olup bitenleri, her şeyi aramızda en iyi Tarık Bey görmezlikten geliyor, en iyi o 'gibi yapıyordu'. Şimdi onun yokluğunda, bizler ne doğal olabiliyorduk ne de sekiz yıl boyunca akşam yemeklerinde takındığımız yarı samimi yarı sahte rahatlığımıza dönebiliyorduk" (Pamuk, 2018: 422).

Tarık Bey'in ölümünün ardından Füsun ve Feridun da ayrılma kararı alır. Bu noktada Füsun ile Feridun birbirinden kopmuş olan eşleri temsil eder. Evliliklerinin ilk gününden beri ilişkilerinde kopukluk yaşayan bu çift, çıkarları doğrultusunda evliliklerini gerçekleştirmiştir. Füsun kendine çektiği acıyla nasıl olgunlaştıysa Kemal'in de aşk acısıyla olgunlaşmasını istemiş ve onu başka biriyle evlenerek cezalandırmış, en sonunda onun aşkını kabul etmiştir. Feridun ise film şirketi için bir

ekonomik olarak Kemal'i kullanmış ve amacına da ulaşmıştır. Nitekim şirketi kendisine bırakmak şartıyla Füsun'la boşanmayı kabul etmiştir. Dahası Füsun, evliliği süresince Feridun ile “karı-koca ilişkisi” de kurmamıştır (Pamuk, 2018: 427). Füsun, Feridun ile arasındaki kopukluğun evlendikleri günden itibaren başladığını belirtir. İlişki içerisindeki kopukluk; Feridun'un Papatya ile birlikte olmasına sebep olurken Kemal ile Füsun'un birbirine daha çok yakınlaşmasını sağlamıştır. Ayrıca Tarık Bey'in ölümüyle de aradaki engel kalkmış, bu sebeple Kemal ile Füsun evlilik hazırlıklarına başlamıştır. Bu sırada Nesibe, Füsun ve Kemal hep birlikte Avrupa yolculuğuna çıkmaya karar verirler. Babaeski'de konaklayıp yola öyle devam edeceklerdir. Tam da bu planlar yapılırken Füsun ile Kemal kaza yapar ve Füsun hayatını kaybeder. Kızının ölümüyle ailesi tamamen yok olan Nesibe, bu olaylar üzerine başka bir eve taşınacaktır:

“Bir ay sonra Kuyulu Bostan Sokak'ın en güzel yerinde, Füsunlar'ın eski evinin az ötesinde (tütüncü, gazeteci ve tacizci Sefil Amca'nın dükkânının tam karşısında) Nesibe Hala'ya büyük bir daire aldık. Nesibe Hala da, Çukurcuma'daki binayı alt katıyla ve evin içindeki bütün eşyalarıyla bana verdi” (Pamuk, 2018: 465).

Füsun'un ölümünün ardından Kemal de onun Çukurcuma'daki evini müze hâline getirmek isteyecektir. Parçalanmış ailesinden sonra tek başına kalan Nesibe ise evini ve eşyalarını Kemal'e bırakarak yaşamını başka bir yerde devam ettirecektir.

“Bir gün bir kitap okudum ve bütün hayatım değişti” (Pamuk, 2018: 7) cümlesiyle başlayan *Yeni Hayat* romanının yan karakterlerinden biri olan “Rıfkı Hat ana kişinin babasının arkadaşısıdır ve yine ana kişinin babası gibi ‘demiryolcu’ olup aynı zamanda bir yazardır” (Ecevit, 1996:83). Rıfkı Hat'ın “utangaç hevesliler gibi üzerine kendi adını koymaya cesaret edeme[yince]” (Pamuk, 2018: 112) başka bir isimle yayımladığı “*Yeni Hayat*” romanı ana karakterin hayatını değiştirecektir. Okuyanları maceralara sürükleyen herkes “Yeni Hayat”ın sırrını keşfetmek ister. Çocukları eğlendirmek ve oyalamak için yazdığı çocuk kitabı yüzünden başı belaya girince “[s]avcıya kitabın yeni bir baskısını yapmayacağına, kitabı reddettiğine, bir daha böyle şeyler yazmayacağına dair söz ver[miştir]” (Pamuk, 2018: 168). Kitabı okuyanlardan biri de Dr. Narin'in oğlu Nahit'tir. Kitaptan etkilendikten sonra yazarıyla da görüşmüştür. Kitaptan sonra okulu bırakmış, sürekli yolculuk yapmaya başlamış, kendi hayatından kaçmaya çalışmış ve kimliğini değiştirerek farklı bir yere

taşınmıştır. Dr. Narin'in adamları Nahit'i takip edince bu olayların mesulü olarak gördüğü Rıfkı Hat'a ulaşarak onu öldürür.

Eserin kahramanlarından olan Osman da babası ve annesiyle birlikte çekirdek bir aile örneğidir. Fakat babasının kalpten ölmesinin ardından annesi dul kalmış ve anne- oğul birlikte yaşamaya başlamışlardır. Dolayısıyla babasının ölümüyle birlikte aile parçalanmış aileye dönüşür. Aynı şekilde Rıfkı ve eşi Ratibe Teyze ile ilgili eserde çok fazla bilgi verilmemiştir. Nitekim çocukları da yoktur. Kurdukları çekirdek aile eşinin öldürülmesi sonucu dağılmıştır. Eşi öldükten sonra Ratibe “Bak bana kimsem yok” (Pamuk, 2018: 190) diyerek parçalanan ailesi sonucu düştüğü yalnızlığı dile getirir.

Eşinin öldürülmesi sonucu dul kalan ve ailesi dağılan bir başka karakter de *Kafamda Bir Tuhaflık* romanındaki Ferhat'tır. Eşi Samiha ile evliliklerinde sorunlar başlamıştır. Güneş Pavyon'u çökertmek planına kendini iyice kaptırarak eşini ihmal edince Samiha, evi ve Ferhat'ı terk etmiştir. “Ne bir çocuğum var ne de doğru dürüst bir kocam” (Pamuk, 2019: 371) sözleriyle ablası Vediha'ya dert yanarak onun yanına yerleşir. Bir müddet sonra Ferhat evinde öldürülür. Karakola götürülen Mevlut, onun ölümünü bu vasıta ile öğrenir. Mevlut, Ferhat'ın ölümü karşısında şaşırılmış, hatta üzülmüştür ve “[ş]imdi Samiha da dul kalmıştı işte. Belki de Ferhat'ın başına bunların gelebileceğini görüp akıllıca ondan kaçmıştı” (Pamuk, 2019: 384) şeklinde düşünmüştür. Samiha ile Ferhat'ın çocuğu olmamıştır. Baştan beri sorunları olan iki kişilik çekirdek ailelerindeki çatlaklar zaman içinde kendini göstermiş, en sonunda Samiha evliliğine son vermiştir. Dahası Ferhat'ın ani ölümü sonucu aile kavramı ortadan kalkmış ve Samiha kızgın olduğu Ferhat'ın cenazesine bile gitmemiştir.

*Kafamda Bir Tuhaflık* romanında Mevlut karakteri de eşi Rayiha, kızları Fatma ve Fevziye ile çekirdek bir aile örneği oluşturur. Bununla birlikte Rayiha üçüncü çocuğuna hamile kalınca bu durum Rayiha'yı hiç memnun etmez. “Çocuğun karnımda Mevlut, bu yaşta Fatma ile Fevziye'den utanıyorum. Sen de hiç dikkat etmedin” (Pamuk, 2019: 337) diyerek Mevlut'e kızar. Mektupların Samiha'ya yazıldığını öğrendiğinden beri kıskançlık krizleri yaşayan Rayiha, bu çocuk ile ilgili endişeler taşımaktadır. Bu sebeple harekete geçerek Rayiha çocuğu aldirmek ister ve konuyu ablasına anlatır. Vediha bu karara karşı çıksa da Rayiha'yı ikna edemez. Rayiha ilkel



yollarla çocuğu düşürmeye çalışırken kan kaybından hastaneye kaldırıldığı sırada ölür. Rayiha'nın ölümüyle parçalanan ailede Mevlut iki kızı ile tek başına kalacaktır.

*Kırmızı Saçlı Kadın* romanında da parçalanmış aile örnekleri vardır. Eşi eşi Cem'in öldürülmesiyle dul kalan Ayşe'nin çocuğu da olmamıştır. Dolayısıyla bu çekirdek aile, Cem'in ölümüyle parçalanmıştır. Bununla birlikte Cem'in; Ayşe ile tanışmadan önce gençliğinde Gülcihan ile yaşadığı ilişki sonucunda bir oğlu olmuştur. Cem'in tiyatrodaki gördüğü "kırmızı saçlı kadın" Gülcihan'dan etkilenecek Gülcihan'ı evine bıraktığı gece cinsel birliktelik yaşamamasıyla Enver dünyaya gelmiştir. Ancak Gülcihan, Turgay ile evlenmiştir. İlk zamanlar anlaşabilen çiftin daha sonra Enver'in doğumuyla arasındaki bağlar kopmaya başlamıştır. Enver'in babasının Cem olabileceğinden şüphelenen Gülcihan, çocuğun büyümeye başladıkça Turgay'a değil Cem'e benzediğini ve oğlunun babasının Cem olduğunu anlar. O, Turgay'dan bu durumu gizleme ihtiyacı duyar. Dahası Cem'in çocuktan haberi yoktur. Cem, Ayşe ile evlenerek hayatını kurmuştur. Bu bağlamda *Kırmızı Saçlı Kadın* romanında, tamamlanmamış aile modeline de örnek olarak evlilik dışı doğan Enver ve babası Cem verilebilir. Enver yıllarca babasının Turgay olduğunu düşünerek yaşamış, fakat onunla baba-oğul ilişkisi kuramamıştır.

"Bakırköy'de, Turgay'ın babasından kalan bir dairede yaşadık ama Enver'in babasını fazla gördüğü yoktu. Turgay reklam seslendirmeleri ve başka ek işler alıyor, eve çok geç geliyor, bazan da hiç gelmiyordu. Evde oturup akşam yemeğine bazan gelen, bazan çok geç gelen, bazan da hiç gelmeyen bir babayı beklerken çocuk yetiştirmek ne demektir bilirim" (Pamuk, 2019: 183).

Turgay'ın evden ve aileden uzaklaşması Enver ile annesinin yakınlaşmasını sağlamıştır. Turgay'ın ölümünden sonra Gülcihan'ın oğluna gerçekleri anlatması üzerine Enver, öz babasına dava açacaktır:

"Gençliğimde olsaydı böyle bir davayı asla açmazdım. Çocuğunu kabul etmeyen bir babaya, devlet ve polis zoruyla babalığını kabul ettirmek; ondan dava tehdidiyle para istemek; onun düzenlediği toplantıya davetsiz girip kendini göstermek... Bunları yaptığım için oğlum utanç duydu benden. Ama kendim için değil, onun için yaptığımı da anlar, öfke buhranlarından sonra yumuşardı" (Pamuk, 2019: 186).

Enver'in gerçeği öğrenmesi annesiyle bir süre arasının açılmasına da sebep olur. Gerçekleri bir müddet kabullenememiş, annesiyle kavga dahi etmiştir.

Açılan bu davayla beraber DNA testi yaptıran Cem, ancak bu şekilde Enver'in kendi oğlu olduğuna inanmıştır. Cem, eşine oğlunun yüzünü görmek istemediği konusunda yalan söylerken ondan gizli gizli on altı yaşındayken olayların başladığı Öngören'e gitmeye karar verir. Bu yerde Enver de kendini Serhat olarak tanıtarak babasıyla ilk kez yüz yüze gelir. Nitekim Enver, kimliğini gizleyerek Cem'e yaklaşp babasız büyümenin hesabını sormak istemiştir:

“Modern kişi şehrin ormanında kaybolan kişidir. Bu da babasız kalmak demektir. Babasını araması da boşunadır aslında. Kişi modern bir bireyse şehrin kalabalığında babasını bulamayacaktır. Bulursa da bu sefer birey olamayacaktır. Modernliğin Fransız mucidi Jean- Jacques Rousseau bunu çok iyi bildiği için dört tane evladını modern olsunlar diye bile bile terk etmiş, onlara babalık etmemiştir. Rousseau çocuklarını merak bile etmemiş, bir kere de aramamıştır. Sen de beni modern olayım diye mi terk ettin? Öyleyse haklısın” (Pamuk, 2019: 167).

Kuyunun başında babasıyla tartışırken onu kuyuya atacağından korkan Cem, oğlunun bunu yapmasına ihtimal vermese de Enver saydığı sebepler sonucunda babasını öldürecektir:

“Mahmut Usta'nın intikamı için... Beni terk ettiğin için. Evli anamı kandırdığın için. Yıllar ve yıllar sonra oğlunun mektubuna bir cevap bile vermediğin için... Senin istediğin gibi bir birey olmak için. Ve tabii mirasın bana kalacağı için...” (Pamuk, 2019: 170).

Babasıyla tartışmaya girdikleri esnada Cem, tabancasını çıkarınca Enver babasının üzerine atlayıp kendi tabancasıyla Cem'i öldürmüştür. Dolayısıyla Cem ile Enver'in ilişkisi başlamadan biten bir baba oğul ilişkisidir ve tamamlanmamış aile modeline karşılık gelir. Enver'in Cem'i öldürmesinin üzerine Gülcihan, dağılmış ailesinin ardından yapayalnız kalmıştır.

Aynı şekilde Cem'in babası Akın Çelik de ailesini parçalamıştır. Onun ortadan kaybolması ailedeki kopuşun başlangıcını oluşturmuştur. Ortadan bir anda kaybolmasının ardından uzun yıllar geçmiş ve geri gelmemiştir. Cem, Ayşe ile evlendiği sırada babası ortaya çıkar ve baba-oğul bir süre görüşür. Cem'in annesi Asuman Çelik ise yıllardır Gebze'de yaşadığı için bir daha eşi ile karşı karşıya gelmez. Akın, oğluyla bir süre vakit geçirdikten sonra vefat eder. Dolayısıyla üç kişiden oluşan çekirdek aile, Akın'ın eşini ve çocuğunu terk etmesiyle yerini parçalanmış aileye bırakmıştır.

*Kara Kitap* romanında Galip'in babası Melih de ailesini terk ederek parçalar. "Avrupa usulü şekerliliği öğrenmek, kestane şekerini paketleyecek yaldızlı kâğıt sipariş etmek, Fransızlarla birlikte renkli balonlu bir banyo sabunu imalathanesi açmak..." (Pamuk, 2018: 16) gibi sebeplerle eşini ve çocuğunu bırakıp yurt dışına giden Melih, daha sonra Marakeş'te tanıştığı Suzan adında biriyle evlendiğini ve Rüya adında bir kızı olduğunu ailesine attığı kartpostallarla bildirir. Dolayısıyla Celâl, çocuk yaşta babasız kalan ve yalnız büyür. Celâl'in annesi de yine bir avukatla evlenmiştir. Bu bağlamda romanda parçalanmış ailelerde eşlerin başkalarıyla evlenerek yeni çekirdek ailelerini kurduğu görülür.

Romanda Galip'in dedesi yaptırdıkları apartmanın uğursuz çıktığını, aileleri parçaladığını sürekli dile getirir:

"Galip, Dede'nin aklındaki bu uğursuzluğun en büyük ve en tuhaf oğlunun eski karısı ve ilk oğlunu bir gün bırakarak yurtdışına gidişi ve yeni karısı ve yeni kızıyla (Rüya) dönüşü ile ilgili olduğunu daha o zaman sezerdi" (Pamuk, 2018: 15).

Nitekim Galip ve Rüya'nın ailesi de dağılacaktır. Bu bağlamda çözülen aile modeline Galip ile Rüya örneği verilebilir. Amcasının kızı Rüya ile evlenen Galip, onunla birlikte büyümüş ve okula bile onunla gitmiştir. Ayrıca Rüya, Galip'le evlenmeden önce başkasıyla evlenip boşanmıştır ve parçalanmış bir ailesi vardır. Galip ile evlendikten sonra da Rüya'nın evden çıkmayan, polisiye roman okumayı seven, iletişime kapalı hâli Galip ile arasında mesafe oluşturur. Romanda Rüya'nın duyguları ile ilgili bilgiler, yazar tarafından belli belirsiz bir şekilde verilmiştir. Daha çok Galip'in Rüya hakkında ne hissettiği ve ne düşündüğü okuyucuya aktarılmaktadır:

"Üç yıllık evlilikleri boyunca, karşısında sabırsız ve sinirli oturan Rüya'nın bacaklarını sallayarak, saçlarını çekiştirerek, arada bir derinden derine iç çekerek ve hırsla ve zevkle sayfalarını çevirerek polisiye romanlar okuyuşunu seyrettiği bu koltukta, terk edildiği gece tek başına otururken, Galip'in aklında hep aynı görüntü vardı" (Pamuk, 2018: 53).

Galip'in zihnindeki bu görüntüden Rüya'nın evliliğinde mutsuz tarafı oluşturduğu anlaşılır. Bununla birlikte Rüya, Galip için her şeydir. "Rüya onun için aynı anda hem kızkardeş, hem arkadaş, hem eş, hem sevgili, sırdaş, baştan çıkarıcı, hem rüya hem gerçektir" (Parla, 2020: 110). Ev içerisinde iletişimin az olduğu, paylaşmaya kapalı bir aile hayatına sahiptirler. Bu kopukluğun sebebi Rüya ile

Galip'in ayrı dünyalara sahip olmasıdır. Konuşmayı fazla sevmeyen ve ketum tavırlar sergilenen Rüya, Galip'e nedensiz bir şekilde soğuk davranmaktadır:

“Galip sabahları işe gider, akşamları dolmuşlarda, otobüslerde karanlık yüzü, kimliksiz dönüş kalabalığı içerisinde sahipsiz dirsekler ve bacaklarla boğuşarak eve dönerdi. Gün boyunca, her seferinde Rüya'nın dudak büktüğü bahaneler bulup yazıhaneden eve bir iki kere telefon eder, akşam evin sıcaklığına döndüğünde küllüklerdeki sigaraların sayısından ve cinsinden, eşyaların, nesnelerin duruşundan ve eve girmiş bir yenisinden, yüzünün teninden Rüya'nın o gün ne yaptığını pek de fazla yanılmadan, aşağı yukarı çıkarırdı” (Pamuk, 2018: 55).

Nitekim Rüya, evliliklerinin üçüncü yılında bir mektup yazarak Galip'i terk eder. Galip bu durumu uzun bir süre kabullenemediği için ailedeki hiç kimseye Rüya'nın kendisini terk ettiğini söyleyemez, çünkü ona göre Rüya eninde sonunda dönecektir. “Rüya geri döneceğini belirtmediği gibi, dönmeyeceğini de belirtmemiştir. Galip'ten değil de evden ayrılıyordu sanki” (Pamuk, 2018: 52) düşüncesiyle o, kendini teselli eder. Roman boyunca Rüya ve Celâl'i arayan Galip, nihayetinde “Rüya'yla kendi mutluluk yıllarının çoktan geri kaldığını anlamıştı[r]” (Pamuk, 2018: 274). Rüya'yı ararken Alâaddin'in dükkânında oyuncak bebeklerin arasında ölü olarak bulunan Rüya'nın Galip ile kurduğu aile, çözülen aile modeline bir örnektir.

*Kar* romanında da parçalanmış aileler vardır. Romanda İpek'in kız kardeşi Kadife, Kars'ta Eğitim Enstitüsü'nü kazanınca kardeşiyle birlikte Kars'a yerleşir. Annelerinin trafik kazasında ölmesinin ardından yalnız kalan babaları Muhtar, kızlarını bırakmak istemeyince kızlarının peşinden gider. Daha sonra Muhtar, eski karısıyla tekrar barışmak istese de İpek buna razı gelmez. Dolayısıyla Muhtar'ın ailesi parçalanmış aile olarak kalır. Pamuk'un eserlerinde Perihan, Melih ve Selma gibi bazı karakterler boşandıktan sonra ikinci evliliklerini yaparken Muhtar ve Refik gibi karakterler ikinci kez aile kurmayı başaramamıştır. Bu karakterlerin boşanmayı istemesinin sebepleri farklılık gösterir; kimisi sadakatsizlik yüzünden ayrılırken İpek ve Selma ise çocukları olmadığı için evliliklerini bitirmişlerdir.

Pamuk'un romanlarında çözülen, parçalanmış ve tamamlanamamış aile modellerine örnek oluşturan bu çiftlerin aile olamamasının nedenleri genellikle duygusal uzaklık, iletişimsizlik, farklı beklentilere sahip olmaktan kaynaklanır. Sonuç olarak modern yapıdaki çekirdek aile modelleri ölüm ya da boşanmalar sonucunda parçalanmıştır ve parçalanmış evliliklerdeki bazı karakterler başka insanlarla

evlenerek yeni bir çekirdek aileyi kurabilirken bazıları ise yalnız yaşamayı tercih etmiştir.

## 2.7.Kan Bağına Dayalı İlişkiler: Kardeşlik

Geleneksel aile modelinde olduğu gibi modern ailede de kardeşlik bağı önemlidir. Bu bağ aracılığıyla kardeşler birbirlerine destek olurlar. Huzurlu ve mutlu bir ailenin içinde büyüyen çocuklar, kardeşleriyle daha sağlıklı iletişim kurar. Kardeşler arasında olumlu ilişkiler olduğu kadar olumsuz ilişkiler de yaşanabilir. “Kardeşlik ilişkilerinin pozitif tutumlarla dayanışma ve paylaşmayı öğretmesi yanında çeşitli rekabet ve kıskançlıklara da kaynaklık ettiği görülmektedir” (Yıldırım, 2019: 142). Orhan Pamuk’un romanlarındaki kardeşler genellikle birbirlerinden farklı karakterlerdir. Bu bağlamda romanlardaki bazı kardeşler arasında kıskançlık, kin ve haset sebebiyle kopukluk olduğu gibi iletişimleri iyi olan ve gayet iyi anlaşılan kardeşler de vardır.

*Kar* romanında yer alan kız kardeşler İpek ile Kadife, aynı anda Lacivert’e âşık olurlar. Nitekim Lacivert’in Kadife ile olan birlikteliğini İpek kıskanır. Muhtar ile İpek evliyken Lacivert ile tanışmış ve evliliğinin yolunda gitmemesi sebebiyle Lacivert’le yaklaşmaya başlamıştır. İpek, Lacivert’in kız kardeşi Kadife’yi değil, aslında kendisini sevdiğini düşünür. Ablasına göre ise Kadife “[h]er şeyi daha Kars’a geldiği günden anlamış, sırf Lacivert’e yakın olabilmek için de türbancı kızlara yanaşmıştı[r]. İpek, Kadife’nin ta çocukluğundan beri çok iyi tanıdığı hırsı yüzünden Lacivert’e ilgi duyduğunu sezmiştir[r]” (Pamuk, 2018: 330). Kadife’nin bu ilgisine karşılık verince İpek, Lacivert’ten soğumuştur. Siyasal faaliyetlerinden ötürü saklanan Lacivert için Kadife büyük bir fedakârlık yapmaya hazırdır. Kadife’nin bu fedakârlığı başörtüsünü açmasıdır. Lacivert’in buna karşı olduğunu bildiği için İpek bu konuda kız kardeşine destek verir ve onları ayırmak ister: “Kardeşimi Lacivert’ten uzaklaştırmak istiyorum çünkü” (Pamuk, 2018: 332) diyen İpek kardeşini düşünmediğini, düşündüğü tek kişinin ise kendisi olduğunu belli eder. Neticede Lacivert’in ölümüyle ayrılıkları gerçekleşmiş olur.

Kardeşler arasında kıskançlık görülen diğer roman *Kafamda Bir Tuhaflık*’tır. Rayiha, kız kardeşi Samiha’yı eşinden ve zaman zaman çocuklarından bile kıskanmaktadır. Samiha’nın çocuğu olmadığı için o, Rayiha’nın kızlarını kendi çocukları

gibi görür ve onlarla vakit geçirerek yeğenlerinin kızların her isteğini yerine getirmeye çalışır. Rayiha ise kızlarının teyzelerine olan yakınlığından rahatsızlık duyar ve hatta bazı günler kızlarını bu sebeple azarlar. Rayiha üçüncü çocuğuna hamile kaldığını öğrendiği zaman ablası Vediha ile paylaşırken ondan Samiha'ya söylememesi için ricada bulunur: “Samiha'yı çağırma abla, sinir oluyorum zaten ona. Karnımda çocuk olduğunu anlamasın. O kıskırdır, kıskanır” (Pamuk, 2019: 339). Kardeşine olan kıskançlığı eşiyle tartışmalarına da sebep olur: Bu durum Rayiha'yı kız kardeşi hakkında kötü konuşmaya kadar götürür:

“Yani Samiha hemen tavlamiş benim salak Mevlut'u, o da hemen onun tarafını tutuyor, öyle mi? Ben de daha çok bağırdım ve ‘O KISIR!’ dedim. ‘Sen onun tarafını tutuyorsan bu da buyur benim kötü sözüm” (Pamuk, 2019: 336).

Kimi zaman da hırsını kardeşinden alamadığı için Mevlut'a bağırır. Onun “VE BEN ÖLEYİM DE SEN SAMİHA İLE EVLEN TAMAM MI diye bağırdım. Ama kızlarımı üvey anneye bırakmam ben. O Samiha'nın şimdiden kızlarımı hediyelerle, hikâyelerle, güzelliği ve parası ile tavladığını sizin gibi ben de görüyorum” (Pamuk, 2019: 337) şeklindeki söylemleri Samiha'ya olan kıskançlığı yüzündendir. Rayiha, kız kardeşi Samiha'nın her tavrından ve her cümlesinden rahatsızlık duymaya başlamıştır:

“Bazan günün tam ortasında, ‘Ben gidiyorum Rayiha,’ derdi Samiha, ‘sen masadaki kadına bakar, boş bardakları kaldırırsın.’ Sanki kendisi iş sahibesi, ben de garsonuymuşum gibi...Eskiden çalıştığı evlerdeki zengin hanımların taklidini yaptığının farkında mıydı?... Bazan Firuzağa'daki evlerine giderdim, Ferhat hep erkenden çıkmış olurdu, ‘Hadi sinemaya gidelim Rayiha,’ derdi Samiha. Bazan da televizyona bakardık. Bazan da Samiha yeni aldığı aynalı tuvalet masasına oturur, makyaj yapar, ben de seyrederdim. ‘Gel sen de sür Rayiha,’ derdi bana aynadan gülerek bakarken. ‘Merak etme, Mevlut'a söylemem.’ Bu sözyle ne demek istiyordu? Mevlut ile dükkânda ben yokken sohbet ettiklerini, hatta benden bahsettiklerini mi? Her şeyden nem kapıyor, kıskanıyor, ağlıyordum” (Pamuk, 2019: 320).

Buna karşın Rayiha'nın ölümünden sonra Samiha kız kardeşinin çocuklarıyla yakından ilgilenmiş, onları çocuğu yerine koymuştur. Samiha ile Rayiha'nın ablası Vediha ise kardeşlerinin arasında dengeyi sağlayan kişidir. Hem Samiha'nın hem de Rayiha'nın mutluluğunda da dertlerinde de yanında olmuştur. Samiha ile Rayiha arasındaki gerilimin ve kıskançlığın farkındadır. Bu yüzden Vediha kardeşlerine karşı ılımlı ve yapıcı bir yaklaşım benimsemiştir.

Orhan Pamuk'un bu romanlarından hareketle bilhassa kız kardeşler arasında gerilimli bir ilişki olduğu görülmektedir. Romanlardaki kız kardeşler arasında farklı

sebeplerle ortaya çıkan kıskançlık; kin ve düşmanlığı beraberinde getirmiş, kardeşler arasındaki bağları koparmıştır.



## SONUÇ

Yazarlar, eserlerini toplumun etkisi altında oluşturduğu için edebî eserler toplumdan izler taşır. Böylelikle edebiyat ve toplum arasında güçlü bir ilişki oluşur. Orhan Pamuk da romanlarında temel aldığı dönemin toplumsal, siyasal, ekonomik koşullarından ve olaylarından etkilenen karakterler aracılığıyla aile kavramına ve aile bireyleri arasındaki ilişkilere geniş yer ayırmıştır.

Bu tezde, Orhan Pamuk'un romanları aile ilişkileri çerçevesinde incelenmiş, “geleneksel” ve “modern” olmak üzere iki farklı aile yapısına odaklanılmıştır. Öncelikle tezin giriş kısmında Orhan Pamuk'un romancılığına, aile hayatına değinilmiş; biyografisi bağlamında romanlarındaki aile kavramının önemi ele alınmıştır. Kendisi de kalabalık bir ailede yetişen Orhan Pamuk'un romanlarında geleneksel aile yapısının geniş yer kapladığı tespit edilirken onun eserlerinde hem modern aile hayatının hem de geleneksel aile hayatının örnekleri vardır. Tezin birinci bölümünde geleneksel aile bağlamında ilk olarak geleneği temsil eden aile büyükleri incelenmiş ve aile büyüklerinin kontrolü altında ailenin kurulma aşamasında atılan adımlar irdelenmiştir. Aile büyüklerinden özellikle *Cevdet Bey ve Oğulları* romanındaki Cevdet Bey'in, geleneksel aile yapısı içerisinde geniş ve geleneksel bir aile modeline sahip olsa da kadın-erkek ilişkileri açısından modern olma çabası gösterdiği belirlenmiştir. Geleneksel ailede kadının çok fazla söz hakkı olmamasına rağmen Cevdet Bey'in, kızı Ayşe'nin mutluluğunu ve düşüncelerini önemsemesi onu diğer eserlerdeki baba figürlerinden farklı bir yere koymuştur. Devamında geleneksel ailenin oluşumunda bireylerin evlilikteki amaçlarına değinilmiştir. Geleneksel aile tipinde çiftlerin, evlenme amacını belirleyen kişiler aile büyükleridir. Bu noktada aile büyüklerinin evlilik konusunda farklı amaçları olduğu gözlemlenmiştir. Bu amaçlar arasında yuva kurma önde gelmektedir. Pamuk'un romanlarında yer alan geleneksel ailelerdeki görücü usulü evlilikler incelendiğinde sadece *Sessiz Ev* romanındaki Fatma Hanım ile Selahattin Bey'in mutsuz bir evlilik yaptığı görülmüştür. Romanlarda eski nesli temsil eden ve dolayısıyla geleneksel-ataerkil aile tipini sürdürmeye çalışan aile büyükleri, genellikle görücü usulü evlenmişlerdir. Bu yüzden evliliğin bir kez gerçekleştiği düşüncesinden hareketle kendi aralarında anlaşmazlıklar olsa dahi boşanmamışlardır. Bu sebeple birlikteliğin bitmesi ve yalnız kalma durumu genellikle çiftlerden birinin vefatıyla gerçekleşmektedir. *Cevdet Bey ve Oğulları* ve *Kafamda Bir*



*Tuhaflık* romanlarında da annelerin çocuklarını evlendirme isteğiyle hareket ettiği tespit edilmiştir. Aileler ve bireyler evlenme aşamasında birtakım unsurlara dikkat etmişler ve kendilerine denk birini seçmişlerdir.

Pamuk'un romanlarında yer alan bazı geleneksel ailelerde bireyler arasında fedakârlık, anlayış ve huzur dolu ilişkiler varken bazı ailelerde ise iletişimsizlik yüzünden aile bireyleri arasında kopmalar meydana geldiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla geleneksel aile yapısında modernleşmenin etkisiyle çözümler yaşanmaya başladığı görülür. Kadınların söz hakkının neredeyse hiç olmadığı geleneksel aile modelinde, Pamuk'un romanları söz konusu olduğunda kadınların söz hakkının olmamasından ziyade onların, evin erkeklerinin gölgesinde kaldıkları tespit edilmiştir. Modern hayatın getirdiği değişikliklerin aile bireyleri arasındaki ilişkiyi etkilediği, buna bağlı olarak aile kurumunun temeli olan birlik ve beraberliğin zedelendiği ve bu birliğin zedelenmesiyle birlikte aile kurumunun çözülmesinin de hızlandığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda geleneksel-geniş ailelerin dağılması; modernleşmenin etkisiyle toplumsal ve ekonomik nedenlere bağlıdır. Romanlarda, köşk hayatından apartman hayatına geçen geniş ailelerin parçalanmasıyla birlikte aile bireyleri arasındaki ilişkilerin bozulduğu görülmüştür.

Modernleşmenin toplumsal ve ekonomik hayatta getirdiği değişimlerle beraber geleneksel ailenin etkisinden sıyrılan bireyler, kendi çekirdek modern ailelerini kurmaya başlar. Tezin ikinci bölümünü de modern ailelerin incelenmesi oluşturur. Pamuk'un romanlarında modern aile örnekleri incelendiğinde genellikle eşlerin; duygusal bir birliktelik yaşadığı, daha sonra bu birlikteliğe göre evlenmeyi ya da ayrılmayı tercih ettiği görülmüştür. Bu bağlamda *Kara Kitap* romanının ana karakteri olan Galip'in evliliği önem arz etmektedir. Çünkü o, Rüya'nın kendisini terk etmesine rağmen asla ondan ayrılmayı düşünmez ve onun döneceğine inanır. Zira modern ailelerde bireyler arasındaki ilişkilerin gidişatı, ailenin dağılıp dağılmamasını belirlemektedir. Eserlerdeki modern ailelerde ebeveynler ile çocuklar arasında ve yine eşler arasında daima sorunlar olduğu görülmüştür. Bu sebeple tezde modern ailedeki sorunlar da ele alınmıştır. Dolayısıyla çocukların ebeveynleriyle sorunları, çocukların istekleri, ebeveynlerle çocukların farklı bakış açılarına sahip olmaları, aile bireylerinin sorumlulukları da incelenmiştir. Çocukların, ebeveynlerinin aksine bir tavır sergilediğinde aile bireylerinin ilişkilerinde de zayıflamalar olduğu tespit edilmiştir.

Özellikle baba-oğul ilişkilerindeki çatışmalar romanlarda yer alan önemli bir konudur. Gerek geleneksel ailede gerek modern ailede baba ve oğul arasındaki çatışmanın en temel sebebi babanın duygusal olarak oğlunun hayatında yer almamasıdır. Çocuğun hayatında annenin eksikliği genellikle annenin vefatına dayalıyken babanın eksikliği farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bu bağlamda çalışmada da geleneksel ve modern ailedeki baba figürü geniş çerçevede ele alınmıştır. Özellikle geleneksel ailede babalar, çocuklarının karakteri ve gelişimi üzerinde en fazla söz hakkına sahip olan kişilerdir. Bu nedenle geleneksel ailede çocuklar babanın otoritesinden çekinir. Romanlardaki geleneksel ailelerde öne çıkan baba figürleri otoritesini koruyan ve aile bireylerini etrafında toplayarak kendi isteklerini uygulatan bir kişilik yapısına sahiptir. Ancak otoriter baba figürü, çocuğunun hayatında fiziksel olarak varlığını devam ettirirken çocuk; babanın duygusal olarak eksikliğini hissetmektedir. Yine romanlardaki babalardan bazıları kendi istediği yapılmadığında çocuğu ile arasına mesafe koyar. Bu mesafe de baba-çocuk arasındaki ilişkinin olumsuz yönde gelişmesine sebep olur. Özellikle *Cevdet Bey ve Oğulları* ile *Kara Kitap* romanları baba-oğul ilişkisi açısından incelenmiştir. Bununla birlikte modern ailelerin çekirdek ailelere doğru evirildiği süreçte babanın aile içindeki konumu da değişmektedir. Modernleşmeyle birlikte erkekler; “ailenin reisi” ve “otoritenin merkezi” olan babalık anlayışından giderek uzaklaşmaya başlamıştır. Erkeğin mutlak hakimiyeti, kadın ve erkeğin gönüllü bağlılığına dönüşmüştür. Romanlardaki modern ailelerde yer alan babalar, genellikle evlerini terk edip ailesine ihanet eden, çocuklarıyla ilgilenmeyen bir profil çizerler. Bu yüzden erkekler; baba ve eş rolünü taşıyamaz, maddi ve manevi olarak ailesini yalnız bırakır, dolayısıyla baba figürü sadakatsiz, ben merkezci ve düşüncesiz olarak çizilir. Bu noktada her iki aile yapısında da erkeğin tavrı çoğunlukla ailenin dağılmasına sebep olmaktadır. Orhan Pamuk’un romanlarında baba rolündeki karakterlerin erkek çocuklarıyla erkek çocukların da babalarıyla arasında sürekli bir çatışma olduğu görülür. Romanların genelinde var olan bu çatışma hâli; iletişimsizlik, anlaşmazlık ve gerginlikten kaynaklanır. Bu noktada yazarın kendisi de hayatı boyunca babasıyla çatışma yaşamıştır. Yazarın *Babamın Bavulu* kitabında babasından yakınması; Pamuk’un babasının yazar olma isteğinden rahatsız olması, zaman zaman evini ve ailesini terk etmesi üzerinden anlatılır. Bu kitapta Pamuk; babasının bavulundan çıkan yazılarla aralarındaki çatışmayı ortaya koyarak sorunlu bir baba-oğul ilişkisi yaşadıklarını kanıtlamıştır. Dolayısıyla yazarın romanlarında baba-oğul çatışmasına

neden bu kadar yer ayırdığı anlam kazanmaktadır. Özellikle *Yeni Hayat*, *Kırmızı Saçlı Kadın*, *Kara Kitap* romanlarında baba-oğul çatışması öne çıkmaktadır.

Romanlardaki anneler ise geleneksel ailede babaların gölgesinde kalarak baba-çocuk ilişkisi kadar derinlikli bir ilişki oluşturmamıştır. Romanlardaki aile modelleri genellikle geleneksel-ataerkil yapıda olduğundan ve ailedeki tüm bireyler erkeklerin tahakkümü altında bulunduğu kadınlara düşüncelerine ve eylemlerine genellikle yer verilmemiştir. Bu durum karı-koca arasındaki ilişkilerde de geçerlidir. Özellikle geleneksel ailede erkeğin otoritesinin hâkim olması durumu bazı çiftler arasında ilişkileri adaletsiz bir şekilde de olsa devam ettirirken bazıları arasında ilişkilerin zedelenmesine ve eşler arasındaki iletişimin kopmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda ailenin modernleşme serüveninde erkeklerin eylemlerinin aileye olan etkisinin ön planda olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca modern ailenin küçük bir yapı oluşturmaması ve aile bireyine daha özgür bir ortam sunması göz önüne alınmış, bu özgürlük ortamında babanın olduğu gibi annenin çocuklarıyla kurduğu ilişki de incelenmiştir. Dolayısıyla modern ailede çocuğun konumu anne ve babasının sorumlulukları noktasında ele alınmıştır. Romanlarda, modern aile bağlamında çözülmüş ve parçalanmış aile örnekleri mevcuttur. Bu parçalanmaların sebebi ise aile bireylerinin değişen, modernleşen dünyada kendilerine yer edinme çabaları sonucunda bencil bir şekilde hareket etmeleridir. Bu aile bireyleri de incelemeye dâhil edilmiştir.

Romanlarda aile konusunda öne çıkan diğer bir kavram olan evlilik, dönemin koşullarına göre aileden aileye değişim göstermektedir. Geleneksel yapıyı temsil eden Nigân Hanım ve Fatma Hanım gibi görücü usulü evlenen karakterlerin modernleşmeyle gerçekleşen evlenme usullerindeki değişimlere uyum sağlamakta güçlük çektiği görülmüştür. Evlilik usullerinin yıllar içindeki değişiminin ve dönüşümünün bireyler üzerindeki etkileri ile aile bireyleri arasındaki kuşak çatışmaları özellikle *Cevdet Bey ve Oğulları*, *Sessiz Ev* ve *Veba Geceleri* romanlarında geniş yer edindiği için bu eserler detaylı şekilde incelenmiştir. Ayrıca Orhan Pamuk'un romanlarında eşini kaybeden kadınlara ve erkeklere de yer verilmiştir. Eserlerde eşini kaybettikten sonra ikinci evliliği yapan karakterler olduğu gibi, yalnız kalmayı tercih edenler de vardır. Dahası romanlarda mutsuz evliliklerin sebebi genellikle çiftlerin çocuk sahibi olamaması veya çiftler arasında iletişim kurulamamasıdır. Bu iletişimsizlik hem geleneksel hem de modern aile tipinde yaşanan öne çıkan bir sorun

olarak tespit edilmiştir. Evliliklerinde problem olan çiftlerden bazılarının beraberlikleri boşanma ile sonuçlanırken bazı çiftler ise evliliklerini mutsuz bir şekilde de olsa sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu bağlamda boşanma konusu, Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* romanı dışında tüm romanlarında bir şekilde yer alır. Ayrıca kalabalık ailelerin içerisinde kendini yalnızlaştırarak köşesine çekilen, ailesiyle iletişim kurmakta güçlük çeken karakterlerin aile bireyleriyle kurduğu/kuramadığı ilişkiler de incelenmiştir.

Orhan Pamuk'un romanlarında dönemden döneme hem geleneksel hem de modern aile yapısı değişkenlikler gösterir. Bu bağlamda her romanda eşler arasında farklı bir ilişki şekli ile karşılaşılır. Bu ilişkiler içerisinde eşler arasındaki bağların güçlü ve zayıf yönleri üzerinden onların farklı ve benzer düşünceleri ile kıskançlık, sevgisizlik, iletişimsizlik konuları incelenmiştir. Yazarın romanlarında yer alan aile modellerinde; kadın ve erkeğin iletişim bozukluğu, ihanet, boşanma, kıskançlık gibi durumlar yaşadığı görülmüştür. Bilhassa kıskançlık konusu *Kafamda Bir Tuhaflık* romanında bireye ve onun evliliğine olan etkisi bağlamında irdelenmiştir. Romanlar ele alınırken tanışma sürecinden başlanarak evliliğin yapısı, evlilikte aile büyüklerinin rolü, evliliğin amacı ve denklik meselesi, aile bireyleri arasındaki ilişkiler, aile içindeki çözümler değerlendirilmiştir. Orhan Pamuk'un romanlarında geleneksel aile hayatının da zaman içerisinde deforme olduğu ve aile bireylerinin geniş aileden ayrılmasıyla kendi modern-çekirdek ailelerini kurduğu görülmektedir. Dolayısıyla bir çatı altında yaşayan aile bireylerinin mekânsal olarak ayrılmasıyla başlayan süreç, ailenin dağılması ve çözülmesi ile devam etmektedir. Yine çözülmenin sebepleri arasında aile bireylerinin hayat tarzlarının kuşaktan kuşağa değişim göstermesi vardır. Kuşaklar arasında hayata farklı bakmak, zamanı farklı geçirmek ve farklı alışkanlıklara sahip olmak geleneksel aile içerisinde parçalanmalara sebep olur. Aile bireylerinin geniş aileden çekirdek aileye geçişi birbirlerine karşı davranışlarını da etkilemiştir. Geniş aile düzenine alışkın aile büyüklerinin, ailelerinin zaman içerisinde çekirdek aileye dönüşmesiyle düzenleri bozulmuş, bu yüzden aile içindeki ilişkilerde çözümler yaşanmaya başlamıştır. Bu noktada *Cevdet Bey ve Oğulları* örnek olarak verilebilir. Yazar, bu romanda bir ailenin üç kuşağını ele alırken toplumun geniş aile modelinden çekirdek aile modeline geçişini örneklendirir. Bu vesileyle de Türkiye'nin modernleşme sürecini konak hayatından apartman hayatına geçilmesi üzerinden özetlemiş olur. Bir arada yaşayan fakat zamanla birbirine yabancılaşan geniş aile

modeline Şehrikalp Apartmanı'nın anlatılmasıyla *Kara Kitap* romanında rastlanır. Apartman, romanda modernleşmeyle değişen aile modelini yansıtmaktadır. Bir bütün olan geniş ailenin bölünmesi, apartmanın katlara ve dairelere bölünmesiyle özdeşleştirilir. Böylece mekânsal anlamdaki ayrılışın, ailenin parçalanmasıyla doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte tez çerçevesinde yapılan araştırmalar neticesinde Orhan Pamuk'un romanlarında; aile türlerinden parçalanmış aile, çözülen aile ve tamamlanmamış aile örneklerine de yer verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca çekirdek aile yapısının, diğer aile türlerine göre daha fazla olduğu görülmüştür. Bunun sebebi de modernleşmeyle birlikte gerçekleşen toplumsal ve ekonomik değişimler sonucunda geniş aile yapısına sahip olan bireylerin; yavaş yavaş kendi çekirdek ailelerini kurarak mütevazı, küçük topluluklar hâlinde yaşamayı tercih etmeleridir.

Aileyi etkileyen unsurlar arasında aile bireylerinin eğitim düzeyi, ekonomik koşullar ve siyasî olaylar da vardır. Ailenin toplumdan ayrılmaz bir bütün olduğu ve bu yönüyle toplumda yaşanan olayların bireyleri, dolayısıyla da aileyi doğrudan etkilediği görülmüştür. Orhan Pamuk'un romanlarında karakterlerin aldıkları/alamadıkları eğitim sonucunda hayatlarında kültürel, ekonomik ve toplumsal değişiklikler olduğu görülmüştür. Aile bireyleri arasında eğitim farklılıklarının aileye olan etkisi bu anlamda önemlidir. Söz konusu eğitim farklılıkları aile bireyleri arasında anlaşmazlıklara ve tartışmalara neden olmaktadır, bu sebeple eğitim kavramı aileyi doğrudan etkilemektedir. Aldıkları eğitim doğrultusunda değişen fikirleri sebebiyle toplumdan uzaklaşarak yalnız kalan/kalmayı tercih eden Nusret, Selâhattin ve Refik karakterlerinin benzer düşünceleri paylaştıkları tespit edilmiştir. Topluma yabancılaşma ve yalnızlaşma hususunda *Cevdet Bey ve Oğulları* romanındaki Nusret gibi *Sessiz Ev* romanında da Selahattin karakteri karşımıza çıkar. Doktor olan Selahattin'in, Gebze'ye sürülmesinin ardından aldığı eğitimin, değişen düşüncelerinin ve ideallerinin toplumla arasında nasıl derin uçurumlar oluşturduğu eşi Fatma Hanım'ın kocası ile ilgili anılarını anlatmasıyla üzerinden verilir. Bu eğitim farkı hem eşiyle hem de toplumla arasında olan ilişkiyi zamanla daha da açarak Selahattin Bey'in eşinden ve toplumdan uzaklaşmasına, kendini yalnızlaştırmasına sebep olmuştur. *Beyaz Kale* romanında da tıpkı *Cevdet Bey ve Oğulları* ile *Sessiz Ev* romanlarında olduğu gibi eğitim-toplum meselesi önem arz eder. Venedikli Köle ile Hoca'nın eğitim ve bilim konusunda halktan bekledikleri ilgiyi görememeleri sonucunda onlar da tıpkı

Selahattin ve Nusret gibi topluma karşı yabancılaşmıştır. Romanlarda eğitim almayan/alamayan bireylerin ise hemen iş hayatına atıldıkları ve kendi ailelerini kurarak ailenin geçimini üstlendikleri görülmüştür.

Romanlarda, ekonominin bozulmasıyla yaşam standartları değişen aileler bulunurken zamanla maddi olarak güçlenen ailelerin toplumsal ve kültürel olarak refaha ulaştığı, hayatlarının olumlu yönde değiştiği görülmüştür. Ailenin gelir düzeyinin artması aile bireylerinin yaşam kalitesini doğrudan etkilediği gibi, düzenli bir gelire sahip olmayan ailelerde sıkıntılar ve mutsuzluklar yaşandığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda ekonominin romanlarda aile bireyleri üzerinde direkt olarak etkili olduğunu söylemek mümkündür. Geleneksel ailelerde ekonominin gelir kaynağını evin reisi olarak kabul edilen baba oluşturur. Evin babası ailesini geçindirmekle yükümlüdür. Dolayısıyla geniş ve geleneksel aile yapısında ekonominin bozulması ya da babanın gelirinin artması tüm aile bireylerini etkiler. *Cevdet Bey ve Oğulları*'nda aile reisi Cevdet Bey'in ticaret ile ilgilenmesi sonucunda Işıkçı Ailesi ekonomik anlamda refaha kavuşur. Bu yüzden Işıkçı Ailesi'nin hiçbir bireyi ekonomik sıkıntı yaşamaz. Yalnızca Refik, köy kalkındırma projesi için yaptığı harcamalar yüzünden ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Kitabevi kurma girişimleri yüzünden de tüm mal varlığını tüketmiştir. Eşinin de Refik'in bu girişimlerine daha fazla dayanamayarak onu terk ettiği görülür.

Pamuk'un romanlarında siyasete yönelen aile bireyleri de mevcuttur. Romandaki kişilerden bazıları ideolojileri uğruna ailelerini dağıtırken bazıları ideolojileri yüzünden öldürülmüş, bazıları ise siyasi faaliyetleri yüzünden ailesini dağıtarak yalnız kalmıştır. Örneğin *Sessiz Ev* romanında siyasi görüşleriyle öne çıkan Nilgün, kendisine âşık olan Hasan tarafından bu görüşleri sebebiyle dövüldüğü için ölür. Dolayısıyla romanda 1980 öncesi sağ-sol çatışmasının trajik boyutu Hasan ile Nilgün üzerinden verilmiştir. Nilgün'ün kişiliğini oluşturan siyasi düşünceleri sebebiyle karşıt görüşlü biri tarafından darp edilerek öldürülmesiyle ağabeyi Faruk ve kardeşi Metin, üç kişi geldikleri Cennethisar'dan Nilgün'ü kaybetmenin acısıyla iki kişi olarak ayrılmışlardır. Aynı romanda siyasi görüşleri sebebiyle eşi Fatma ile Cennethisar'a sürülen ve bu yüzden evliliği bozulan Selahattin karakteri de ön plandadır. Cennethisar'a sürgün edilmesinin sebebi İttihatçılara olan nefretini her yerde söylemesidir. İttihatçıların Abdülhamit'ten farklarının kalmadığını çekinmeden

dile getirdiği için Meşrutiyet taraftarı Talat Paşa, onu sürgüne göndermiştir. İttihat ve Terakki âşığı olan Selâhattin, onlardan aldığı darbeden sonra savunduğu ideolojiden de vazgeçer. Her ne kadar ideolojik beklentilerini kaybetmiş olsa da Cumhuriyet'in ilânına sevinir, onun getireceklerine inanır. Özetle Selâhattin'in savunduğu ideoloji Cennethisar'a gitmesine ve hayatını değiştirmesine neden olmuştur. Bu şehirde içine kapanarak tüm enerjisini ve vaktini ansiklopedi yazmaya harcadığı için ailesini ve çocuğunu ihmal eder. Bunun neticesinde eşiyle arasında zaten zayıf olan bağlar tamamen kopar. Doğulu bir yaşam biçiminin aksine Batılılar gibi düşünmek ve yaşamak isteyen Selâhattin, kendisiyle taban tabana zıt olan eşinden bu şehirde iyice uzaklaşarak onu evin hizmetçisiyle defalarca aldatır. Doktorluk yaptığı süre boyunca Cennethisar halkının aydınlanması için uğraşmasına rağmen beklediğini bulamaz. Kendi fikirlerini halka empoze edemeyince eşinin üzerinde etkili olmaya çalışır, ancak eşine karşı oluşturduğu bu beklenti de gerçekleşmeyince hayal kırıklığına uğrar. Bu nedenle de hem toplumla ilişkisini keser hem de aynı evin içinde yaşamasına rağmen eşiyle olan bağını koparır.

Selâhattin gibi jakoben bir anlayışa sahip olan ve siyasi düşünceleri sebebiyle türlü sıkıntılar yaşayan diğer roman karakteri de *Cevdet Bey ve Oğulları* romanındaki Nusret Işıkcı'dır. O da Selâhattin gibi toplumun eyleme geçmesini, herkesin Batı'yı ve bilimi örnek almasını istemiş, ancak bu beklentilerinin gerçekleşmediğini görerek hayal kırıklığına uğramıştır. Bu yüzden topluma karşı yabancılaşmış ve kendini yalnızlaştırmıştır. Nusret Bey'in ideolojik arayışları ve mücadelesi tüm hayatını etkiler. Bu yüzden eşini karnındaki çocuğuyla birlikte terk ederek Paris'e gider. Zira Nusret için ideolojisi ailesinden önde gelmektedir. Siyasi beklentiler içinde ömrünü geçiren ve hayatını ideolojisine adayan Nusret'in mutlu bir ailesi olmaz. Aile konusunda tek beklentisi oğlunun kendisi gibi olmasıdır, ancak bunu da göremeden vefat eder. Yeğeni Refik de aynı kendisi gibi ideolojisi sebebiyle bunalımlar geçirir. Amcası gibi toplumu değiştirecek ve geliştirecek projeler üretmek için çabalar. Nitekim o da ailesini ihmal ederek yalnız kalır.

Sonuç olarak Orhan Pamuk'un romanlarının hepsinde aile kavramına geniş yer ayrıldığı tespit edildiği için bu tezde Pamuk'un eserleri aile ilişkileri ekseninde incelenmiştir. Bireylerinin aile içindeki rolü ve eylemleri ile ailevi çatışmalar

geleneksel ve modern aile çerçevesinde değerdendirilmiştir. Bu tezin Orhan Pamuk üzerine hazırlanacak başka tezlere yardımcı olması temenni edilmektedir.





## TABLULAR

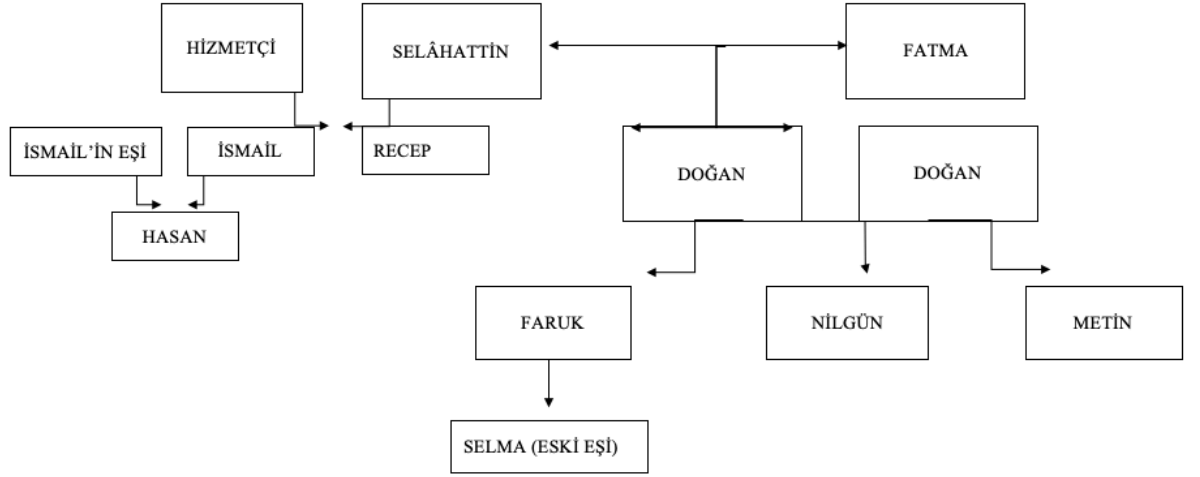
Çalışmamızda Orhan Pamuk'un tüm romanlarında hakkında "soyağacı" tabloları oluşturulmuştur. Tablolarda romanların kronolojik sırası göz önünde bulundurulmuştur. Amaç, aile bireylerini derli toplu bir şekilde göstermektir.

Soyağacı tablolarında aileyi oluşturan ilk bireyler baz alınarak ailenin son üyesine kadar herkes gösterilmiştir. Bunun dışında çiftlerin birinci ve ikinci evlilikleri de tabloda yer almaktadır.

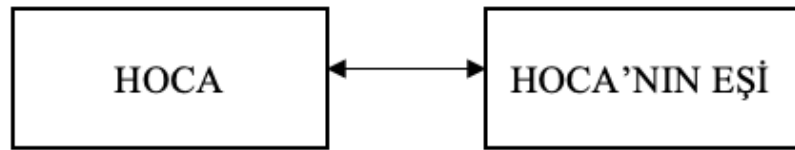




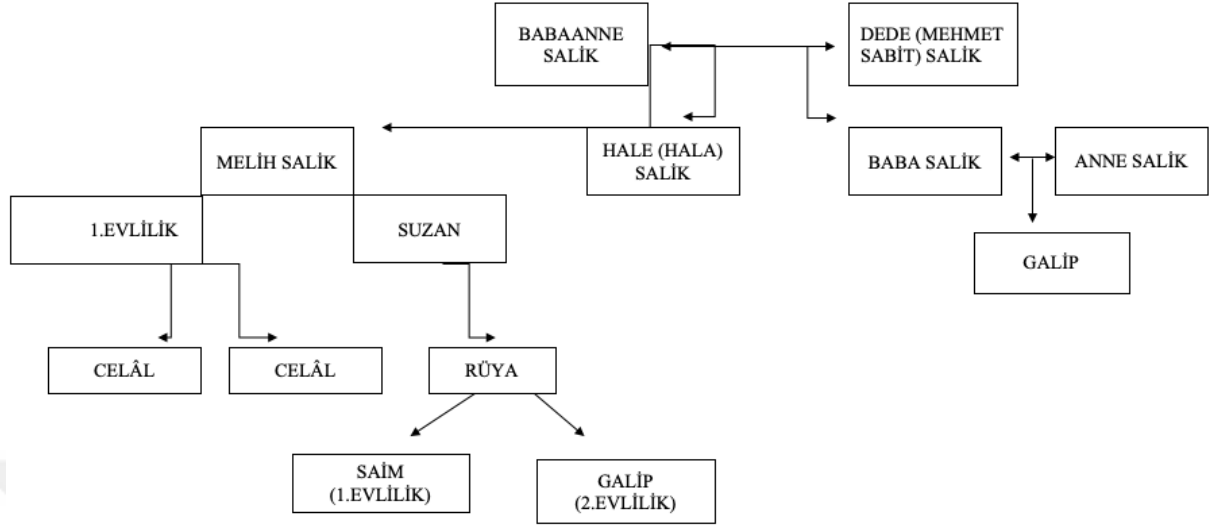
**Tablo: 1.2. SESSİZ EV**



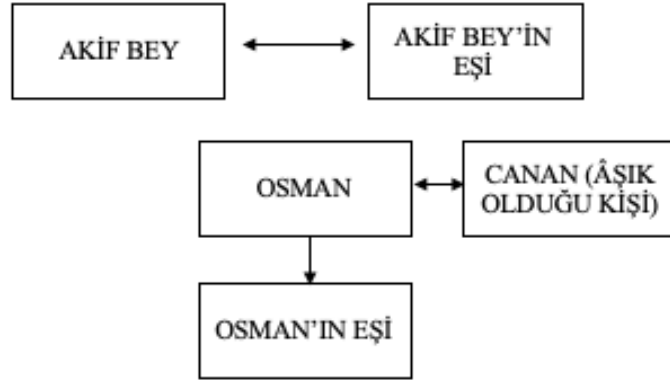
**Tablo: 1.3. BEYAZ KALE**



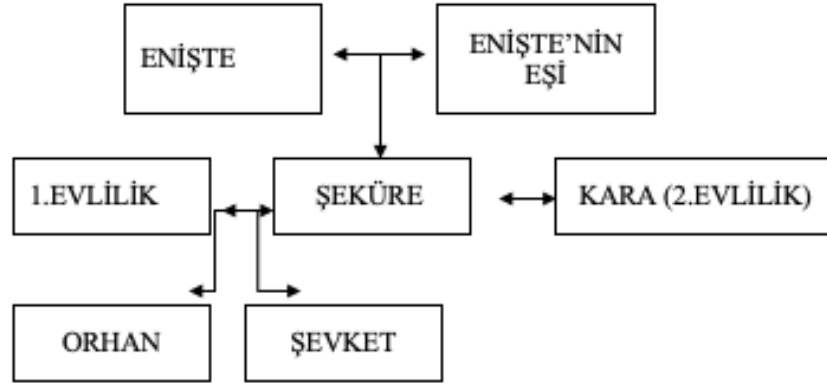
**Tablo: 1.4. KARA KİTAP**



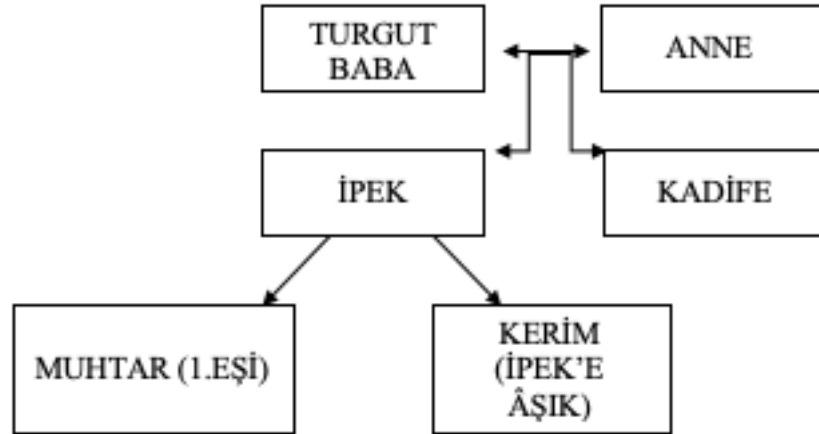
**Tablo:1.5. YENİ HAYAT**



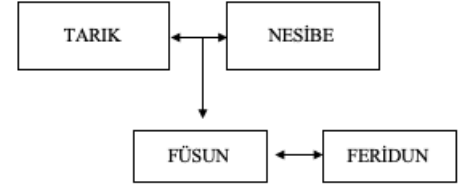
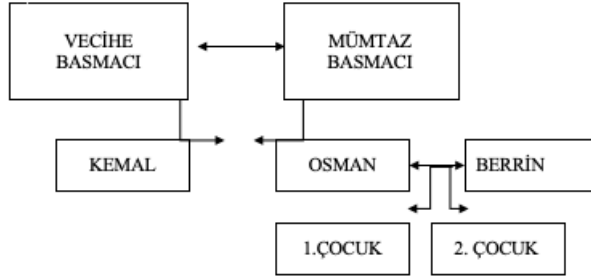
**Tablo:1.6. BENİM ADIM KIRMIZI**



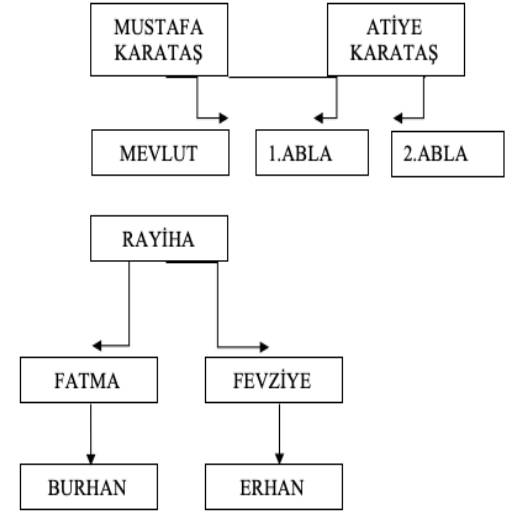
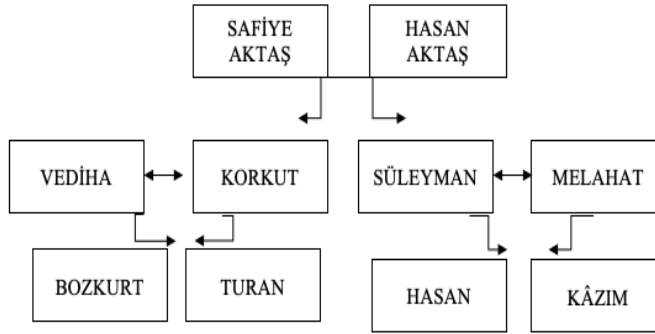
**Tablo:1.7. KAR**



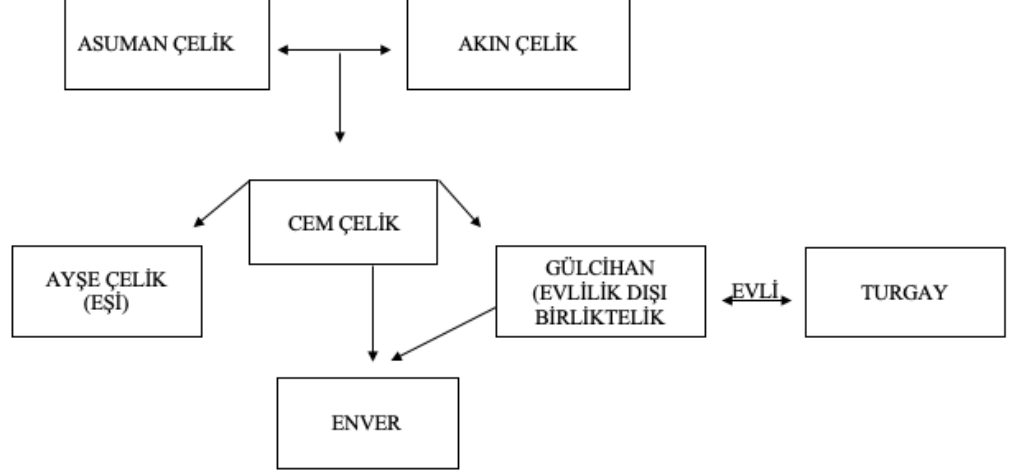
**Tablo:1.8. MASUMİYET MÜZESİ**



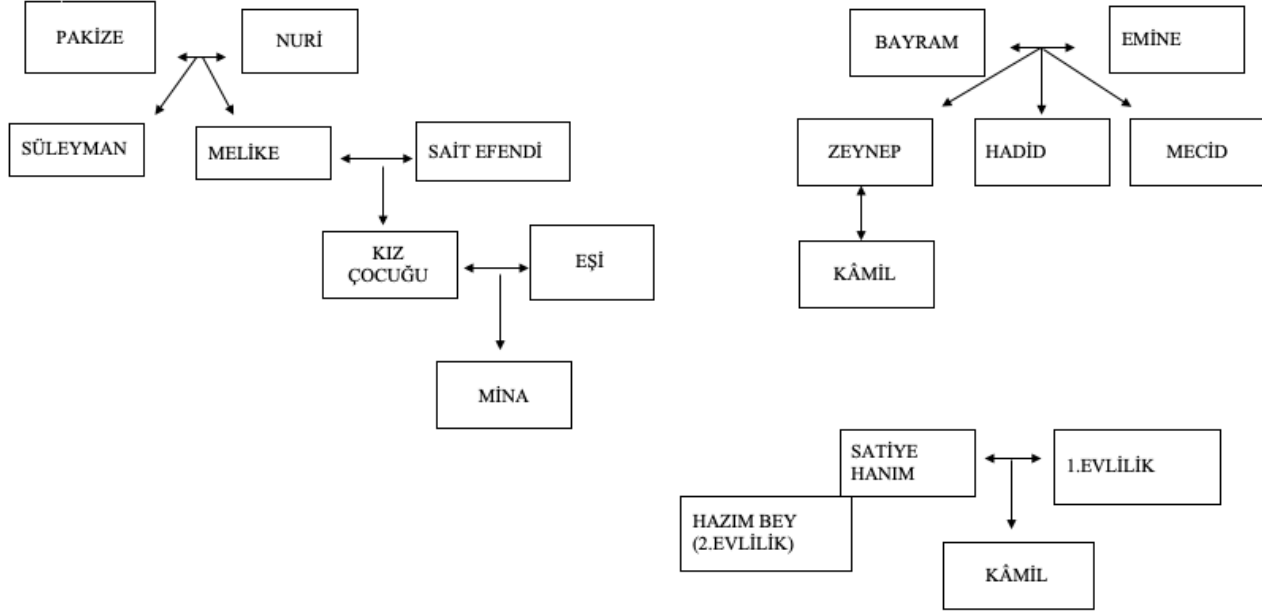
**Tablo:1.9. KAFAMDA BİR TUHAFLIK**



**Tablo:1.10. KIRMIZI SAÇLI KADIN**



**Tablo:1.11. VEBA GECELERİ**



## KAYNAKÇA

Acar, A. (2013). *Nobel, Orhan Pamuk ve Yazarlığı*. 1. Baskı. İstanbul: Doruk Yayımcılık.

Adak, N. (Ed.). (2018). *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ankara: Siyasal Kitabevi

Akkaya, C. (2018). Eş Seçimi ve Evlilik. Adak. N (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 147- 162.

Aksan, G. (2019). Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi.

Aydın, M. (Ed.). (2019). *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi

Aydın. M (Ed.). *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 145-166.

Birekul, M. (2019). Aile- Toplum İlişkisi. Aydın. M (Ed.). *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 231- 248.

Canatan, K. , Yıldırım, E. (2019), *Aile Sosyolojisi*. 8. Baskı, İstanbul: Açılım Kitap

Cüceloğlu, D. (2020). *Evlenmeden Önce*. 7. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dündar, Z. Ö. (2018). Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri. Adak. N (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 39-64.

Ecevit, Y. (1996). *Orhan Pamuk'u Okumak*. 1. Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Esen, N. , Kılıç, E. (hızl.). (2018). *Orhan Pamuk'un Edebi Dünyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları



Gökçen, A. (2019). Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları. Aydın. M (Ed.). *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 81-104.

Hadzibegović, D. (hızl.). (2013). *Kara Kitap'ın Sırları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Köse, B. (2018). Geçmişten Günümüze Aile. Adak. N (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 15-38.

Ortaylı, İ. (2018). *Osmanlı Toplumunda Aile*. 18. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Parla, J. (2018). *Orhan Pamuk'ta Yazıyla Kefaret*. 1. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sancar, S. (2017). *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus*. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları

Sancar, S. (2017). *Erkeklik: İmkânsız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. 5. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları

Sancar, S. (2017). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları

Solmaz, Y. (2005). *Orhan Pamuk'un Anlam Çağrısı*. 2. Baskı. Ankara: Babil Yayınları

Sayın, Ö. (2020). *Aile Sosyolojisi*. 1. Baskı. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Tarhan, N. (2019) *Aile Okulu ve Evlilik Mutlu Aileler İçin Makul Çözümler*. 25. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları

Toker, Ş. (2013). *Pamuk Kadınlar Orhan Pamuk Romanlarında Kadının Temsili*. 1. Baskı. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık

Tunca, T. (2018). Türkiye'de Değişen Aile ve Çocuğa Yüklenen Anlamlar. Adak. N (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 163-176.

- Pamuk, O. (2018). *Benim Adım Kırmızı*. 14. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Pamuk, O. (2019). *Beyaz Kale*. 11. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Pamuk, O. (2019). *Cevdet Bey ve Oğulları*. 7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Pamuk, O. (2019). *Kafamda Bir Tuhaflık*. 13. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Pamuk, O. (2019). *Kar*. 13. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Pamuk, O. (2018). *Kara Kitap*. 10. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Pamuk, O. (2019). *Kırmızı Saçlı Kadın*. 14. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Pamuk, O. (2017). *Manzaradan Parçalar*. 2. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Pamuk, O. (2018). *Masumiyet Müzesi*. 17. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Pamuk, O. (2018). *Sessiz Ev*. 8. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Pamuk, O. (2018). *Yeni Hayat*. 7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Pamuk, O. (2021). *Veba Geceleri*. 1. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Ahmedov, R. (2018). Orhan Pamuk. *Kitaplık Dergisi*. 199. 4-14.
- Aydınalp, E. (2020). Orhan Pamuk'un Kırmızı Saçlı Kadın Adlı Eserinde Baba/Oğul İkilemi, Yasa ve Kimlik Karmaşası. *International Journal of Filologia*. 4, 204-2015. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijof/issue/59005/817422>
- Tekin, M. (2002). Yeni Hayat. *Hece Dergisi*. 4. 747-758.

Demir, F. (2011). *Orhan Pamuk'un Romanları Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi.

Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi. SBE

